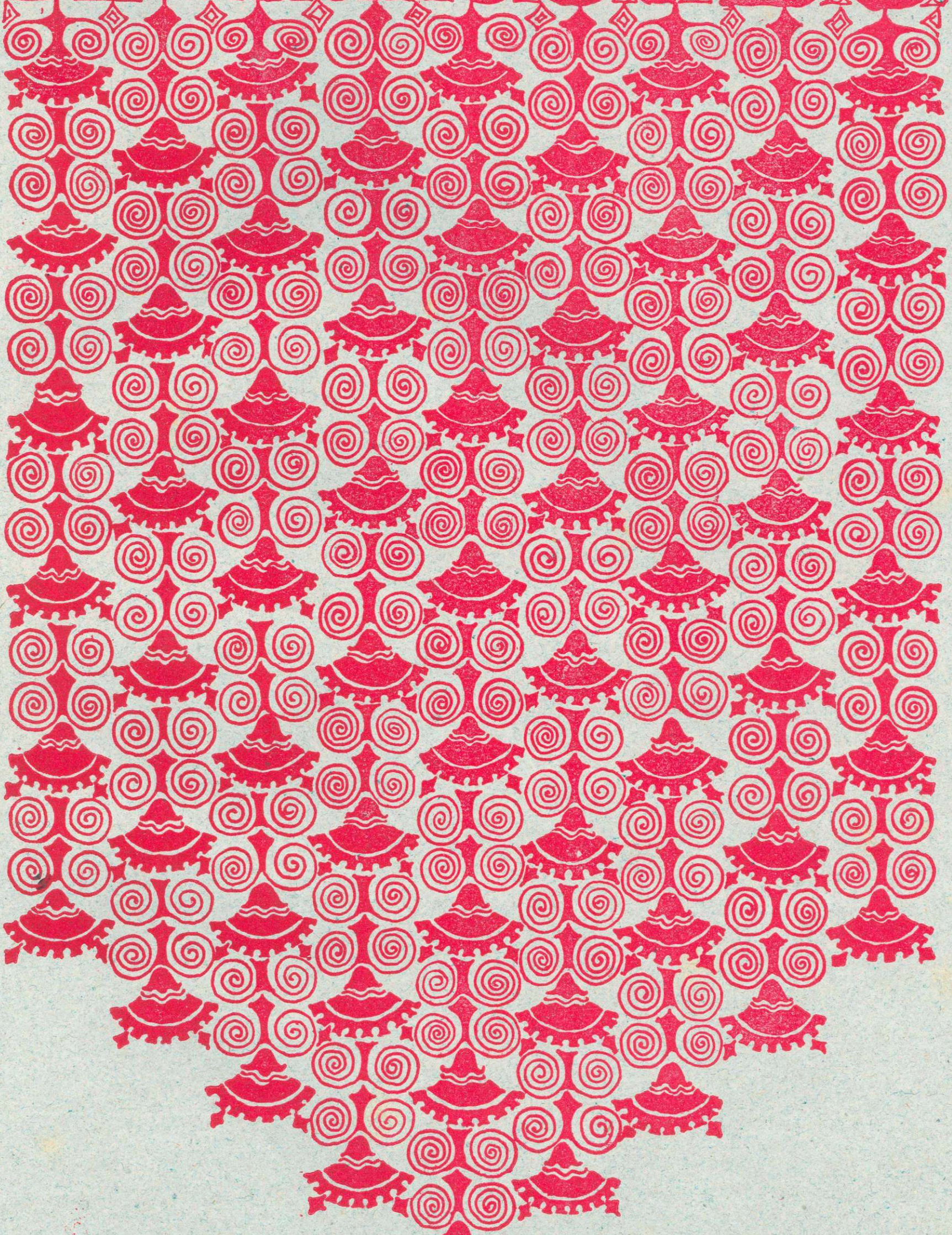

Novyruko 87x 1920

Doština plačana v gotovini.

DOMIN SVET

ARH. V

LJUBLJANA 1920.
XXXIII. SVET. 5-6

Vseбина

št. 5.-6.

LEPOSLOVNI DEL:

- I. Pesmi: Miran Jarc: Modre dalje. 101. — Miran Jarc: Krik davnim. 101. — Miran Jarc: Moj nočno. 102. — Miran Jarc: Človek in noč. 102. — Stano Kosovel: V galeriji. 103. — Stano Kosovel: Pesem o zemlji in tebi. 103. — Stano Kosovel: Kamor vsi. 103. — Stano Kosovel: Železna pesem. 104. — Anton Podbevšek: Himna o carju mavričnih kač. 104. — Fr. Bevk: Jutro. 105. — Dante Alighieri: La Divina Commedia (prev. J. D.) 128. — Branko Jeglič: Človek. 130.
- II. Dr. Ivan Pregelj: Plebanus Joannes. 106. — Fr. Jaklič: Nevesta s Korinja. 117. — Narte Velikonja: Tri gracije. 123.

ZNANSTVENI DEL:

- I. Iso Cankar: Giulio Quaglio. 131.
- II. Zapiski:
- Slovstvo: O. Župančič: Mlada pota (St. Majcen). 137. — I. Cankar: Moje življenje (Fr. Koblar). 139. — Dr. Ivo Šorli: Sorodstvo v prvem členu (A. Remec). 139. — Iv. Albreht: Paberki iz Roža (I. Pregelj). 140. — Xaver Meschko: Das Paradies auf Erden (Frst). 140. — Jan Bankart: Marko Senjanin (Fr. Bevk). 141. — F. M. Dostojevskij: Bele noči (I. Dornik). 141. — J. Jurčiča zbrani spisi, I. in II. zv., ur. dr. Ivan Prijatelj (R. M.). 141. — M. Markič: Silogistika (K. Ozvald). 142.
- Umetnost: Jos. Dostal: Nekaj misli o cerkveni umetnosti. 143.
- Gledališče: Drama (F. Koblar). 144. — Marijonetno gledališče (Fr. Bevk). 145.
- Glasba: M. Kogoj: Troje solospjevov (S. Premrl). 146. — S. Premrl: Godovnice nebeški materi (Fr. K.) 146. — Anton Jakl: Slovenski biseri (Fr. K.). 146. — Matični koncert (Dr. Fr. K.). 146.
- Razno: I. Zorec: Cankar — predavatelj. 147. — Akademija v Unionu. 148.
- Na platnicah: Prejeli smo v oceno. — Opazka uredništva. — Književni honorari Matice Hrvatske. — Plačite pobedioce. — Društvo slovenskih leposlovcev.
- Slike: Giulio Quaglio: 1. Videm, palazzo Oderico; 2. Videm, palazzo Porta; 3. Videm, palazzo Oderico; 4. Videm, palazzo Porta; 5. Videm, palazzo Porta; 6. Videm, palazzo Porta; 7. Laino, Quaglijeva hiša; 8. Čedad, cerkev S. Francesco; 9. Videm, palazzo Oderico; 10. Videm, Monte di Pietà; 11. Paolo Veronese: Benetke, akademija. — Dve risbi k »Nestvi s Korinja«, risal Fr. Kralj.

„DOM IN SVET“ izhaja vsak drugi mesec 15. dne v dvojnih številkah.

Naročnina letno 60 K, za dijake 50 K.

Urednik: Dr. France Stelè, Ljubljana, Sv. Petra cesta 80.

Upravništvo: Ljubljana, Jugoslovanska tiskarna.

Založnik in lastnik: Katoliško tiskovno društvo v Ljubljani.
Tiska Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani.

— in tolar je zažvenčal na tleh . . .

Modre dalje.

Divna je noč, da bi izkoprnell!
Fantova pesem se v dalje razlega . . .
Čudna bolest prevzema me vsega — —
O, da bi sam se pred sabo otel!

Vsa ogromnost neutešitve
divje v srcé se mi zagreba.
V svoji nemoči bi kriknil do neba
v strašno vsemirje: rešitve, rešitve!

V brezbrežja hrepenenja lijo . . .
O, da zajel bi jih v težkem zvoku!
A, kakor drevo sem, ki vanj vetrovi bijó,
on pa razjeda se v svoje neizraznosti joku.

Miran Jarc.

Krik davnim.

Sama sva ostala v tej hladni grajski sobani
v tišini popoldneva poznega; šumno vrvenje
družbe ostale s hodnika tu v tihi dvorani
se razprševa, kjer plove vsepozabljenje.

Na stenah slike gospâ in mogotcev nekdanjih
se zdi, da še vedno v tajnem molčanju živijo,
baročna zrcala še čakajoče visijo . . .
nikogar ni, ki bi spet zbudil življenje v brezdanjih

samotah teh . . . zadnje še solnce se vlega v zavese
pri oknih, na tla . . . Ti h glasovirju si sela
in smeh pritajen ti nalahno na lica je dahnil.

V tem hipu po tipkah ti roka je kruto zdrsela —
krik plašnih akordov — — ko da v njih vsa prošlost se trese . . .
»Trudna od poti sem!« — Čar davnin je usahnil.

Miran Jarc.

Moj nokturno.

V polnoč spečega morja hiš odmevajo moji koraki,
blažilno pošumevajo vodnih vil lasje v narasli reki,
do zvezd se vzganjajo moje duše kriki:

Ha, biti vsemirje, ki samo sebe požira
v blazni ogromnosti svoji; streti, razdreti
pajčevino strupenih misli, ki razprostira
se nad mestom nestvorom okuženim; zavratno
sikanje kač nevidnih se po meni stega,
že me verige ogabne opletajo vsega ...
v divjem strahu rodila mi duša je svitke
razljučenih mojih lastnih odpornih misli, vitke,
plapolajoče polzke trake, šarene nitke ...
v iskrecem se plesu so se sprijeli,
objeli klopčič živi, v sladostrostju vzdrhteli
in glej — splodili
so se spet novi in novi gomazeči šopi vrvi,
ki so mi dušo priželi, priželi — —

Tedaj je zavpilo srce, da so okameneli sikavci
in zastrmeli.

Upornik sem misli! Zašelestite,
polnočni vetrovi, da duša zasanja,
vi dihi vsemira, mehko oblite
zločinca trudnega od praiskanja.

Žena mi bodi ti, noč zvezdâ,
da ves v tvojih opojih zdrhtim —
O, zdaj poznam te, glas srca:
Le po objemih koprnim,

po vsedivni melodiji,
ki pretvarja v valovanje
mene, tebe, vse veselstvo ...
kakor slutnja, kakor san je

tvoja duša, — človek — sfinga —
godba raztalja v toke občutij
vso telesnost — — — Melodije,
melodije, melodije ...

Hlad ... tišina ... mesto spokorno ždi ...
sikalcev — nikjer —
nad reko pod mostom se zibljejo megle,
morda se vanje v strahu pretvorili so.

Miran Jarc.

Človek in noč.

V megló, temó,
ki v njo
zapuščena pokrajina tone,
v nebes pradno
mojih preplašenih misli oči se pno ...

V noč
prostrana polja pretajno pojo ...
Vse kot okamenelo ždi:
orjaško, fantastno nebo — se zdi —
da pogoltne pod mano rastočo zemljó ...

Sam — —
nad mano, krog mene vsemirje preteče ...

O, čudnih mož daljnovidcev, v divjih stoletjih, misli žareče,
meči, ki sekali so v brezizrazno, sovražno temó,
to ogromno, turobno, tesnobno mrakovje,
ki v njem se gubim ...

Drhtim
v neznani slasti, v propasti drhtim,
osamelost prestrašna se v duši zgosteva
kakor oblakov valovje,
ko mi ogromna misel zoreva:

Tudi jaz sem vtkan v to zibajoče se, zagonetno veseljstva telo,
ki z zversko naslado preži
na tihih sanj utripe, na vsake želje dihljaj,
na vsake misli nihaj,

in vem:
od zlih, nevidnih sil objet
ne morem, ne smem
v nič nazaj.
— — —

Kam . . .
V tem čudnem hipu — nikogar, sred kaosa sem sam,
sam . . .
O, zakaj sem se izločil, iztočil iz neskončnih temin,
zakaj!

Miran Jarc.

V galeriji.

Vse sem že videl: biló je v drugačni obliki
kakor so zdaj ti pred mene postavljeni liki,
ah, in vendàr: tak resnično, tak lepo kot to —
vsepovsod rože ljubezni cvetó.

Vse sem že slišal na vseh inštrumentih igrano,
in vendar: staro je novo, neznano je znano —
reci, zakaj? Ker je duša napolnjena vsa
z burjo v dobroti, s tišino sred zlà.

Vse sem že videl in slišal, in vendar me mika
linija, ton in beseda, ker vse je le slika
one resnice, ki v svetu na veke živi
in mojo dušo z lepoto krepí. —

Stano Kosovel.

Pesem o zemlji in tebi.

Zemlja je čuden, prečuden, prečuden svet . . .
Ti živiš nánji in niti ne šteješ let,
niti ne paziš, kako se nagiba dan,
kam hiti veter, prek tvojih stopinj poslan.

Greš, pa ne veš ni kdo si, ne katera je stran,
ki vánjo vodi korak te, od tajnih sil gnan;
samo kar vidiš, verjameš, in česar ni vjel
pógled tvoj majhen — tistega nisi vesel.

Ali kjer tvojim pogledom resnice je kraj,
tam se odpira kraljestvo, in v njem je raj,
v njem teče reka spoznanja na štiri strani
in kjer popotnika sreča, mu žejo gasí . . .

Časih zabrede tja potnik utrujen, bolan,
ki se na pot je napravil pokoja željàn . . .
Ali glej! — smrti ni! — in kaj je to, kaj je to —
kam ga peroti, kam ga, nevidne, nesó?

Kraji kot novi, in nič več ni ozek pas,
ki mu je v njem onemel od vsakdanjosti glas;
kamor ozrè se — široka, široka plan,
in na tej plani v vetru akord ubran . . .

Ah ne, to bil je le temen, prehoden čas,
ki v njem dobiva nove poteze obraz,
to je bil čas, ko pojema stara luč
in novo solnce posveti na duše ključ.

Zemlja je čuden, prečuden, prečuden svet,
tvoje življenje v tem svetu je kakor cvet,
ki se razcvete na pómlad, pod jésen dá plod
in gre na zimo med drugi, popolnejši rod . . .

Stano Kosovel.

Kamor vsi.

Cesta se vleče in vleče in vleče — —
Listje na drevju ob cesti šepeče:
Kam pa greš ti?

Pride nasproti ti dèkle veselo —
v tebi je sladko življenje zavrelo:
Kam se mudi?

Tečejo, tečejo reke življenja
in se izlivajo tja, kjer ne jenja
strah vse noči,

in predno listje z drevesa odpade,
v tebi poslednje usahnejo nade
in h koncu ž njimi greš ti,
kamor vsi . . .

Stano Kosovel.

Železna pesem.

Črni nasipi, nad njimi žar,
za gramozom hrum in žvižg in vdar,
nad hrumom in žvižgom in vdarom cevi
in žrjavi med vitkimi dimniki,
nad njimi noč, pod nebom dan,
— disharmonija, spev ubran...

Iz dimnikov vije se žalen flor,
pod dimniki se jezi nestvor,
ne zdravja, ne mišic, mesa, ne krvi
nikoli, nikoli dovolj mu ni;
včeraj padel je oče, jutri bo sin,
čez teden, čez mesec pogine brat, —
kaj njemu, če v spremstvu bolečin
ga pojmeta mati in sestra iskat?...

Vsi krepki, vsi čvrsti otirajo
s čel srage si, tiho umirajo,
in oče ne vé in sin ne vé,
kako daleč pot njegova gre,
še koliko ur, še koliko dni
nestvor ga živega pusti — —

Črni nasipi, nad njimi žar,
za gramozom hrum in žvižg in vdar,
nad hrumom in žvižgom in vdarom cevi
in žrjavi med vitkimi dimniki, —
pred žarom in dimniki čaren vrt,
za žvižgi, za vdari, za hrumom smrt...

Stano Kosovel.

Himna o carju mavričnih kač.

Peljal sem se na motornem kolesu s hitrostjo splašenih in do krvi pretepenih človeških misli. Bliskoma so zginjale vasi, mesta, gozdovi. Rdeče so bile pokrajine kakor škrlat:

(Popolnoma nag, sem nizko letel v zraku, lahko veslajoč z ogromnimi perotmi, in v meni je rastle želja, da bi se že skoro dvigal med peklom in nébesom.)

Volčjo temo so razsvetljevali bliski in v fati morgani, ki se je naglo skrila za oblake s skoki vrečastega kenguruja, sem zagledal prepade, ki so se vrtali v zemljo kakor lijaki, jezerske gladine, ki so se zdele kakor orjaška gibljiva zrcala, drevesa z njihovimi vejami kakor človeške roke, — v njih vrhovih so gnezdile najrazličnejše opice, — velereke z njihovimi pritoki kakor pravljicne kače z mladiči, puščave kakor velikanske zakurjene peči, vulkane z bruhajočo lavo kakor ognjeni vodometi, slapove, ki so se zdeli kakor vedno se lomeči stekleni svedri, železniške viadukte, ki so bili kakor jezdec v oklepih, kolodvore kakor mravljišča, in z njihovimi križastimi tiri kakor brizgalnice, tvornice kakor retorte z epruветami, smodnišnice kakor viseči pizanski stolpi, cirkuška mesta z donebesnimi, ozkimi hišami, ki so se zdele s svojimi okni kakor ustne harmonike, — ravnokar je žvižgal veter po ulicah in jih zavijal v megle.

Tedaj sem se pogledal, in z grozo v lesketajočih kameleonovih očeh sem videl, da so me držale objetega številne mavrične kače, — toda jaz sem se dvigal še hitreje, kakor na glavo postavljen zračni vrtinec, njih v čudnem ognju svetlikajoče se meduzine glave z baziliskovimi očmi so se odmikale od mene in predirale s svojimi pogledi kakor meči moje vedno nemirno srce, ki se je zdelo kakor reflektor, — temo pred seboj sem videl razsvetljeno kakor da imam na prsih pritrjeno električno luč, — in že sem jih videl, ko so se s svojimi dletastimi zobmi zasekale v moja prsa, ki so se mi zazdela kakor nezaklenjen tabernakelj, lomile in zastrupljevale hostije v mojem ciboriju.

(Vztrepetal sem bolečin, vendar si nisem pokrtil vlažnih svojih oči z rokami.)

In naenkrat sem se videl gorečega, spremenjen čuvstveno kakor v okamenelo letečo veverico, moji tenki in mehki ženski lasje so plapolali v vetru kakor zastavice, roke in noge, ki so se zdele kakor prebodene, in peroti so bile kakor žive plamenice, — in ko sem prijel z gorečimi rokami ostudno belouško, ki mi je stiskala grgrajoče grlo in ki sem jo vrgel v velikem loku od sebe, sem začutil okoli vratu na dolgi verižici visečo srebrno piščalko, dar belih vil rojenic.

(O tedaj sem vedel, da sem bil nekdam kakor jagnje, ko so bile moje misli kakor v vetru ugašene baklje in sem hotel življenje proč vreči kakor plašč z ramen!)

In trepetajoč v svoji notranjščini kakor vitka breza v burji in viharju sem mrzlično rekel gnusnim kačam: »Dajte mi okostnjaku zrcalo, da se vidim!« In odgovorile so mi s smehom, bolnim do blaznosti: »Ti, ki se zdiš duševno antilopa in telesno krastača, poglej v daljo in se boš videl!«

(Mislile so, da bom rekel, da se mi zdi moja s krvjo oškropljena lobanja kakor nebesa, dragoceni kamni v trnjevi kroni okoli glave kakor zvezde, možgani moji kakor oblaki, meso kakor zemlja, žile kakor vodovodi, kosti kakor gore, potne kaplje kakor jezera, lasje kakor drevesa, in solze v mojih očeh kakor morja.)

Toda moj hrbet, ki je bil že upognjen kakor koščena palma, se je stegnil kakor zlomljen lok, zagrabil sem kakor v sanjah srebrno piščalko in jo dal v drgetajoča usta. Ob žvižganju iz nje, ki je šlo skozi mozeg in kosti, so pričele besneče in leveče se kače s plesom, — ovijale so se me, stegovale napihnjene vratove, ki so brodili malo preje po moji krvi, in sikale s svojimi dolgimi, razcepljenimi jeziki. In videl sem pod seboj še v ognjenih plamenih velikanske krokodile, ki so hlatali po meni, mastili se z mojim mesom in kostmi, — curki moje krvi so padali v makova polja — in sebe, kakor da sem izstreljen, vedno više in više se dvigati. Iz moje glave so pričeli leteti kondorji, orli, sokoli, slavčki, škrjančki in cel roj ptičev. In sem si rekel: »To so moje misli!«

(Zakrili so nebo nad mano.)

In oblaki so se gnetli v svojih ohlapnih oblačilih kakor črede steklih slonov, začeli so udarjati silni gromi, in videl sem temo nad seboj, na gosto posejano z ognjenimi strelicami.

(Zdelo se je, da se podirajo svetovi. Nekateri ptiči so se pričeli spuščati okrvavljeni na zemljo, drugi so leteli v zračne dalje kakor preganjani.)

In že so šli bliski z nazaj zakrivljenimi ostrinami skozi mene, ki sem bil že ves kakor v bengaličnem ognju, — kmalu sem se zdel skozi in skozi prestreljen, toda jaz sem še vedno in še hitreje letel in žvižgal na srebrno piščalko, dar belih vil rojenic, in mavrične kače so dvigale meduzine svoje glave in se mi priklanjale. Tedaj sem naenkrat zagledal v svoji levi roki vladarsko žezlo, ki se mi je zdelo kakor papeška palica, prenehal sem z žvižganjem in pričel peti s svojim tenornim glasom.

(Preveč sem se že navadil strupa in hotel sem jemati neprenehoma večje in močnejše doze.)

Kače so se kakor besne zakadile v moja prsa, lizali so me ognjeni jeziki, krokodili hlatali po meni, leteli iz moje glave ptiči, gromi udarjali, in vrtali me bliski, jaz vedno trpeči pevec pa sem pel kakor še nikoli, in z utrinkom zvezde repatice sem spoznal, da ne bom s svojim nebeškim petjem nikdar prenehal.

(Vedel sem, da sem pričel z viharo uverturo svoje najnovejše opere.)

In zazdel sem se še kakor lok, v svojem naglem poletu po zračnih bivakih, ki so se mi zdeli kakor orjaške gosli.

(Vsa narava me je spremljala in vprašal sem se: »Kateri kapelnik je še kdaj lepše pričeval?«)

Bled kakor angel sem sedel na motornem kolesu, na katerem je bila prižgana acetilenska svetilka in ki je drvel kakor blazen vrag skozi dremotno razsvetljeno prestolico, pogreznjeno v nočno spanje.

Anton Podbevšek.

Jutro.

Kako ti je, na gori bor?
Jutranja zarja skoz te sije,
kot v valih pada izza gor
in barve čez meglice lije,
ki plavajo — živ, pester zbor —
čez luč, ki skozi nje proseva,
čez naju, ki po polju greva.

Fr. Bevk.

Plebanus Joannes.

Bratom, ki jih še ni doma! — Dr. Ivan Pregelj.

III.

Stopiti v kuhinjo ga je bilo sram, zato je šel iz sobe v vežo in odprl v nasprotno sobo, ki so ji rekli »soba svetá« zaradi slike, katero je bil vikar narisal na celo vzhodno steno. Z neskončno ljubeznijo je bil prebil vikar tri leta vsako zimo pred steno, preden je bil prenesel iz »mape« vsako črto na zid. Slika je bila mogočen enostraničen četverokot, ki je rastel s trikotnim nastavkom v strop in obok. V trikotu pod obokom je prihajal Sodnik na oblakih neba in je dihal besede: »Ecce, testimonium meum!« Niže doli je klečala žena, ki je bila z obema rokama razgrnila obleko na svojih oblih, deviških prsih in je gledala kvišku in je prosila: »Poglej, moj ljubi sin, telo, ki te je nosilo, in prsi, ki so te dojile. Bodi usmiljen, kakor si obljubil, vsem, ki so me častili!« Dva angela sta ji stregla in eden jo je venčal. Dva druga sta stražila s sulicama; eden je vabil zveličane iz grobov pred sodbo in drugi je podil preklete izpred sodbe hudobam v naročje in v žrelo zevajoče peklenške zveri. Voglata četverokotna slika pa je bila kakor s štirimi žebli pritrjena in so bile glavice žrebljev okrogla pismena strašnega imena: MORS. Štirje veliki vetrovi, jahajoči na mehovih: Boreas, Subsolanus, Auster in Eurus, in osem malih je pihalo z vseh delov sveta v sliko ozemelj in morij, ki so v krogu zalivala celine in rastle kakor prečudno vejnato drevo v sredo dežel čudes bogatih, mest, rek in stotere vode. Prav na vrhu pod sodbo je rastle »suho drevo« in drevo spoznanja v raj. Srebrnobojava kača je ležala v drevesu. Adam je jedel in Eva je trgala od sadu; še vsa deviška je bila in srečna, ker je še spal črv vesti in ni še bila minila sla... Oko je omahnilo ob sliki navzdol, kakor v prepad v kraje velikega mesta Babilona; stolp napuhnjene volje je videl daleč čez morja stotero zlo in greh, ki se je bil od mesta vlačugarskega razlil v sever in jug, na vzhod in zapad. Zbolelo je v duši, dokler ni oko počilo v prečudnem mestu sredi zemelj, v mestu zveličanja, ki je bilo vpeto v zidove kakor v prstan in so ga križema delile ceste. Tam blizu je rastle Golgota in je krvavel na gori človek, razpet na križ, daleč viden, kakor luč na gori: vse do Babilonije blodne in do volkulje na

sedmih holmih, do mesta »qui tenet orbis frena rotundi«. Tam so rastle v grmado sedmere cerkve, rotunda in Kristancija. Ob tem vekovitem osišču vseh časov in vekov je rastle v nepreglednost morje čudes vseh zemelj in strani. Sredi med Laborintom in Polžem-Karibdo se je zibala na modrih valeh riba-deklica. Rep se je svetil in ga je lovila z levico; z desnico je vihtela zlat venec: lepa, sladka žena do pasu, mrzla in strahotna riba od pasu v noge... Njen rep je kazal na jug v deželo Nila, ki je kipel iz jezera in lil vode v novo jezero. Ob njegovih vodah so živeli prečudni nestvori: ljudje polkonji in ustničarji, Ambari, brez-ušesci, rogatci, Skinopodi in ljudstva pomešanega spola. Tu so gnezdile živali strašnega imena: Ibeks in ptica Avalerion, ki je edini s samico na svetu, zeleni Psitak in Salamander, zmaj krilati, ki zastruplja studence, pa Kameleon, ki se živi od ajerja. Proti severu je kazala riba-deklica z vencem v deželo Grifov, kjer je veter Biza doma, v kraje Skitov in Gogovega rodu, ki stroji kože svojih sovražnikov sebi in konjem za odejo, na otok Mioporov, tolovajev na valéh in do Hiperborejčanov, ki so srečni in ne poznajo smrti nego radevoljno... Tam pa, kjer se solnce nagiblje v zaton, je plavala v odprto morje galera in je bilo pisano na jadrih kratko, bridko:

»Ubi via?«

»Kam pot?«

Mladi licenciat je vzdihnil. Čudna žalost se ga je bila polastila med opazovanjem znane mu slike, ki so se pred njo križali ključarji, ko so v tej sobi sklepali z vikarjem račune; slike, ki so o njej sanjale neveste in mlade matere in se s krikom budile ob strani svojih mož, s katerimi so stale pred strogo izprašujočim vikarjem v dneh, preden jih je bil oklical...

»Kam pot?«

Mladi človek je mislil nazaj v dneve, ki jih je bil preživel v tej sobi, in je mislil naprej v dneve, ki jih je živel poslej, vse do zadnjih mesecev, do zadnjih žalosti, bridkosti, slasti in zdvajanj. Z nestrpnostjo človeka, ki noče čustvovati bridkega, se je odtrgal od slike in stopil k polici, kjer so bile knjige. Odprl je prvo; bila je obredna knjiga in jo je odložil. Odprl je drugo; bili so zapiski vikarja Janeza Potrebuježa. Listal je po njej in je bral:

»Čreda, ki mi jo je Bog dal v pašnjo v letu Gospodovem MDXXXII.«

Tu so stala na prvem mestu imena tlačanov: Urh Bogotaj, Janez Srakoper, Peter Cvetrežnik, Jurij Kozorog, Simon Podoreh, deset Kavčičev, pet Krivcev, Hrast in Devetak —: tristopetinosedeset mož tlačanov brez otrok in žená; bila so sama domača imena in le dve sta peli tuje: Manfreda in Carli. Ob robu je stala opazka med križema:

»Otroci mrjo! Niso grešili, v veselje bi bili rastli očetom in meni. Pa si jih vzel, Gospod! Ti veš, čemu!«

Dijak Peter je obrnil list in je bral imena svobodnjakov in tolminskih gospodov: Bonaventura, capitaneus; de Formentini, notarius; de Cucagna, preco; de Tacco, capomasso; de Puppis, agens M. D. C., miles arcis, custos, mercator...

Ob robu je stala opazka, krčevito pisana, kakor obsodba:

»Misericordiam volo et non sacrificium!«

Zopet je obrnil mladenič list in je bral imena vikarjevega obhodnika Tomaža Skočirja, Magdalene, vikarjeve deklet, Katarine, deklice, katero je bil vzel za svojo, Matevžka, cerkvenca, in ime sinu Poloninega, Petra.

Ob robu je stalo zapisano:

»Ljubim jih, ker so moji, in zadnjega najbolj, ker je daleč.«

Dijak je zaprl knjigo in je mrmral:

»Ljubi me stric, a po svoje.«

Segel je po tretjo knjigo in je bila bivša last veselega vikarja Martina Štampe in je bilo knjigi ime:

»Facetiarum libri IV.«

Tedaj se je mladi poglobil v branje in vsa žalost njegovega lica je splahnila in ugasnila...

* * *

Mehek mrak je bil napolnil sobo z vonjivo zarjo, ki se je bila zunaj razgrnila od čedajske strani. Odsev nebeškega ognja je ležal na kratkih, veselih zgodbah, katerih je bila knjiga polna. Licenciat je bral:

»Najmlajša hči pa, lisica premetena, je začela vihteti svoje mokre roke in je vpila: Jaz ga že ne maram moža, ne maram, ne maram! In glej! Ko je vihtela z mokrimi rokami, so se njej prvi posušile in jo je oče najprvo omožil možu, ki se ga je zvijačno branila.«

Vesela lahkomišelna kri je vzplala v mladem človeku, ob oči mu je stopila kakor dremavica.

Tedaj je nekdo rahlo odprl vrata v sobo. Mehek dekliški glas je vprašal:

»Gospod Peter! Ali ne pojedete večerjat?«

»Rad,« je odgovoril mladenič in se živahno zgani. Stopil je h Katrici in jo vjel za obe roki in jo potegnil v sobo.

»Zakaj mi praviš ‚gospod‘,« je rekel, »ali sva si tuja?«

»Spodobi se,« je odvrnila in dvignila oči k njegovemu lepemu, bledemu licu. Vonj njene zdrave polnosti in krepke ženske polti je dahnil v trpki hlad prostora.

»Kako si zrastle,« je rekel Peter in dvignil roko s trepetajočimi prsti k njenemu licu. Trudna, neodločna strast je dihala iz njegove besede. Deklica je bila sklonila glavo in se smehljala srečno. Prijala ji je njegova beseda in ko je pogledala kvišku, je pogledala hitro, kradoma in z neskončnim poželenjem, da bi ga videla, kako giblje z ustnicami, in se še uverila, da govori res on sam in popolnoma on in ne samo tisti iz sanj. V sladkem, motnem hotenju je napol razklenila ustnice, kakor da se je odprl motnobolen, rdeč cvet.

»Tako lepa nisi bila še nikoli,« je dejal Peter in je iskal z roko po njeni navzgor ob rame in sijajni vrat.

»Večerja čaka,« je rekla tiho. Tedaj jo je on pritisnil za ramena tesneje k sebi in ji zašepetal na uho strastno, skoro jezno:

»Draga si mi, moja si!«

Vonj njenih las je udaril kakor val v njegovo obličje; lahek trepet je preletel njene ude, ki so se bili kakor razvezali v sladko mehkost.

»Ne, ne, ne,« je dahnila nemirno, trudno. Nato je zasopla plaho:

»Pusti, Magdalena gre.«

Dršajoč korak je odgovoril od zunaj in ju razvezal.

»Otroka, večerja! Kje sta?«

»Oj, teta!« je zaklical brez vsake zadrege mladenič, ko je Magdalena vstopila. »Saj pojdeva. Samo sliko sveta sem razkazoval Katrici. Ali kaj veste, teta, kje smo mi?«

»Kako bom vedela?«

»V Tolminu ste,« se je zasmel živahno in stegnil roko in pokazal na steni:

»Tu glejte. Ta kača, to je flumen Silanus, ki se izliva proti mestu sredi voda.«

Stara ženica je šla z otročjo topostjo za gibljajem njegove roke. On je rekel:

»In tu je riba faronika, glejte jo! Za rep se drži. Kadar ga bo izpustila, bo gorje na zemlji: potres, vojske in kuga.«

»O Jezus,« je zastokala ženica, »ne maram je videti, nemarne!«

Katrica je dahnila:

»Pa zakaj tako? Ali je resnica?«

»Resnica božja,« se je nasmejal Peter veselo in ji pomežiknil. Skrivaj ji je stisnil roko in je čutil, da mu je pozdrav vrnila.

»Hladno je tu, pojdemo v kuhinjo,« je rekla težko Magdalena. Stresla se je v čudnem strahu in je nemirno mežikala s svojimi otroškoplitkimi očmi. Peter je vzel knjigo facecij in so stopili v somračno vežo.

* * *

Mrak se je bil zgostil, vikar Janez se še ni bil vrnil. Oni trije so čakali v kuhinji nanj. Peter je bral vesele zgodbe in ženski sta sedeli na nizkih stolcih in poslušali, ko je tolmačil; bilo je čudno solnčnotoplo v prostoru in so se bile sence, ki jih je rezala lojenka, porazgubile v tiho nepoznano samoto. To so bile zgodbe čudnega vonja, mladih, veselih ljudi. Vse je rajalo in se smejalo, celo lev, ki je bil splašil Pirama in Tizbo, celo malič, ki so mu bili prodali Teofilovo dušo, celo Mati božja, ki je obdarovala s srebrnim čeveljčkom orglarčka, ki ji je pel, in ploskala veseljačici, ki ji je rajala. Sredi veselega pogovora je zapel petelin na gredi in se je zlenila Magdalena in vzkliknila:

»Otroka, moliti moramo!«

Kakor iz sladke omame vzbujena, se je dvignila Katrica. Pokleknila je ob stoličku, kjer je sedela. Peter je odložil knjigo in pokleknil poleg nje.

»Pa dajmo,« je rekel.

Magdalena je molila naprej. Zaspana, dolga je bila njena beseda. Pela je v topih valovih z ostrimi presledki, da je bilo, kakor bi vedno zopet zaprhutala trudna perot in se ostro zadela ob nekaj trdega. Duša išče poti v solnce in mir in pada iz sunkovitega poleta, kakor privezana kokoš nazaj v snov in prah. Utrudi se duša in pojema v gorečnosti sunkov in dremlje plaha; ne sanja v višine; telo je trudno, želi iz nadležne lege v razmah, jezik govori besede, ki ne vzbujajo, kri je težka, dremotnost lega v oči in skranje: zdehaš, zdehaš...

»Stopila je Marija k Jezusu, Marija roža devica: Jezus, dete moje, kako se ti bo godilo na samo cvetno nedeljo? Ljuba mati moja! Kako se mi bo godilo na samo cvetno nedeljo? V roko bom vzel svojo romarsko palico in svoj zlati pater-nošter in pojdem v mesto Jeruzalem in bom tam judovski kralj. Oče naš, kateri si v nebesih...«

Mladih prsti so se stikali v igri in usta si šepetala med odgovore tihe besede.

»Ali še veš, kako naju je bil stric zaprl v klet?«

»Vem.«

»Kako si se hudo bala in sem te moral držati v svojem naročju?«

»Vem.«

»In si mi na rokah zaspala?«

»Vem.«

Magdalena je molila zaspano in izpraševala:

»Jezus, moje dete! Povej, kako se ti bo godilo na sam veliki petek?«

Govorila je in že ni več umela, kaj moli. Težka glava ji je kimala. Kimala je mogočna senca na steni. Tisti hip je vprašal mladenič deklico:

»Zakaj si vzdihnila?«

Zašepetala je zaupno:

»Pozabila sem luč prižgati v krstnici!«

»Prava reč.«

»Ne,« je odvrnila, »z gospodovega okna se vidi in bo vedel.«

»Zelo se ga bojiš,« je rekel.

»Pojdem, ko odmolimo,« je dehnila.

»Ali te ne bo strah?«

»Bo me!«

»Ribe faronike?«

»Mrliških glav.«

Vjel je njeno roko in se dobrikal:

»Pojdem s teboj, Katrica!« —

Sredi stavka in molitve je utihnila Magdalena.

»Magdalena spi,« je šepetnil mladenič. »Daj, Katrica, vstani, prižgala bova luč.«

Vstala sta, vzela lojenko in pustila Magdaleno v somraku zadnje žerjavice na ognjišču. Šla sta na vrt, čez vrt navzgor, kjer je stala na Ilovici mala romarska kapelica Matere božje. Postavila jo je bila v letu 1500. pobožna bogata Tolminka, ki je bila omožena v Florenciji in se je kot vdova vrnila v Tolmin, tu umrla in darovala cerkvi svetega Urha dragoceno monštranco. Bilo je sveto mesto, kjer je stala kapelica. Trideset tolminskih mož je bilo na tem mestu padlo l. 1478, v strašni borbi s Turki, ki so junakom posekali glave in jih razmetali po cesti v Dolje. Star mož, ki ni bil pobegniti in se skrili v novo izkopen grob, je pobral glave nesrečnikov in jih zagrebel. Med njimi, ki so bili umrli junaške smrti, je bil oče Janeza Potrebuježa. Junakom v spomin je stalo malo svetišče. Vikar Janez ga je bil okrasil in iz orehovega lesa je bil potegnil okoli malega oltarja pod obokom polico in postavil nanjo lobanje junaških mučenikov, trideset belih oblih lobanj, katerih ena

je bila glava njegovega očeta. Vsak petek je gorela ponoči oljenica v pokoj in mir njihovim dušam in v zadoščenje, da so jim trupla ležala nekje v soških tolmuhih. Na oltar pa je bil postavil vikar veliko razpelo z Mučenikovim likom, ki je sličil liku v vikarjevi sobi: ista roka je bila izrezala lice, vzobličila ude in vsekala rane. Bilo je lice, ki je neskončno dobro odgovarjalo licu vikarjevemu in vsem drugim grozilo z izrazom nesvetega, nečloveškega. Zaradi tega lica so morda tolminski plemiči de Puppisi, de Formentini in de Cucagna tožili vikarja zaupniku čedajskih kanonikov Jožefu de Menezeisu, »che tratta guadagnare gran quantità di danari per starlene allegramente, ridendofene di coloro che corrono a baciare il ,sua manu' fatto Crocifillo infernale...«

Peter in Katrica sta bila prešla vrt v motnem soju zadnje lune, ki je bila pravkar vzšla; vstopila sta v samotno svetišče. Ne da bi se razgledala, je potegnila deklica visečo luč pred svoj obraz, vnela stenj na dušici in sunila luč navzgor, da je škripec pod obokom zacvilil. Tedaj ji je Peter upihnil čez rame lojenko in jo objel zadej in ji pokrillase in tilnik in lice s poljubi.

»Ne tu, ne tu,« je zaprosila krčevito in mu težka drhtela v rokah, da jo je napol nesel na prosto. Globoke očesne dupline lobanj so strmele topo v čuden prizor. Rdečkasta luč, ki je zaplala v svetišču, je osvetila mračno lice Mučenikove slike na križu, ki je ostal za zaprtimi vrati sam, žalosten, v muki in molku...

Peter pa je vedel deklico nazaj in postajal na vrtu v sencah in se opajal z njeno lepoto, z vonjem njenega plahega, trudnega in cvetočega telesa, njenih ustnic, ki so cvetele: rdeča roža, tik preden se osuje...

Sin nadušljive matere, pohlevni Matevžek se je bil tisti čas vrnil z Dvora, kjer je bil pustil vikarja pri umirajočem naddijakonu. Videl je njiju pot in njiju ljubezen in se je stisnil v senco, da ga ne bi videla. Prešla sta mimo in je slišal besedo polno ljubezni. Onadva sta stopila v hišo; pohlevni Matevžek pa je stegnil roke predse, se ozrl proti zadnjemu kraju lune na nebu in je zamrmral obupno, neverno:

»In če ga mara, ali jo bo vzela? Moj Bog! Ti meni pomagaj! Hudič ga vzemi! V hišo je stopil, pa jo ima.«

Opotekel se je proti hlevu in je legel v seno. Ni molil, ni mislil na mater nadušljivo doma, mislil je na dekle, ki ga je bil izbral in mu je poljubovala drugega. Mislil je na vikarja in da ju bo ovadil. Pa je domislil:

»Pa ju zatoži, če misliš, da te bo potem marala!«

Ubogí človek ni mogel najti miru, ni mogel dognati, kako sedaj. Solze so mu začele teči po licu in jih je brisal s krčevito nerodnostjo. Potem je sunil kvišku. Nekak temen, obupen sklep se je hotel izviti iz njegovih bolesi. Šel je proti vratom na prosto in se zadel s čelom v podboj, ker se ni bil sklonil. Omahnil je ubito nazaj. Tolažil je svojo boleost izvirno iz sebe:

»Zapusti naj jo in osramoti, da se bo sivi skali smilila! Koze naj dobi, da bo grda in je ne bo maral.«

Stopil je na prosto potolažen, da bo dobila Katrica koze. Srečal ga je vikar, ki se je bil vrnil.

»Ali še ne spiš?« je vprašal.

»Še ne,« je odvrnil Matevžek.

»Bi rad voglaril, kakor maček?«

»Bi —,« je zinil mladenič. Sam ni vedel, kako je odgovoril kljubovalno in jezno.

»Si preveč mevžast,« se je prezirljivo odzval vikar in pristavil hladno: »Spat lezi! V vikarjevi hiši ne boš ne voglaril, ne vasaoval. Kadar boš, boš v svoji.« —

Matevžek je poslušen odšel.

* * *

Vikar pa je šel in bral ob goreči lojenki v noč. Ob lojenki je bil kupček pepela. Vikar je jemal list za listom. Zdaj je list zganil, spravil, zdaj je drugega prinesel s tresočo roko nad lojenko in ga sežgal. Zdaj je bral:

»Come per ellempio, chi li goderà una Donna, non lo farà con intentione diretta di offender Dio, ma per compiacere al lenfo che l' inclina e quali lo violenta a dilettarli di li guftofa attione.«

Vikarju je lice prevlekla trudna žalost in je držal list nad svečo in je mrmral:

»Ne zameri, padrone! Kako naj te opravičim za dvoumno besedo? Opravičim te, ker te poznam, da si bil svet in moder. Goreti pa moraš!« Stegnil je list nad lojenko.

Bridek smeh mu je legel na ustnice:

»Goriš, dobri; goriš, kakor oni nesrečni, žalostni Arrabiato... goriš!«

List je splahnil nad kupčkom pepela. Vikar je razgrnil nov list in je bral:

»Se i Reverendi non foffero li facili a vibrare queft' armi della interdotta, la loro autorità farebbe più rispettata, ma maggiormente l'eglino le vibrassero per giustitia come le vibrano per interesse.«

Vikar je znova stegnil list nad svečo, a je tisti hip odmaknil, ko je videl pred seboj pismo volčanskega vikarja. Po tem Volčanovem pismu je segel in je bral pazljivo in na glas, posnemovaje noslajoči, tuji izraz glasu svojega nasprotnika:

»Tovariš v Kristusu! Prijateljska beseda naj Ti odpre oči in srce, da spoznaš, kako si delal krivico. Ni srda v naših srcih, a ker smo nedolžni in si nam krivico storil, Te opomnimo. Ne govorim v svojem imenu, nego v imenu tovarišev, ki so mi dali pravico: gospodov Matije, Martina, Petra, Jurija, Odalrika, Tomaža in meniha Jerneja, pa vseh mlajših. Kriv si in petdeset ljudi bodo podpričali, da je res, česar Te dolže. Dolže pa Te po pravici, da si jim večkrat jemal čast pri vernikih in zlasti na dan svetega Urha, ko so se stekli ljudje od vseh strani. Govoril si s prižnice in neumno, da so farizeji, pijanci, nečistniki in nevedneži, hlapci neumnih in lenih skopuhov. Reke! si: lepši je prase v svinjaku, kakor duhovni v cerkvi! Rekel si, da kozarji več vedo o Bogu, kakor tisti, ki cerkveno desetino jemljejo. Rekel si, in se ne moreš izgovoriti, da nisi nikogar imenoval, rekel si, da je na Tolminskem v vsaki fari po en poglavitni greh: v volčanski, cerkljanski, idrijski, bolški, kobariški in šentviški. Hudobni! Zakaj si sebe zatajil, ki si prilika napuha, ki je kralj vseh grehov! Tovariš v Kristusu! Pod okriljem močnega prijatelja gospoda Ambroža si grešil obilno proti svoji postavni gosposki. Ne mi, ona Te bo sodila za tisto. Mi pa, ki smo Ti tovariši, zahtevamo, da očitno popraviš krivico, ki si jo nam delal. Tri nedelje zapored boš s prižnice obžaloval in povedal, da si lagal, govoril neumno in krivično.«

Duhovnik je rekel mrko:

»Lažeš se, tovariš v Kristusu, gospod Josephus!«

Nato je stegnil pismo nad ogenj in je gorelo. In je govoril:

»Po zaslugi goriš, zvijačnež! Zares, prase je lepši v svinjaku, kakor si ti.«

In čez hip je mrmral:

»Za Gospoda, ki mu služim, stojim! Kaj mi morejo? In še z lažjo? In z zavijanjem besed? — Gospodje tovariši! Haha! Pridite čez tri dni k pogrebu najljubšega mi očeta, gospoda Ambroža! Pridite! Vam bom še enkrat povedal, kdo je duhovnik in kakšen naj bo.«

»Saj bodo prišli,« je rekel čez hip; »bom skrbel, da ne bom prekratek!« —

Prvi blede svit dne se je risal na oknih. Tedaj se je vikar dvignil izza mize in legel na klop. Da

bi bil šel spat v posteljo, se mu ni več zdelo vredno. Odločneje je rastla svetloba v sobo in iz mraku je vstajalo čudno, nelepo in trdo obličje Mučenika, pripetega na križ. In je bila ena in ista boleost, ki se je odražala na razpeli in na licu tolminskega vikarja, ki je bil vsnul...

* * *

Tri dni za tem je govoril tolminski vikar vpričo svojih faranov, številnih tovarišev-duhovnov, plemičev, Tolmincev in Čedajskih, vpričo tolminskega glavarja in župana. Govoril je v kipeči sili čudne moči, ki je bila močnejša kakor kdajkoli prej.

Ecce, sacerdos Domini! Nebesa drži kakor steber. Kakor most je, ki nosi tovor in jezdeca. Oče je, ki uči, kara, tepe, in mati je, ki ljubi. Kakor njiva je: daje, kakor je prejel od svojega solnca, od svojega Boga. To je bil pokojni! Ni pa bil, kar ne sme biti duhovnik božji.

Vedno zopet je vzkipevalo morje barev, ki so slikale greh, sedmeroglavo hidro. Rastli so izrazi, ki so tolkli v obraz; bili so migljaji roke, ki kaže: ta je, tega mislim, ali ga ne poznate?

In potem po dveh urah polnozvočne besede je govoril vikar krčevito slovo od pokojnika in prosil k nebu, da bi dalo Cerkvi pravih apostolov, ohranilo krepostne v kreposti in nagnilo šibke k dobremu...

Družba pogrebcev se je bila razgubila. Vikar Potrebujež je stal sam ob svežem grobu. Zdaj, ko je bilo vse mirno, ga je obšla trudna ginjenost in je jemal slovo: sam zase, od prijatelja, od brata po duhu. In tedaj se je spomnil, da mu je rekel nekoč pokojni: »Janez, prijatelj ne boš imel veliko na svetu.«

»Nobenega več,« je vzdihnil vikar.

Hladno ga je streslo. Začutil je, da mu bo hoditi težko pot in da nima nego kozarje in tlačane, ki so mu vdani, otroke in žene.

»In še ti se me bojijo,« je pomislil, »ker sem trd.«

Tedaj se je približal vikarju črnooblečen bled mož s temno redko kozjo brado, tih, šibek in skromen, se poklonil nekam nerodno in pozdravil v mehki latinščini.

»Kaj bi radi?« je vprašal vikar po domače.

»Spovedal bi se,« je odvrnil tujec.

»Ali ste moj faran?«

»Sem,« je pritrdil oni. »Na sredi poti v Zalaz stanujem.« —

»Vrač, čudni mož? Slišal sem! Kdo ste pravzaprav?«

»Degradatus actualiter ante tres,« je zinił tiho tujec.

Vikar se je začudil. Nato pa je rekel mirno:
»Stopiva v cerkev!« —

IV.

V soboto zvečer pred prvo nedeljo v postu je bil vikar Janez prebral evangelij sv. Matevža in se poglobil v skrivnostno zgovornost apostolovega drugega pisma do Korinčanov:

»Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis!«

In še je bral in je živo občutil, kakor da sedijo okoli mize znanoneznani ljudje. Pogledal bi kvišku in bi jih videl pokojne vikarje in obhodnike tolminske fare, kakor jih je poznal in kako poslušajo, kimajo modro z glavo, pritrjujejo in soglašajo vsak s svojo kretnjo: močni Jakob Simonov, ki je bil v praznik in nedeljo duhovnik pred oltarjem, od pondeljka do sobote pa kovač za nakovalom; Matija Urhov enooki in tenkosluhi, Peter jecljavi iz Ljubinja, Urban niz Most, ki je kihnil med mašo, pogasnil vse sveče in domaševal, preden so jih utegnili prižgati znova, veseli gospod Kirjelejsom... Sedijo modro in pritrjujejo:

»V ranah... v ječah... v postih... v čistosti... v znanju... v besedi resnice... v moči... v časti... nečasti... per infamiam et bonam famam... ut seductores et veraces... sicut qui ignoti et cogniti...«

Vikar Janez je dvignil glavo in je videl, da je sam. Poln tople stanovske ljubezni je zamrmral:

»Usmili se njih in mene, Tolminci smo!«

Vsak sobotni večer je občutil vikar vedno zopet čuvstvo, ki mu ni vedel imena. Ali je bila svežost telesa, katero je bil po delopustu umil v mrzli vodi, se obril in se čisto preoblekel? Ali pa je bila nestrpna razigranost duha, ki je mislil na pridigo za prihodnji dan, veselo iskaje po sto imenih za eno resnico: vse je dobro v Bogu. Tega svojega spoznanja vesel je iskal vikar za tistim živim v besedi in mu je bilo jasno: beseda je vesela, če ima Boga, in je žalostna, če je iz hudiča. »Hudič,« je čuvstvoval, »dajem mu ime, ki ni grdo in žalostno. Dajem mu ime iz Boga. Njegovo pravo ime je drugo. Ne, ni tako! Ne sme imeti imena. Če je neskončno preklet, je tudi v tem, da nima imena. Ne imena ne glasu. In zdaj vem, kaj je. Žalostni, brezimni, večnonemi.« Nato je vzrastlo veselje v vikarju:

»Ti, Jevane, pa si zgovorni hlapec Gospodov in imaš prav kakor On svoje veselje z besedo, ki

je kruh in ribe pomnožila. Slišiš jo, vidiš jo, kako pove, kako izreže, kako je ustvarila iz temnosti misli in želje, da vidi sto oči. Ti moreš z besedo sebe vzdigniti v veselje in k Bogu ravnati duše svojih ovčic.«

Čez hip pa je čuvstvoval:

»Kako naj jih učim, da bo prav in me bodo prav razumeli? Gospodi znam golčati in v laškem in latinskem jeziku; oni pa, ki niso gospodje in govore po otročje, kako naj me razumejo? Kaj vedo? Vedô in vidijo in umejo o mačjih očeh in solzicah, o oprtniku in listniku, o senikih in o ovsu, ki ga pes služi, o travi malovratu in muhiču, o ošvišku in blazini pod streho, o mečilnikih in mehnicah, kako se snop dreši in kako kobila ruje in se krave tečejo —«

Sredi svoje vesele zgovornosti je postal vikar resen:

»Mar nisem Tolminec in me ni mati učila govoriti, kakor tu govorijo? Nisem jim govoril prav dozdej! Jevane, nisi jim tako, da bi šla vsaka beseda v prav. Drugače jim boš povedal odslej in že koj jutri boš začel.«

Razgret je začel hoditi vikar po sobi. In je iskal in je našel in ni bilo podobno jeziku apostolovemu. A bilo je dobro in je bil zadovoljen in je mrmral:

»Volčanski galjot! Svojim lastnim ovcam groziš cerkvene jasli zapreti! Jutri pridi ali pa pošlji poslušat, kako se pove kmetom in rutarjem!...«

* * *

Prvo postno nedeljo je pridigoval vikar Janez in je povedal, kakor nikoli poprej:

»Ali boš nosil v malin na goro k pridružnici in boš romal v malin k vodi? Ali naj se dedec kmisa in otroče kolne? Otrebki so za teletom in otava za jarnico. Prva je košnja, potem so lonice; prvo je klas, je snop in potem je ošvišek slame. Ne boš oblačila grejke pod srajco in dolenjca nad krilo. Vse po svoje, po pameti in prav, kakor je uravnano po pameti in od Boga ustvarjeno! Voda teče zmeram niz goro, vrba se muži spomladi, beza se razpihne križev teden, lešniki so čadni o svetem Jerneju, nebo podgorí le k lepemu vrenu in kača ozimeje le pod jesen, kadar oprhne kozomor. Vse ob svojem času in prav, kakor je ustvaril Gospod: črešnje, da se pišejo, koža, da se piša; iz meglâ, da štrka in mrcini. Pritlika v meji ne raste v drevo in nagnoj ne cvete rdeče. Vse po božji volji in besedi! Vse je dobro, vse od Boga! Zato Ga hvali in moli! Boš rekel, da govorim li-

sasto! Ti sam si lisast in neumen! Vse je dobro, vse je od Boga! Tudi slabosti in bolezni je dal. Sedem jih je dal: sušico, bodilj, divje meso, skrnino, kostenico, golico in smeti. Lahi pa so prinesli v deželo še beneški ogenj. To je, da ni žloti sladka šiba, pa je zdrava! Če pa gre bolezni po ljudeh, ali ni dal Bog lekov proti njej? Sedemkrat sedem jih je dal: smolo in jazbečje sadlo, srčno zelje, spalko in pelin in vse tiste, ki so jih znašli učeni ljudje: kardamon, kasija, terjak, vinum hispanicum, lapis pyrilis in lignum sacrum za laški ogenj. Pa še velike besede je dal in male, odroke in molitev proti kugi in kačjemu strupu. Nisem lisast, ut seductor et verax golčim in je nisem golsnil nepravilne. Žloti šibo in brezovo mast, da bo zdrava. Za pokoro so nam bolezni in potresi in tlaka in lakota, za pokoro telesu, ki je secundum medicos prašičjemu podobno. Za pokoro telesu ritastemu in v življenje dušam, ki so večne. Tako je Bog odločil in storil. Ti pa si ravnal narobe. Hudič te nosi kolonce v greh. Potno srajco boš vrgel raz sebe, ali duše umazane ne boš umil? Ali hočeš res ostati meljušnik, suha grapa in prijatelj snedi in se obaliti v peklenko jamo? O človek! V tem svetem postnem času, ko je šel sam Gospod Kristus v puščavo pokoro delat, spreglej in se obvedi: Kakšna je moja duša? Po vedal ti bom na uho! Gosposke žene in hčere po mestih nosijo na desni roki kožušček, pa mu pravijo *bolšji hlev*, zato ker gredo vse bolhe iz obleke v to dlako. Tak bolšji hlev je tvoja duša: ušiva je, gnidava, garjeva, opiščena, smetna in smrdljiva. V imenu Gospoda Jezusa, ki je hudiča, zapeljivca mutastega, pogнал in strahoval, ti ukažem, da se kesaj in vrni k resnici in pravici, da ne boš drevo nerodovitno, pitomen les peklenški kopi. To te prosim, ne naredi mi tega, da bi bil prišel z molznikom in sem našel jalovico, ki ji ni oddajati vimena. Amen!«

* * *

Spor Volčanov z domačim vikarjem Jožefom pa se je bil poostril. S človeškim blatom so mu bili namazali kljuko pri hišnih vratih, da se je omadeževal, ko je vstal k maši. Javno so ga grdili, da ima ljubico v Tolminu.

»Iz tvoje fare ljudje hodijo in trosijo laži v Volčah o meni,« je sporočil de Menezeis vikarju Janezu in vikar tolminski je odgovoril:

»V svoji fari ostani in ne hodi spletkarit v mojo, pa bodo utihnili.«

Tiste dni je vikar Janez zabeležil v svoje zapiske zgodbo svojega spora z Volčanom:

»Josephus de Menezeis! Bog ti greh odpusti, da si mi v jezo in bridkost! Misliš, da te sovražim, pa sovražiš sam! Duh žalostni, hudič je šel vate in ne vidiš. Zavisten si mi, ker imam dvakrat toliko desetine kakor ti. Mene so hoteli voliti Tolminci in ne tebe in sem obveljal, ko si v Čedadu spletkaril. Da, imel sem priprošnjika in cesarski so me podpirali, ker sem domačin. Ti pa si tujec! Duh žalostni te je obsedel in se motiš v meni! Nisem govoril ne z eno besedo proti tebi. Lažali so ti, ki jim veruješ, gospodom de Puppis, de Formentini, de Cucagna! Veruj jim, sleparjem, oderuhom, ki so obogatili s krivico in z žulji ubogih! Tvoja pamet, tvoja vera! Morda nisem samo tem trn v peti in sem celó gospodom v Čedadu. Kaj mi mar! Jaz vem svojo pot! Jaz sem na Tolminskem svojim ljudem in ne tistim, ki tržijo mimo in nosijo deklam po tabernah beneški ogenj. Josephus de Menezeis, morda ni več daleč čas, ko boš zvedel, da sem bil rednik tvojemu otroku, svoji dekli Katarini. Zdaj ne veš in si miren, češ: davno je pozabljen greh moje mladosti! Pa ni! In ti si se slabo popravil od prvega greha in potoglaviš v slabosti in senci, kakor je pisano: *abyssus invocat abyssum.*«

Tako je napisal vikar Janez. Ko pa je prebral, mu je bilo žal, da je pisal, in je na lojenki sežgal zapisano. Z očmi očeta in rednika je šel tiste dni potem za kretnjami svoje deklice Katrice in je našel, da je rezana materi iz lica in hoje in da je kakor roža in da cvete, cvete, cvete.

»Ecce nunc tempus acceptabile,« je začustvoval vikar skoro nezavedno v prvi dih bližajoče se pomladi...

Dekla pa je tiste dni večer za večerom skrivaj polnila vrč z vinom iz vikarjeve kleti in ga postavljala v slepo okno, da ga je vsakokrat vzela Peter, kadar je šel spat.

Ecce, nunc tempus acceptabile...

* * *

Zimsko vreme velikega tedna je zasekalo živo v prvo in že sočno pomlad. Vikar Janez je izvedel iz žalostnih velikonočnih izpovedi nov tlašanski greh:

»Pa na Boga sem bil hud, ker je sneg in zmrzal poslal, da ne bo ne kruha ne krljev.«

Vikar Janez je učil iz Joba Husita in ni potlačil svojih ljudi, pač pa tolminski glavar, ki je prepovedal izvoziti Čedadcem desetinsko žito iz dežele in poslal z vozovi ponje na Dvor. Našel je samo še dvajset starjev mešanega. Vse drugo je bil naddijakonov kapomas de Puppis že odposlal

Čedad, kakor je trdil. Glavar d' Eckh se je prepričal, da kapomas laže, a ni vedel, kje je žito.

Tolminska trgovca in plemiča de Formentini in de Cucagna pa sta tajno sporočila volčanskemu vikarju:

»Desetinsko žito, ki je v Volčah, ne sme iz dežele. A pazi, da ga ne izvoha lanckneht. Skrivaj ga spravi v svoje shrambe. A pazi nanj! Semensko zrno je in plačala sva ga de Puppisu kakor zlató.« —

Nenadoma je zapela nekje v noči beraška pesem o ribi faroniki in preglasila veselo novico ptičice lavdičice. Ljudje so posluhnili. Topa žalost je zagrnila duše:

»Pomladna nesreča ne bo zadnja!«

Vstale so povodnji, trgale breg in brv in odplaknile most med Volčami in Tolminom. Zapadni rob grobišča pri Svetem Urhu se je usedel v vodo, da so plavale bele človeške kosti po sivi vodi kakor drobilj. Tiste dni je poklical tolminski glavar vikarja Janeza k sebi v grad.

* * *

To je bilo novo poslopje doli v Tolminu. Grad na Kozlovem robu je bil osamel. Samo mala posadka je bivala gori, se dolgočasila in snažila staro bojno orožje na obzidju, oni isti bazilisk, s katerim je pred sedmimi leti plašil pomračnike Jurij Štampa...

Vikar je našel glavarja, ko je narekoval svojemu tajniku Rassauerju nemško pismo. Bonaventura d'Eckh je bil srednjevisok, čokat mož z rjavo brado in dolgimi brki. Imel je poteze in kretnje nižjega vojaškega poveljnika. Vedno je bil mrk, navidezno slabe volje in se je zdelo, da se ne zna smejati. Pa ta njegova pretirana rezkost je vzbujala živ občutek, da je narejena. Glavarjeva burna beseda je padala ostro kakor vojaško povelje, a je vzbujala vendar manj strahu kakor pa željo, da bi jo oponesel.

Vikar je bil vstopil in obstal pri vratih. Glavar se ni zmenil za njegov pozdrav. Čez hip pa je prašal v smer proti oknu, kjer ni bilo nikogar.

»Ali razume nemško?«

»Zakaj mu ne odgovori,« je mislil vikar Rassauerja. Glavar je prašal še trpkeje in v isto smer:

»Ali je gluhi? Sem prašal, če razume nemško.«

Tudi zdaj je ostal vikar nem. Oni pa je šinil okoli svoje osi, pokazal v vikarja s stegnjeno roko, kakor bi bil sunil z mečem:

»Ali je tudi mutast?«

»Jaz? Ne!« se je začudil vikar in priznal, da ne razume nemško. Glavar se je nemo usadil ob mizo in narekoval naprej. Vikar je mislil v čudni trpkosti:

»Tako, Jevane! Zdaj veš, kaj je surovost. H temu-le pridi v šolo, kadar ne boš vedel, kako bi se zadril nad kmeti.«

Glavar se je hipoma zopet zasukal okoli svoje osi in vprašal neposredno in strogo:

»Ali priznavate pravice Čedajcev na Tolminskem?«

Vikar ga je osuplo gledal in ni odgovoril takoj.

»Ne!« je odgovoril vznevoljen glavar samemu sebi.

»To se pravi,« je spregovoril tedaj vikar, »da je pač vseeno, ali jih in ali jih ne. Kaj pa sem?«

»Teufel,« je rohnal oni. »Ali ne veste? Dežela bo obubožala po njih, pregnali bodo seme in sad!«

»Desetino imajo,« je ugotovil mirno vikar.

»Čedajce brani!« se je skoro naravno začudil glavar. »Kateremu tepcu sem verjel, da se pravda ž njimi!«

»Ne branim jih in ne sodim,« je odvrnil vikar. »Povedal sem, kar je res. Saj ste prašali.«

Glavar se je nemo obrnil in šel razkoračeno proti oknu. Tam je obstal in se nenaravno razgrel v besedi in gibanju rok:

»Red hočem na Tolminskem. Dva gospodarja ne bosta molzla ene krave! Saj imajo sodstvo. Več imajo, kakor jim gre. Kdo pa so ti magnifici consortes? Katere pravice imajo? Kaj ste rekli?«

»Nič,« je odvrnil vikar. »Nisem pravden in vem le, da imajo pisma patriarhov in papeža.«

Oni se je otroškoživo razgrel:

»Sleparija! Vamp imajo, da bi žrli, pa interdikt, ko izterjujejo, magnifici ladri.«

Vikar se je domislil besed svojega pokojnega dobrotnika de Canepisa in je prikimal:

»To je res, včasih sodijo oblastno.«

»Enkrat je vendar pritrdil,« je zinil glavar s široko slovesnostjo.

»Ne vem, kdo ima prav,« je menil določno vikar.

»Torej nimam prav!« je vzkipeł znova glavar in začel metati stisnjene pesti nekam predse, da je pošla vikarju resnost in se je nasmehnil. Oni je to opazil in zapel z glasom, ki mu je bil hripavo preskočil:

»Vi se smejete. Pa jaz se ne bom. Pojdite!«

Vikar se je priklonil.

»Stojte,« je zaklical oni in vprašal uradno: »Žita še niso izvozili! Kje ga skrivajo?«

»Ne vem,« je odgovoril vikar.

»Nič ne ve,« je zalomil glavar z rokami. Nato je vprašal:

»Kdo hrani zapiske o čedajski desetini?«

»Jaz!«

»Pošljite mi jih!«

»Saj imaš svoje,« je mislil vikar in je bolj zaslutil nego spoznal svojo dolžnost.

»Gospod glavar,« je odgovoril mirno, »bom, če bosta dovolila ključarja.«

»Pošljite urbar!« je zarohnel glavar odločno.

»Samo z naddijakonovim dovoljenjem,« je odvrnil zdaj tudi vikar določno.

»Ven,« je kriknil glavar besno. Duhovnik pa je še stal in čakal, ko je oni naglo pristopil, so pihal, mahal z rokami in vpil:

»Kaj ne, to znate! Dve, tri pesti peska gosposki v oči, da ste vdani. Sicer pa, le nikar cesarskim na roko! Taki ste domači farji! Volčan mi je ljubši, je vsaj očiten in odkrit nasprotnik.«

»Pa ga hvali in spoštuj,« je mislil trpko v sebi vikar, »vihrava glava ti, ki s poštenim človekom še pametno govoriti ne znaš. Ti pa, ti! Boš pa kos čedajskim! Je bil pa že še Štampa drug mož in je vsaj pomračnike plašil, pa Waltenhofer, ovca pohlevna.«

Glavar se je bil nekaj umiril in je sikal:

»Ali veste, kaj sem nameraval? Samostojnost tolminskih far sem hotel, za župnike sem vas hotel napraviti ovčarske vikarje, ki vas odira tujec. Pa nočete!«

»Mi vikarji živimo,« je odvrnil zaupneje vikar, »a ljudstvu je hudó. O zares, blagrovali Vas bodo, če jim oskrbite žito.«

»Urbarje dajte, desetino odpravim,« je odločil zanosno glavar. Tedaj je vikarja zmedlo in je rekel, preden je pomislil:

»Vzemite nam jih!«

Hipoma se je glavar umiril. Nekak zmago-slaven nasmeh mu je hotel v lice. Prikriti ga je hotel s tem, da si je šel z roko v brke. Opolzkozavratno je vprašal:

»Sam naj jih vzamem, mi svetujete?«

Vikarju je udarila kri v obraz. Čutil je živo, kako ga je oni popadel za besedo. Šele čez hip se je zavedel deloma in odgovoril:

»Hotel sem povedati, da imate moč; ali bi bilo pravično, ne vem.«

In nato je začel govoriti z nenaravno slovesnostjo, kakor bi hotel onega zlepa uveriti, da se je zagovoril, da je bleknil iz srca in ne iz razsodnosti, iz usmiljenja do sirot, lačnih otrok in otročnic in iz zaupanja v glavarjevo besedo:

»Pa saj hlapci nimajo besede v pravdi gospodov. Hlapec mora biti zvest. Saj ne sme daru iz rok tujega gospoda! Iz rok cesarjeve milosti bi bil župnik, oni, ki so me posvetili, pa bi me prekleli. Pa če bi me tudi ne, ali si ne bi očital sam? Ne, ne! Tega ne razume posvetni človek, še duhovnik se zmoti rad.«

Glavarju se je razvezalo lice v glupo sovražnost.

»Mnogo govorite,« je rekel, »in dolgo. Pa meni se mudi.«

In se je okrenil in še enkrat obrnil in zasikal zaničljivo:

»Dve uri govoriti, kakor zadnjič pri pogrebu! Ali se Vam ne smilijo otroci, ki so nestrpni?«

Vikar je zardel. Zbolelo ga je presunljivo. »Lump,« mu je šinilo skozi glavo, »nisi tako glup kakor sem mislil; udaril si mi v srce.« Hipoma pa je obvladal svojo nemirnost, se nasmehnil prisiljeno in odvrnil:

»Oprostite, gospod glavar. Kadar boste še pri maši, bom skrbel, da bom kratek.«

Nato se je hladno poklonil in šel.

»Ali ste videli?« je vprašal glavar tajnika ljut in užaljen do skrajnosti, »hudičev človek je to! Nisem ga pripravil v strah!«

Vikar pa je čuvstvoval:

»Dobro, lanckneht! Sem ti predolg? Pa ti meni? Nadležni si mi, pa ne veš! Kako boš vedel, tepec! Čemu si se dal napraviti za glavarja, če nisi za to! Za pretepača galjotov se zadaj in lajaj nanje. Nad svojim hlapcem regljaj in se repenči, če ti je odročen. Mar sem jaz tvoj scribe, da ti bom povedal, česar ne veš? Tja pojdi, kjer lajajo v tvojem čudnem jeziku: govohov in mislijo s pametjo gladnih sleparjev! Mene boš preslepil? Mar je tebi lačna deca! Odpravil bi desetino, bi pa davek povišal za vojsko in rop.«

Mimogrede je obšla vikarja nekaka zloradost:

»Šema! Lesnike iz mojih ust ne maraš, boš okusil plehko slino jeguljastih Čedajcev, ko se boš pravdal ž njimi! Še rad bi lesnike iz mojih ust. Je trpka, pa glava ne boli po njej!«

Nato pa je mislil bridko in o sebi:

»Si mislil, Jevane, da znaš govoriti, ko si zadnjič v cerkvi povedal kmetom in rutarjem. Tem si znal. Gospodom pa ne boš govoril povšeč. Nikoli jim ne boš. Jim tudi ne boš maral nikoli, amen!«

Stal je pred svojim stanovanjem in je videl in je mislil:

»Pa bom pri tej priči srečal človeka, ki kakor jaz Bogu služi in duše pase, pa tudi drugače sliši, kakor jaz.«

Po cesti se je bil približal vikarju knežanski tovariš Martin, ki so mu rekli »mercator«. Z roko je zamahoval v pozdrav, z drugo si je brisal zagorelo in potno lice in brado, ki je bila nemarno neobrita.

»Vstopi z menoj,« je odvrnil vikar Janez na Martinov pozdrav.

»Ne utegnem, veruj mi,« je odvrnil knežanski. »Moram do Ušnika, kjer imam tri vozove blaga.«

»V Volčah ne pojdeš mimo,« je dejal pikro tolminski.

»Meniš, da bom pri Menezeisu ostajal?«

»Saj ste prijatelji in ste se pogovorili proti meni.«

»Kdaj pa in kdo?« je vprašal neprisiljeno Martin.

»Da hočete od mene čast nazaj, tri nedelje zapored,« je jeknil Janez. Knežanski se je zasmejal:

»Kdo ti je tega kozla na nos obesil? O kakšni časti govoriš?«

Vikarju je postalo lice vedro in je stegnil onemu obe roki v pozdrav:

»Zdaj te pa ne pustim mimo, Martin. Lej, je spet lagal in ni res, da ste ga pooblastili, naj mi piše.«

»Koga? Menezeisa?« je vprašal Martin. »Hudič ga vzemi, nevoščljivca! Moje trgovine ovaja v Čedad, da jih moram skrivati in tajiti. Lansko leto, ko sem bil véliki teden z doma, me je izdal, tako da sem utrpel petdeset lir. Kakor da sem bil cerkev in službo zanemaril, ko sem bil vendar obhodnika najel, pa cerkvenca naučil, da psalme poje.«

Vikar Janez je vesel potegnil tovariša seboj. Ta pa se je še branil in klical:

»Zares ne utegnem. Povodnji so zmaličile ceste in mostove, tovoriti bom moral na konjskih hrbtih. Pa so vso živino pregnali in zgubo bom imel.«

Vikar Janez ga ni izpustil in ga je pogovarjal:

»Saj ne bo za plačilo, ta kaplja vina, ki jo boš popil z menoj. Pa še za kupčijo se zmeniva, če ti bo všeč.«

»O kupčiji molči,« je odvrnil Martin. »Od prijateljev ne kupujem. Se ne spodobi in ni zdravo. Naj bo! Daj torej malo svoje kletil! Potem pa pojdeni.«

Vikarja sta si nazdravila s pijačo. Stala sta ob mizi, ker knežanski ni hotel sestiti.

»Torej celo za véliki teden tržiš,« je očital dobrodušno tolminski knežanskemu, »pa cerkvenec ti psalme poje?«

»Poje,« se je udobrovoljil široko Martin. »Ves srečen je, da jih sme peti, pa še otrokom je povšeč, ker jim pusti razbijati in ragljati, kolikor hočejo.«

Široko se mu je raztegnilo lice v smehu in je rekel:

»Tebi povem, kako je ta reč. Poslušat ga ne hodi, da se ne boš strgal od smeha, ko ga bodo davile ‚ambulantés‘, ‚speraverunt‘ in še kar je takih besed.«

»S čim trguješ?« je vprašal resno tolminski. Knežan je zgibnil z ramami in odgovoril modro:

»Povem ti, ko bom imel blago na Kneži.«

»Boga si ukanil za psalme in vigilije, boš anti tudi mitničarje,« je dejal vedro tolminski.

»Hvala Bogu,« je menil knežanski. »Kupčija mi je v krvi še po očetu. Nisem zdrav, če ne tržim. Seveda so tudi nadloge. Koliko poti, koliko stroškov in hinavščine lancknehtu na gradu. Pa mora biti. Dobiček je lep, za pol fare mi nese in še za siromake odpade drobtina pa za otroke.«

»Duhovna služba trpi,« je pripomnil resno tolminski

»Nimam kozla v hlevu,« je odgovoril odločno Knežan, nato je nadaljeval latinsko:

»Cum venerim, fuerunt uno anno inventae quinque. Deinde paravi delinquentibus poenaria ut pote Crucem, Cypum et Ossuarium et a decem annis nonnisi una fuit comperta ex delicto publice praegnans.«

»Ne razumem te, kako to misliš s krstnico?« je vprašal vikar Janez.

»Zapiral sem jih vanjo ponoči. Zdaj pa že sama grožnja pomaga,« je odvrnil knežanski vsakdanje.

Nekako zmedeno se je ozrl vikar Janez v obraz svojega stanovskega druga. Iskal je v njegovih potezah podobnosti z nekom drugim in se ni mogel zavedeti, s kom. Šele ko se je bil knežanski poslovil, je spoznal:

»Ne! Podobna si nista, sorodna pa sta si. Tam oni prejšnji, oni lanckneht je namestnik cesarjev. Dobra bi morala biti njegova beseda; pa laja dedec. Ali tako služi gospodu, ki ga je postavil? Ta pa je namestnik božji in bi moral z ljubeznijo vabiti, pa je kakor rabelj strog in trd in še kupec, ki se taji, kakor Judež. Oni ni za glavarja in ta ni za duhovnika.«

Svoje trpko spoznanje je omilil in čuvstvoval:

»Ne sodi ju, Jevane! Nisi ti sodnik. Sodnik, ki je njima, je tudi tebi. On naj sodi vse! Lej, Martina! So ga vendar prehudo obrekli. Za sirote skrbi! Slast kupčije pa je podedoval; pa vendar

služi Bogu iz tega svojega hudiča. Prav tako mu služi, kakor ti, Jevane, ki v božjo slavo maličiš božje lice v les in na zid.«

In še globlje mu je seglo spoznanje:

»Ta Martin! Njega samega bi zaprl v krstnico, za to, kar dela otročnicam brez moža. Pa ga vendar spoštujem, ker greh preganja. Kako je to z našim stanom? Kdo je vreden biti duhovnik? Kdo je moder dovolj? Pa smo, kakor smo izšli iz materne posteljice, rovtarji, ihte, pijanci, zarobljenci: in smo sprejeli posvečenje. Ali smo pravi? Ali sem pravi? Ut seductor et verax? Ali pa je narobe: ut verax et seductor?«

Bolno se je razlilo po vikarjevem srcu in je vzdihnil iz globine:

»O moj Bog, kako ti maličimo sveti obraz!«

Sredi med sveto spoznanje vikarjevo je zapela od zunaj z vrta neskončno vabljava pesem v tujem jeziku, ki je govoril še slaje iz nevajenih dekliških ust:

»Meum est propositum in taberna mori...«

Vikar je planil burno k oknu in je videl. Doli je stala Katrica in snemala sveže suho perilo z vrvi, katera je šla nad gredami. Polnost njenih udov je kipela izpod lahke tesne obleke. Vikarju je zamigljalo pred očmi. Ljut do besnosti je kriknil:

»Lovača, ne poj!«

Dekle je izpustilo kos belega platnenega perila, da je padlo na tla v prah in ilovico. Njeno blede lice je pogledalo začudeno na okno. Vikar je odstopil od okna, si nalil vina in ga prinesel k ustnicam. Od ljutosti se mu je tresla roka. Pa sam ni vedel, čemu se je bil toliko razburil...

* * *

Drugo povelikonočno nedeljo, ko se je obrnil vikar Janez pred oltarjem po ljudeh, da bi jih učil, je opazil v cerkvi tolminskega glavarja. Domislil se je njegovega očitka. »Ne boj se,« je mislil, »ne bom od Tolmina do Bače. Pokazal ti bom koj, da znam biti tudi kratek.« Odmolil je očenaš in je rekel:

»Kristjani! Za Božič se je Kristus rodil, za Velikonoč je umrl in vstal. Še to bi vam rad povedal, kdaj bo prišel sodit, da bi bili vsi pripravljene in opravičeni. Pa tega ne vem in ne morem povedati. In če bi tudi vedel, saj bi vam zamolčal, ker bi le pokoro odložili na zadnji dan; pa prav vsi enako: berač in grof, tlačan in gospod, dedec in baba in še celo oni, ki je prepozno v cerkev prišel, amen.«

Nato se je obrnil in molil. Ljudje pa so se radovedno ozrli po onem, ki je bil kesan, in se

videli, da je gosposki in tujec. Tujec je srdito pogledal po ozirajočih se in je rekel polglasno:

»Hudiči, ali je moj vamp oltar?«

Tedaj so ljudje zaslutili, da mora biti mož vendarle domačin, ker je celo v cerkvi zaklel...

* * *

Vikar Janez je stopil iz cerkve in spoznal kasnega moža, ki mu je prožil obe roki v pozdrav in se hrupno smejal:

»Duša vikarska, križani obhodnik mojega rajnega brata, Janez! Nisem vedel, kolik šaljivec si! Pa si se zmotil. Nisem kesan. Dedoval sem. Kdor živ deduje, ni prišel prepozno.«

»Nisem Vas spoznal,« se je opravičeval vikar.

»Molči in ne taji,« je hotel imeti svoj veseli doživljaj gospod Jurij Štampa, bivši tolminski »capitanus« in sedanji deželski komisar. »Dva glavarja pa enega komisarja si vzel na en merek. Vivas, floreas!«

Obesil se je vikarju pod roko in je hitel:

»Tikaj me! Saj sva že pila skupaj in vesel bodi, ker sem dedoval. Pa ne taji, da si me nalašč pozdravil izpred oltarja, prav tako kakor si Eckha oponašal, hahaha.«

»Saj ga nisem!« je odvrnil vikar presenečeno.

»Da ga nisi? Smrt pijem, da si ga!«

»To je potem hudič maličil iz moje besede,« je rekel resno vikar.

Jurij Štampa se je smejal.

»Hudič ali Bog. Nisem bogoslovec. A oponašal si ga, kakor zrcalo neobrito lice. In te je tudi umel, saj je strigel z brki in sršenil. Hahaha. Zamera bo! Pa se ne boj! Ga bom že jaz pogovoril lancknehta, da bo šalo razumel.«

Obrisal si je potno tolsto lice, pridržal vikarja in rekel:

»Zdaj pa čuj! Tvoj gost bom ta dan in to noč.«

»Všeč mi je,« je prikimal vikar.

»Ne hvali dneva pred nočjo,« je odvrnil Štampa. »Povej mi prvo, ali nimaš praznega kurnika?«

»Ne!«

»Porro tractatur. Celó pleče?«

»Je!«

»Bovškega sira?«

»Tudi!«

»Pa vina?«

»Dve vedri za gostel!«

»Dovolj bo,« se je šaljivo oddahnil Jurij in vprašal:

»Kdo pa kuha? Še vedno Magdalena?«

»Še vedno.«

Sl. 6. Videm. Palazzo Porta.

Sl. 7. Laino. Quaglieva hiša.

Sl. 8. Čedad. Cerkev S. Francesco.

Sl. 9. Videm. Palazzo Oderico.

»Aristotelice philosopharis.«

Vikar se je nasmejal:

»Kakšen vesel rod ste vi Štampovi.«

»Radi jemo dobro in pijemo,« je godrnjal vedro Jurij, »bab ne maramo in neumni tudi nismo, čeravno dedujemo. Hej! Hočeš, da zavriskam? Znam kakor bazilisk na Kozlovem robu.«

»Smili se mi Jeriho pred nama,« je odvrnil veselo vikar in njegov pogled je objel s toplo ljubeznijo tolminsko gnezdo in črni Kozlov rob za njim in planino na Mrzlem vrhu za Kozlovim robom in Peči sijajne za Mrzlim vrhom in nebo nad Pečmi, sočno nebo in vedro, kakor da se je večno smejala in se vekomaj smeje, smeje, smeje...

(Dalje.)

Nevesta s Korinja.

Fr. Jaklič.

2. Prvič na ógledih.

Ko je burja ponehala, je zopet nastopilo mehkejše vreme. V nedeljo potem so ženske postajale po maši pred cerkvijo, saj veste kako in zakaj. Ves teden, in nekatere še dalj, se niso videle in zato so si imele sedaj toliko povedati in toliko povprašati. Matere so se sestajale s hčerami, ki so bile omožene okrog po vaseh. Sestre in sorodnice si imajo vedno kaj povedati. Ustavljale so se prijateljice in spraševale po zdravju. Pogovor je bil o kupčiji z jajci in kako se debelijo svinje in kaj bi še pravil, tudi o stvareh, ki se jih ne more obešati na veliki zvon.

Tudi Štefanova Marjeta se je živahno razgovarjala v družbi žensk. K nji je stopila Košičkovka, ki jo je očividno iskala. In ko je v gručici pogovor nekoliko utekel, se je sklonila Košičkovka Marjeti k ušesu ter ji šepnila: »K nam pridi! Se bova kaj pomenili.«

Marjeta je pokimala. Košičkovka si je še izpodrecala krilo in odšla.

* * *

Nekaj dni kasneje, ne vem, ali je bilo v sredo ali četrtek, je prišla Štefanova Marjeta v Podgorico. Na rokah je imela naročni košek. Okrog treh popoldne je bilo, ko je prišla do Košičkovih. Vse je dobila pri delu. Gospodinja in Mana sta vrteli kolovrate; stari je sedel kakor po navadi v zapečku, držal vivček v ustih in je pripravljaj zobe za grablje; fant je drl vitre, Marjančka je pa pri mizi krpala neko platneno obleko.

»O, kako ste pa pridni! Vse se giblje! Nismo zastonj bogati!« je rekla Marjeta in postavila košek na klop pod omarico.

»Kaj boš hvalila! Sebe poglej, sebe, ki nisi nikdar úgnana in si vedno po kupčijah,« je odgovorila gospodinja in ustavila kolovrat. »Vsedi se malo!«

»Se bom pa malo oddahnila. Človeka pot upeha,« je rekla Marjeta in se vsedla. Pozorno je pogledala deklico pri mizi in potem Petra. A potem ji je splaval pogled k peči na gospodarja.

»Ti si pa zapečkom. Od nas enemu peč dobro stori.«

»Posihmal se je bomo še bolj tiščali,« je odgovoril Košiček.

Košičkovka se je medtem že otresla pezdirja in prediva in si je prevezala ruto.

»Tak imaš kaj za me?« je povzela Marjeta. »Jajca nabiram in žival. V Trst ne pojdem sedaj, v Ljubljano bi pa že šla pogledat sedaj pred prazniki.«

»O, sirota! Jajca! Kje jih bom vzela? Nekaj kapunov in kakšno staro kokoš ti bom pa za pust pripravila, ako jih ne bomo doma potrebovali,« je pripovedovala Košičkovka ter poudarila zadnje besede. »Saj se ti nikamor ne mudi, povasuj nekaj časa! Malo južine bi ti dala.«

»O, saj imam kruh!«

»Ja, kruh je že za mladega človeka, ki ima zobe in pa dosti sline, od nas eden pa sam kruh težko spravi iz ust. Majhno potrpi!«

Mati je šla ven. Marjeta je pač uganila, zakaj jo je povabila Košičkovka, samo vedela še ni, ali gre za dekleta ali za fanta.

Ko se je mati vrnila, je pod raznimi pretvezami poslala sina in hčer iz sobe, sama pa kmalu na to prinesla na mizo velik pečenjak. Postavila ga je na mizo, poiskala brž še vilice in žlico ter velela: »Na, Marjeta, boš malo prigriznila! Kar k mizi se pomakni!«

»Joj! Joj! Pa toliko! Kaj je tega treba? Saj nisem za to prišla,« se je branila Marjeta, a se vendar pomikala k mizi k tistemu pečenjaku, ki je bil tako lepo rumen in je tako lepo dišal.

»O, veš, saj bi ti kavo skuhalo, saj jo znam, nisem tako kakor tista Barlečka, ki je surovo zrnje postavila, ga dva dni kuhala, pa še ni bilo mehko, pa ravno nimam nič žgane,« se je opravičevala Košičkovka.

Ko je gospodar prinesel še tepkovca, se je Marjeta gostila s pečenjakom in potem je nato pila tepkovec, ki je bil »čist kakor solnce«, kakor se je izrazil Košiček.

»Veš kaj, sedaj ti bom pa povedala, zakaj sem te povabila,« je povzela Košičkovka, ko je videla, da se z Marjeto že lahko kaj izpregovori sedaj, ko je dobila nekaj vase, ter se vsedla k mizi nasproti Marjeti. »Pa še ti, stari, prisedi, da se pomenimo!«

Tudi Mana je ustavila kolovrat in nastavila ušesa, da ne bi preslišala kake besede.

»No, sedaj sem pa res radovedna!«

»Veš kaj? Jaz ti bom kar naravnost povedala, saj smo sami, ko se lahko odkrito zgovorimo. Veš, Marjeta, ženili se bomo. Nevesto iščemo.«

»Tak nevesto?« ponovi Marjeta, katero je hipoma prevzela neka resnoba, ki je potrebna za tak razgovor. »Katero pa imate kaj tako na očeh?«

V pogovoru, ki se je poslej vršil, je bila Marjeta kaj resna in zamišljena. Vse so natančno prereševali, kakšna mora biti nevesta, ki bo prišla h Košičku.

»Teško jo bo dobiti, pa jaz jo bom našla, da boste potem lahko rekli: ta Štefanova Marjeta pa zna poiskati nevesto,« je rekla končno Marjeta, ko je bila že vstala od mize. »Ko jo bom dobila, vam bom že dala vedeti ali pa sama pridem povedat. — Pa! Kmalu bi bila pozabila. Kaj pa fant pravi?« je vprašala še Marjeta že pri vratih. »Ali si pa ni sam že katere izbral?«

»O, to nas pa nič ne skrbi! Fant je krotek,« jo je prestregla Košičkovka.

»Potem je pa vse dobro,« je rekla Marjeta. »Sedaj pa moram iti. Pa zdravi ostanite!«

Marjeti se je kmalu zjasnil obraz. Sama sebi se je smejala, ne glasno sicer, ampak tako, da se ji je obraz razširil, zasvetile oči in z eno besedo povedano: zadovoljna je bila, da se ji je kar srce tajalo. Imela je pa lepo navado, da se je, kadar je bila sama, glasno s seboj pogovarjala in če je bilo treba tudi kregala in krilila z desnico pred seboj.

Ker je bila poglavitna reč, ki jo je imela opraviti, pri kraju, jo je ubrala domov v Kompolje, kjer je imela »štibelc« pri bratu. Ko je bila že dobro daleč iz vasi, se je ozrla še enkrat okrog sebe, da vidi, ako je sama, in ko je videla, da ni nikogar ne pred njo in ne za njo, je padlo iz nje:

»Marjetka, danes si pa zadela terno, čeprav v loterijo ne staviš, ker ne poznaš števil! Košičkovka, saj pravim, ta pa drži name. Kako so mi pa pripovedovali, kakšno hočejo imeti! O, seveda, lepa, snažna, zdrava, močna, škilasta ne sme biti, pa doto mora veliko imeti, pa od dobre hiše mora biti, da ne bo sramote delala; da bo gospodarna, da bo znala dobro kruh peči in kaj vem kakšnega zlomka še! In ženšče neumno od Mane: njej bo morala tudi ustrezati. Pa jo izberi tako, če veš, kje je in da nima nobenih tadlov! Ako je lepa, nima ničesar, ako ima pa veliko doto, je pa gotovo škilasta, ako še kaj hujšega ne, pa si pomagaj! Ampak, jaz jo imam! O, to me bo Skončna pogledala, ko ji povem, da imam snubača takega, da se lahko postavi ž njim, da ga lahko povsod pokaže, in da bo tudi puncu dopal. Ta punca! Ta prikazen črni! Pet ali šest sem jih že nakomandirala, pa spak nobenega neče. Ta tega nima, onemu kaj drugega manjka, eden je bil prestar, drugi spet pretrd in tako jih je odklonila kar po vrsti, pa čaka tistega Jernejca izza cerkve. O ja, smo te pogruntali, ti punca Skončna!«

Ko je prišla domov in z družino molila rožni venec in potem še sama zase, kar so ji bili naložili za pokoro in zaobljubljene očenaše, je bila reva tako zamišljena, da se je včasih kar prestrašila svoje raztresenosti: »Ti Košičkovka ti! Ti boš odgovor dajala, ako Bog Oče ne bo zadovoljen z mojimi očenaši! Kaj si človek nakleplje na glavo, da zaradi skrbi za druge ljudi še za svojo dušo ne more skrbeti! O, Bog mi grehe odpusti! No, ako pa to Skončno punco na pravo pot spravim, me bo pa Bog Oče nebeški zopet bolj prijazno pogledal. Bog vé, če zna Košičkovka kavo skuhati ali ne?«

Drugo jutro se je odpravila k Skončnim. Roke je vtaknila pod predpasnik in šla počasi, kakor bi štela korake in zbirala misli. Gredeč se je ustavljala, ako je koča srečala. Pred Skončno hišo je še malo postala, kakor bi čakala korajže, potem pa vstopila.

»Oh, kako sem zanič! Komaj sem se privlekla!« je spregovorila Marjeta.

»Pa bi bila v postelji ostala!« se je odzvala gospodinja izpred peči.

»Veš, saj bi bila. V hiši bi bila ležala na peči in si grela trebuh. Naša bi mi bila morala pa kakšne kamilice skuhati ali kaj podobnega. Pa me ni držalo doma! Jaz ti moram povedati!«

»Kaj pa takega? Pojdi no z menoj v 'ta konec', tam je zakurjeno.«

V štibelcu je položila Marjeta Franci roko na ramo in rekla važno:

»Franca, sedaj sem ga pa dobila! Ta pa bo!«

Skončna jo je neverna pogledala.

»Nič me tako ne gleda! Res je! Dobila sem ga! Grunt je, in fant je! Ta se bo moral puncu dopasti!«

»O, če bo pa res? Če ga bo punca hotela?«

»Ako tega ne bo marala, potem pa puncu ni pomagati. Jaz bi že vedela, kaj bi ž njo naredila, ako bi bila moja hči. Vseh pet prstov in še več — tako-le! — naj se oblizne, kakor si bi jih vsaka, ako bi jo prišel snubit tak fant, ki ima tak grunt!«

»Tak povej no, katerega si dobila?«

»Ugani!«

Marjeta se vsede k peči in pritisne hrbet na gorko.

»Ne uganeš! Že vidim. Pa blizu jo boš dala. Ko pojdeš na vrt, pa se boš lahko ozrla na njen dom. Še vedela boš lahko, kdaj pojde kurit, ko se bo kadilo izpod njene strehe.«

»O, kako me staraš!«

»Kaj bi te še mučila? Košičkov iz Podgorice pride snubit, ako hočete.«

»Košičkov?« se je zavzela Skončna. »Stara dva poznam. Grunt bo že dober, kakšen je pa fant?«

»Malo je gorših od njega! Kar poglej ga!«

»Ko bi ga poznala. Človek ne pazi toliko na te butičnike.«

»O, lahko ga vidiš! V nedeljo pojdi k maši ob desetih, pa ga poglej! V stolu bo, — on ne ostaja pod korom, — menda je sedmi ali osmi stol Košičkov. Ne boš ga zgrešila, zakaj tam ni nobenega takšnega. Pa da ne boš v zmoti: med mašo bere iz bukvic in pa lep bel 'beršelj' ima kakor bi bil iz mušlina. Košičkovka zna ubeliti platno.«

»I, kdaj si ga pa pogruntala?«

»Saj sem ti rekla, da dobim takega, ki mora dopasti tvoji puncu. Pa sem tudi pošteno opletala čez dol in breg, predno sem ga staknila. Jaz mislim, da me je to tako zdelalo in strlo, da sem sedaj zanič.«

Skončna je razumela pomen njenih jadikovanj, odšla v kuhinjo in poslala v štibelc moža, da tudi on izvé važno novico. Marjeta mu je vse natančno povedala, kaj je ukrenila, da je našla lepo priliko za Skončnega dekliča, ki je tako izbirčna. Sedaj si pa že ne bo mogla več izbirati. In ko je še ona prinesla pečenjak in še vse drugo, kar se prileže pečenjaku, so se vse pogovorili.

Ko je odhajala, je rekla:

»Ko boste imeli vse pripravljeno in ko bo punca voljna, mi pa povejte, da bom Košičkovim sporočila, naj pridejo na ógledi.«

Skončna dva sta imela sedaj veliko skrbi in velike modrovanja, da pripravita pot snubaču. Obdelati sta morala hčer. To pa ni bilo lahko in hitro. Advent je

šel h koncu in Štefanova Marjeta je postajala ne-
strpna, zakaj vedela je, da Košičkovka komaj čaka,
kdaj ji pride povedat, da se je našla prilika za Petra,
da gre lahko snubit.

Marjeta se je Košičkovke izogibala. Samo enkrat
ji je dala pošto, da bo tisto, kar je obljubila, že iz-
polnila.

Končno se je Skončna punca vdala, ko je očetu
in materi, ki sta jo v štibelcu trdo držala, togotno rekla:

»Pa naj pride snubit tisti vaš Košiček, da ga bom
videla od blizu, kakšen je.«

Tako je na starega leta dan Skončna zaupala
Marjeti: »Pa naj pridejo snubit; ako se jim mudi, se
oglasijo lahko takoj po praznikih.«

Dan po novem letu popoldne je šla Marjeta —
kajpada s koškom na rokah — h Košičkovim, kjer so
jo že nestrpno pričakovali.

»Koliko človek trpi! Koliko mora obleteti, preden
človek najde, kar išče!« je začela Marjeta in odložila
košek, ki je bil še prazen.

Peter se je odpravljal iz hiše.

»O, lahko slišiš, kaj bom povedala,« ga je ustavila
Marjeta. »Sedaj je vse narejeno, sedaj lahko izveš,
kje se boš oženil.«

»Torej si zvedela, kje bi bilo?« jo je prestrigla
Košičkovka.

»Kajpak! Kajpak! Ti ne veš, koliko sem opletala
in pretikala. Povsod sem bila. Poizvedovala sem po
vsej dolini in tudi 'tam čez'. Nazadnje sem jo pa našla
doma, pred pragom lahko rečem, pomisli, pred pragom,
v domači vasi!«

»Sem pa res radoveden!« je omenil Košiček, a
Peter nastavil ušesa.

»Skončna dekle bi ga vzela,« je nadaljevala važno
Marjeta. »Da! Skončna! Menda je Francka ali kali.
Najbrž ima ime po materi. Pomislite, jaz sem jo pa
drugod iskala!«

Košičkovi so se spogledali.

»Ko je pa Skončno dekle izvedelo, da pride Ko-
šičkov Peter na ógledi, ako hoče, takrat je bila pa
tako drugačna in kaj bom govorila: Peter, komaj te
čaka, da jo prideš snubit in ji boš tolar dal.«

»Pa se malo pomenite,« je rekla mati, »jaz grem
pa Marjeti nekoliko male južine napraviti.«

Peter je Skončnega dekliča poznal. Kateri fant
pa ne pozna vseh dekličev, ki spadajo pod tisti zvon,
ki njemu zvoni? Na praznik se stoji »na placu« pri
cerkvi in takrat pridejo vse mimo, da si jih človek
ogleda od tal do vrha in od vrha do tal in si jih
tako ogleda.

»Torej ta je meni namenjena,« si je mislil Peter in
si jo je živo predočil, kako gre v cerkev in si je pri-
kimal: »Čedna pa je!«

Stari, ki je poznal bolj grunte kakor dekliče, ki
je poznal gospodarje in njihovo premoženje, si je pa
mislil: »Tam bi se pa že nekaj priženilo.«

Samo Mana ni vedela, kam bi se dela. Za mlade
frklje se Mana ni zanimala in jih ni ogledovala; zato
ni imela Skončne v spominu. Samo zdelo se ji je, da
ji je parkrat nekaj priletelo na ušesa o Skončnem
dekliču, pa vendar sedaj ni vedela o njej nič dobrega
in nič slabega, samo malo izbirčna je, pa saj je bila
tudi sama včasih in bi se bila omožila, ako bi ne bila
izbirala.

Kar je pa Marjančka vedela, je ohranila zase,
ker je vedela, da njeno mnenje ni merodajno, četudi bi
lahko povedala, da je tista Skončna, po katero bo šel
Peter, že z nekim zmenjena, kakor so pravila kom-
poljska dekleta, ki so tudi nekaj vedele. Pa to so
skrivnosti mladih src, ki se ne razglašajo vsak hip.
Zato jo je vsestransko hvalila.

Medtem je bilo zacvrčalo v veži in kmalu je pri-
nesla mati krožnik, na katerem je bil nagromaden
pečenjak.

»Jej! Jej! Kakšna grmada! Veš, saj sem potrebna!
Toliko, da se še skupaj držim.«

»Kar založi, potlej bom pa še kave prinesla! Danes
imam pripravljeno!« je rekla Košičkovka z nekim po-
nosom.

Košiček je šel iz lastnega nagiba v klet po tep-
kovec, po tistega, ki je »čist kakor solnce«.

In Marjeta je poslej pri pečenjaku in tepkovcu še
ložje govorila; kava je razigrala njeno domišljijo. Tako
je naslikala Skončnega dekliča, tisto Francko, da je
bil Peter kar zamaknjen in je pozabil iti živini pokladat.
Končno je dejala Marjeta:

»Kaj bomo odlašali? Kar hitro naredimo. Jaz bom
povedala, da pridete v soboto zvečer, na ogledi, pa je!«

»E, nu, če ni drugače, pa pridemo. Kaj pa ti praviš,
fant?« pritrdi oče. »Saj poznaš punco?«

»Nekoliko jo že! Meni je vse eno, kdaj gremo.«

»Bomo pa prišli v soboto torej.«

Vsa zadovoljna se je pomenkovala Marjeta sama
s seboj na poti proti domu.

Drugi dan pa je prišla k Skončnim povedat:

»V soboto pridejo Košičkovi na ógledi in snubit.
Ampak to vama rečem: ako bo Francka tudi pred tem
snubačem zaloputnila vrata, se Štefanova Marjeta ne
bo več pehala za njo, za Skončno punco. Naj pa ostane
sama do konca, do smrti. In nihče je potlej ne bo
povohal, da se bo vicala za njeno neskončno izbirčnost
in svojeglavnost.«

»Marjeta, kar potolaži se!« jo je pomirila mati.
»Francka je postala pametna.«

Ko je Marjeta vsa zadovoljna zapustila Skončne,
se je pričel pri Skončnih dirindaj. Francka se je po-
stavila po robu.

»Jaz ga ne maram, pa ga ne maram!«

»Kaj? Ne maraš ga? Kdo te bo pa vprašal?« je
zarohnel končno oče ves togoten in skočil v vežo po
štokavnik. »Glej ga! Sedaj pa izbiraj! Ali ga boš vzela
Košičkovega, ali boš pa tega dobila! Pa to ti rečem:
hitro si ga izberi!«

Oče je grozeče zavihtel štokavnik, da se je dekle
kar zganila in zatulila na ves glas.

Mati je zajavkala: »Vsi bomo nesrečni zaradi tebe!
Reci, da ga vzameš.«

»Ga pa bom, čeprav ga ne maram!«

Oče je pobesil čudodelno orožje in rekel: »Maraj
ali ne maraj. Potlej ga boš že rada imela, ni šent, ko
ga boš spoznala!«

Tako so se pri Skončnih pripravili na snubače.

Košičkov Peter je sedaj vedel, kako mora urediti
svoje srce, da mu ne bo nagajalo. Kakor bi pihnil, je
pozabil Rozalo, Johano, Rezo in druge, ki so tako mi-
mogrede vedrile v senci njegovega srca. Njegovo srce
se je pripravljalo za dostojen sprejem Skončne Francke,
ki mu je bila namenjena. Na oči mu je ugajala, in kar

je očem všeč, je rado tudi srcu. O, koliko je bilo njegovih vrstnikov, ki so koprneče obračali oči za njo, a dobil jo bo on sam. Sebičen ponos se je vzbujal v njem. Kako bo živel z njo, kakšna gospodinja bo Francka in podobnih stvari ni utegnil premišljevat. O tem so pa veliko bolj premišljevali mati, teta in oče, ki so vedeli, da so druge stvari v zakonu potrebnejše in važnejše, kakor lepota, ki jo komaj ugledaš, pa je ni več.

Kakšnega srca bo nevesta in kakšnih zmožnosti!

»Tako naredi, da ne bo mogla z nami pometati,« je rekla Mana bratu.

Ko je nato po njihovem temeljitem razgovoru stopil Peter v sobo, mu je oče dejal:

»Dal ti bom iz rok blago in premoženje, kar ga imamo. Jaz si bom pa zapisal lastnine, ki sem jih bil prikupil, v hlevu prostor za kravo, ako jo bom moral imeti, in pa živež, kar ga bomo potrebovali, ako ne bomo mogli jesti vsi iz iste sklede, kar je nas pri hiši. Marjančki in Lovrenčku boš dal dote po tristo goldinarjev. Ker ne boš imel drugega dolga, te ta dotca ne bo strla. Dobil boš ženo. Kaj je žena, ti bodo gospod razložili pri izpraševanju in pri poroki. Kajpak, pri nas ne bo več tako, kakor je bilo, ker tako ne more več biti. Sedaj sva ti prva mati in jaz, a potem ti bo morala biti žena, kaj čemo. Glej, da se bosta razumela z ženo, potem bo že kako tudi za nas. In ko bova šla na ogled in na zmenek, glej, da boš moški. Naj se vrši vse tako, kakor bi bila tvoja volja.«

Tako je čas hitro potekal.

V soboto popoldne je Peter nekoliko prej nakrmil živino, potem se je pa očedil in praznično oblekel. Oče ga je že pripravljen čakal in se pogovarjal z ženo in Mano.

Mati kar ni mogla pregnati otožnosti. Ko je bil Peter pripravljen, mu je rekla: »Pojdi z menoj!«

Šla sta v štibelc.

»Peter, ti greš,« je začela mati s tresočim glasom. »Pojdi v imenu božjem, da dobiš tovarišico, ki te bo rada imela in ti stregla ob času, ko boš potreben postrežbe.«

Medtem je odprla skrinjo in poiskala globoko zdolaj pod predalom mošnjiček, iz katerega je vzela star tolar.

»Glej, ta tolar mi je dal tvoj oče takrat, ko smo se zmenili, da se bova vzela. Ta tolar dam tebi, da ga daš nocoj svoji nevesti, ako se zmenite.«

»Zakaj?«

»Zakaj? Jaz ne vem. Običaj je tak. Tako je zaral tvoj oče mene, tako stari oče svojo nevesto in Bog vé, koliko jih je bilo še pred nami, ki so tudi s srebrom v roki dobili privoljenje neveste. Ta tolar sem hranila za tistega, ki bo pripeljal nevesto na dom, zate, ker hočem, da ostane ta spominek pri hiši. Sedaj veš. In ko ti bo dekle segla v roko in ti pogledala v oči ter obljubila, da pojde s teboj pred oltar, pa ji stisni srebrnjak.«

Peter je vzela denar in se obrnil k vratom.

»Čak! Daj mi roko! Pojdi srečno!«

Solze so se ji vdrle. Roko mu je položila okrog vratu in ga poljubila. Nato je omočila prst v kropilnik, ki je visel ob vratih, in ga prekrizala.

Peter ni bil vajuen tolike prisrčnosti. Ves je postal mehak in oči mokre. Takrat se je oglašil oče:

»Kaj mečkata? Pojdi, greva!«

»Pojdi! Pojdi! Pa sprimi še teto in Marjančko.

Peter jih je sprijel, in tudi tema je šlo na jok.

Kar nekaj ložje je bilo Petru, ko je prišel ven in sta z očetom zavila na pot.

Pri Vencetovih sta se ustavila, da vzameta Venceta kot izkušeneža moža s seboj.

»I, kaj je pa vaju prineslo tako kasno?« je vprašal Vence začuden. »Ne vem, ali gresta k domi ali z domi tako kasno?«

Ta dva sta se ozrla po družini.

»Z domi. Po kupčiji, kajpak,« je odgovoril Košiček. »Drugekrat sem šel sam, nocoj sem pa še fanta vzela, da bomo ložje kaj kupili.«

»Lej jih! Lej jih! Večerjat bi vama dali, pa sta prekasno prišla. Pa se vsaj vsedita!«

»Pa naj bo, da spanca ne odneseva! Ti greš z nama.«

»Noč je že. Videlo se ne bo nič. Čednega tanta imaš. Pa saj sva bila tudi midva! Kako so stegovale vratove za nama! Ali še kaj veš? Kako je pa ime fantu?«

»Moje ime ima. Kar ogrni se!« je priganjal Košiček. Bomo prej izvršili.«

Družina se je bila že porazgubila, da so se možje ložje pogovorili.

»I, kam pa vendar gremo?« je vprašal Vence. »I, dajta no povedati, da se vem kako obleči!«

»Greš lahko brez kožuha. K Skončnim gremo.«

»Ka-aj? K Skončnim?« se je razvnel Vence in pogledal fanta. »Peter, pa poznaš deklico?«

»Nekoliko jo že!«

»Tisto! Ta starejšo namreč. Menda je Francka.«

»Kako, da sta si ravno to ubrala?«

»I, tako po besedah. Ženske so nekaj skupaj spravile, mi bomo pa zagvišali.«

»Ti, šent! Pa vesta, da nas ven ne vržejo.«

Ko so prišli, je bilo pri Skončnih že vse pripravljeno in so jih pričakovali. Francko so primerno strahovali, da je očetu obljubila, da se ne bo upirala, da bo snubaču segla v roko in govorila ž njim, kakor se spodobi.

»Imate kaj naprodaj?« je začel Vence po pozdravu. »Kupca sem pripeljal.«

»Pa tako na noč?«

»Kaj čemo? Dan je kratek. Tam se malo postoji, drugje nekoliko pogovori, pa je dan naokoli.«

Francke ni bilo nikjer, ker je stara navada, da se deklica, katero snubijo, ne pokaže, dokler ni med stariši in snubačem vse dogovorjeno, se je vsem zdelo tako vse v redu. V hiši sta bila oče in mati in mlajša hčerka, ki je pa tudi šinila iz hiše, ko si je še prej ogledala snubača.

»Boste kaj séli?« povabi Skončni.

»To bomo šele videli,« odgovori Vence. »Najprvo moramo vedeti, ako smo prav prišli in se brez strahu vsedemo.«

»O, saj nismo tako negostoljubni,« pogovarja mati.

Doslej so prišleci šetali po hiši gori in dolí, sedaj se je pa ustavil Vence pred gospodarjem in spregovoril:

»Kaj bomo slepomišili? Tisto veš, da nismo prišli kupovat voli, ker smo prišli naravnost v hišo; tudi nimamo brent, da bi kupovali maslo, ampak kar brez

ovinkov povemo: po dekliča smo prišli! Nevesto iščemo!»

»Pri nas?«

»Kajpak! Tam, kjer imajo dekliče, se vpraša za nje. Mene poznate, mojega prijatelja Košička tudi; to je pa njegov sin Peter. Poglejte ga! Sramote nama ne dela. Njega bomo oženili.«

»In najprvo smo prišli k vam, ker smo izvedeli, da imate hčere za možitev,« pristavi Košiček.

»Dve imamo. Kajpak bomo ž njimi, kakor omožili jih bomo,« se je oglašila brž mati.

»Fant, katero bomo vzeli na muho?« je vprašal Vence obrnjen proti Petru. »Ali imaš do katere že kaj napeljano?«

»Po vrsti bodo šle, kakor so prišle,« se je oglašil Skončni. »Starejša pojde prva. Sicer jih pa še nima štiriindvajset in nas starost nič ne priganja.«

»Kaj pravita na to?« se je obrnil Vence h Košičku in sinu.

»Nama je vseeno. Katero hočejo dati, tisto bomo vzeli, saj razlike ne more biti pri otrocih istih starišev. Torej starejšo,« je rekel Košiček.

Peter je nekoliko skomizgnil, potem pa dejal:

»Starejšo tudi jaz bolj poznam.«

»No, sedaj pa vemo. Kako je ime dekliču?« je vprašal Vence.

»Francka,« se je oglašila mati.

»Torej za Francko vprašamo. Hitro se zmenimo, jaz bi se že rad vsedel,« je nadaljeval Vence. »Čak! Košiček, ti preveč počasi postavljaš besede, bom pa jaz namesto tebe povedal, kar je treba razložiti. Fanta imata na očeh. Le poglejta ga dobro! Jaz vsaj ne vidim kake napake na njem. Dobrejša očeta je sin in vojak je bil. Grunt Košičkov je pa tudi tak in tolik, da bo lahko eno družino preživel, zlasti če bo gospodinja gospodarna. Kakšnih posebnih in skritih dolgov pa tudi ni. Ali so, Košiček?«

»Jih še nikoli ni bilo, da bi jih enoroč ne zmogli,« se oglasi Košiček. »Ampak dvema bo treba dati še doto in midva z materjo si bova zapisala, kar bova potrebovala za življenje. In pa, da vse povem: Moja sestra je še pri hiši, ki ima pa še od prej zapisane pravice.«

»Kaj tisto! Stara baba! Danes je, jutri je pa ni! Zob že nima; dosti škode itak ne more narediti, ker drugega ne more jesti kakor močnik,« je nadaljeval Vence. »Sedaj smo povedali, kako smo prištimani. In kaj bi govorili še semintja: kar udarimo!«

»No! No! Tako hitro pa vendar ne gre,« je dejal Skončni. »Se moramo pa že še bolj podrobno pomeniti, preden si sežemo v roke.«

»Nimamo kaj več premišljati. Vse smo povedali in dovolj jasno.«

»O, ni tako! Jasno pa še ni! Preveč boš obremenil sina, Košiček, preveč. Težko bo zmagoval.«

»Kaj? Dolga nobenega! Kje se pa dobi tako čist grunt?« se je branil Košiček.

»Brez dolga praviš? Kaj pa dota in tisto, kar si bosta vidva z materjo zapisala. Kaj ni to nič? To moramo pa že bolj natančno ugotoviti, da ne bo pri pismu kakega prerekanja semintja. Kar na slepo dekliča tudi ne damo. Košiček, kar povej, koliko misliš zapisati dote dvema, kakor praviš, in pa koliko nameravaš zapisati sebi in materi, ako se ti zdi potrebno zapisavati.«

Potem se je obrnil še k Petru, rekoč: »Fant, sedaj se pa postavi, da te preveč ne oštrkajo. Jaz ti bom pomagal.«

Nato se je razpredla dolga razprava o tem, kaj si bosta stara dva zapisala, ter o bali in o doti. Skončni je obljubil petsto goldinarjev, in ko je še mati pridala sto, je Vence vzkliknil:

»Tako se govori!« in jo potrepal po plečih. »Sedaj, fant, pa imaš toliko, kolikor boš dote dal. Sedaj si pa kar sezite v roke!«

»Pa naj bo!« je pritrdil Košiček in segel Skončnima dvema v roke, istotako Peter.

»Sedaj bomo pa videli, kaj bo pa punca rekla. Kje jo pa imate?« je vprašal Vence in gledal v vrata.

Peter se je istotako ozrl tja.

»O, bo precej prišla, ji grem povedat, kaj smo se zmenili,« je odgovorila mati. »Vi se pa vsedite k mizi, jaz bom pa kakšen prigrizek prinesla.«

»Kajpak! Pa tudi kaj mokrega prinesi, da si zmohim grlo, saj sem se dovolj napenjal,« je rekel Vence. »Vsedemo se pa ne prej, dokler ne vidimo dekliča in dokler ne vemo, ako pojde z nami. Taka je navada!«

»Kakor veš. Ti znaš take reči!«

Vence je začel govoriti o volovskih in prešičjih kupcijah zato, da so sploh kaj govorili. Govorili so že precej časa, a dekliča ni bilo od nikoder. Petru je tolklo srce v pričakovanju. Otipaval je srebrnjak, ki ga je imel v hlačnem žepu, in je premišljal, kako ga ji bo dal.

»Kje je pa vendar dekle?« je omenil Vence, ko je končal o volih in prešičjih. »Kaj se je kam v mišjo luknjo skrila ali kali?«

Tedaj je prišla v hišo mati s prtom in začela pogrinjati mizo. Ob tej priliki je pomežiknila možu, ki je vstal in šel ven.

»Kaj dela? Grem pa jaz pogledat, kje je?«

»E, malo se bo preoblekla, da ne bo vsa zamazana in prižasta. Pa bolna je nekoliko. Glava jo boli. Prali smo, pa se je brzkaj prehladila ob tej burji,« jo je izgovarjala mati. Nato je prinesla še belega kruha, kozarec in majoliko vina.

»O, bo pa cela gostija!«

»E, majhno, tako en požirek! Pili ga bomo takrat bolj, ko bomo plesali in bomo žejni!«

»Hudiman! Takrat me pa ne bo zraven, da bi te videl, kako boš plesala, ti kolovrat stari! Takrat me ne boste hoteli poklicati. Jaz si ga bom danes privoščil. Komaj čakam, da bi ga nekoliko dobil pod rebra, pa tega mrkaja ni od nikoder. Kje jo pa imaš?«

Takrat so se odprla vrata in prikazala se je Francka, za njo pa oče. Na obleki se ni poznalo, da bi se bila preoblečila, a v obraz je bila vsa zaripljena, kakor bi se bila jokala. Petra je pogledala jezno od vrha do dol. Kar prebodla bi ga bila z očmi, tako ga je pogledala in vprašala osorno:

»Kaj mi pa hočete?«

»Lej jo! Lej jo!« je ušlo Vencetu. »Bodi no malo bolj prijazna, saj smo z lepo maniro prišli.«

Peter se je bil hipoma ohladil in zginila je tista snubaška blaženost, katere je prekipeval zadnje dni.

»Francka!« je začel oče nekoliko odločneje kakor je govoril prej. »Lej! To je tvoj snubač, Košiček iz Podgorice. Midva z materjo sva ž njim zadovoljna, ker pozna stariše in grunt. Nama prilika dopade. Pa

smo se zmenili, da te damo tja, in smo se tudi domenili za doto in drugo. Segli smo si tudi že v roke in lej, miza je pogrnjena in likof pripravljen. Sedaj pa še ti sezi v roke snubaču — nama z materjo je vseč tak zet — in očetu njegovemu in obljubi, da pojdeš ž njim pred oltar.«

»Pa še meni boš v roke segla, da se boš bolj prijazno držala,« reče Vence. »Kar precej mi daj!«

Francka ni pogledala snubača, a tudi očeta svojega ni gledala, kar nekam predse je strmela, in prsa so se ji hitro dvigala. Ko je oče končal, ni takoj ponudila desnice, ampak očeta je pogledala in solze so ji začele drkati po razgretih licih.

»Dekle, nič se ne boj!« je spregovoril Košiček. »Nismo slabi ljudje.«

»O, Bog nas varuj, boš sedaj jokala,« je prigovarjal Vence. »Sedaj se šele luštno prične. Pogledaj ga no, fanta, če dobiš kje takega! Peter, pojdi no sem! Pa ti bliže stopi! Ti se pa tudi tako trdo držiš, da te ne more biti vesela. Daj ji roko!«

»Kaj se cmeriš?« se je zadril oče. »Roko podaj, ko je že vse narejeno, potlej se pa kremži, če misliš, da ti bo kaj pomagalo. Otrok scrkljani!«

Zastonj se je Francka proseče ozirala na očeta.

»Francka, ne bodi no taka, ko smo vsi zaradi tebe veseli,« je rekla mati.

Francka je sedaj pogledala Petra, ki je pripravil desnico, ter mu reče:

»Pa pojdem s teboj, ker hočete tako.«

Pomoli mu desnico. Petra je zazeblo pri teh mrzlih besedah še bolj, ko je videl, kako mu je umaknila oči. Segel ji je v ponujano roko in ob tej priliki položil tolar v njeno desnico.

»Za spomin! Nikar se me ne boj!«

Ko je Francka začutila tolar v roki, je hitro zmaknila in tolar je zazvenčal na tleh in se zatočil pod posteljo. Ni se sklonila, da bi ga pobrala. Vsi so, nekateri osupli, uprli oči v tla in molčali, a Peter se je sklonil, da bi ga poiskal.

»Pusti ga, bom že pobrala,« je rekla Francka v zadregi.

»Pa bi vendar pazila,« jo je kregala mati.

Staremu Košičku se je začelo nekaj dozdevati in je dejal: »Dekle, ako ti ni kaj prav, kar povej, sedaj še ni nič prekasno!«

»Neroda, ne boš brž pobrala,« se je oglasil oče, a takrat je že mati pobrala tolar in ga ji dala.

Nato je segla Francka v roko še staremu Košičku in Vencetu, češ, »da ne boste rekli, da nisem prijazna.«

»Tak, sedaj ga pa bomo,« je dejal Vence.

»Le vsedite se, no!« sta silila Skončna.

»Peter, ti v kot za mizo, Francka, ti pa za njim! Sedaj se že lahko pritisneš k ženinu,« je ukazoval Vence.

Peter se je pomaknil za mizo, a Francka je rekla: »Jaz bom lahko pri peči. Me tako nekaj zebe.«

»Ta bi bila lepa! V roke si mu segla in tolar spravila. Sedaj boš pa še pila ž njim!« se je hudoval Vence. »Le precej se ga privadi in korajžna bodi!«

Francka je videla, kako jo oče srdito gleda, ter je odšla k mizi, a gredoč položila tolar v omarico.

Ko je Peter to opazil, se mu je storilo milo in mislil si je: »Kaj bi rekli mati, ko bi to videli,« in žal mu je bilo nekaj.

Francka je sedla k mizi, a v primerni daljavi od Petra tako, da je moral zopet Vence posredovati.

»Više se pomakni, no, da bo še zame kaj prostora! I, kaj se ga tako bojiš, saj ni garjev!«

To rekši jo je odrinil k Petru.

»No, viš, tako-le! Sedaj se pa že lahko kaj zmenita. No, kaj, Košiček, sedaj smo jih pa že skupaj spravili. Prvič je malo nerodno, jutri bo pa že bolje. Tako se bosta rada imela, da jih ne bo moč narazen spraviti. Francka, bodi no vesela!«

Nato je vzel majoliko in natočil ženinu.

»Na! Pa ti prvi pij, potem pa svoji nevesti Francki pomakni, da bom jaz prej na vrsti, stara dva naj pa gledata. Ti ta stara, jaz bom pri mizi gledal, da bo vse v redu, ti pa prinesi, kar imaš, kar po vrsti, kakor misliš, da bo prav. Peter, le primi kozarček in k Francki se obrni, pa ji eno napij! Ti pa glej, da te bo veselje obšlo.«

Peter je prijel kozarec.

»V imenu božjem. Naj bi bilo srečno, kar smo započeli. Francka, bodi zdrava!«

Gledal jo je ljubeznivo, a ona se je le toliko ozrla vanj, da niso mogli reči: še pogledala ga ni.

Ko je pil, je postavil kozarec pred njo in ji natočil.

Francka je vzela kozarec, molče ga nesla k ustnicam samo toliko, da jih je omočila, in ga postavila hitro pred Venceta.

»Vi pijte, jaz ne maram, ker je tako kislo!«

»Kajpak! Babe ste na medico navajene. Jaz pa bom tega in še, ko pride kozarec naokoli. Naj bo v imenu božjem, kakor je nazdravil ženin. In zdravja je želel svoji lepi nevesti; jaz pa želim dolgega in trdnega zdravja obema. Danes se držita tako narazen, da bi človek mislil, nič ne bo. Jaz pa vem, da bo drugače, kakor marsikje, kjer sta se na ogledni dan tako od daleč gledala, sta se pa potlej raje imela, ko ju je prevzela ljubezen. To vama želim kakor samemu sebi!«

»Bog te usliši!« je ušlo Košičku.

Nato sta pila očeta.

Medtem sta mati in nevestina sestra pripravili na mizo krožnike, žlice in vilice ter prinesli veliko skledo juhe. Začeli so večerjati.

Sedeli so okrog mize in zajemali in počasi se je začel pogovor, kdaj bodo vse napravili. Francka je sicer menila, da se ne mudi tako, da bo treba še dosti časa, a oče je bil ravno nasprotnega mnenja:

»Takoj v sredo gremo pismo delat, ko smo začeli.«

Tega mnenja je bil tudi Košiček in so sklenili, da gredo v sredo pismo delat, v četrtek pa »na oklice dat.«

Peter je opazil, da se je Francki še ena solza potočila in ji pala v juho. Zasmilila se mu je. Nič ni vedel, kaj bi dejal, da bi ji bilo prav, a sam pri sebi je sklenil: »Rad te bom imel, pa me boš tudi ti rada imela in se ne boš jokala.« Ko pride kozarec zopet predenj, ga je postavil pred Francko in ji ljubeznivo rekel: »Francka, sedaj pa ti prva pij. Nič mi nisi še odzdravila in nisi voščila sreče. Vsaj srečo nagovori!«

To priliko je porabil, da se je pomaknil bliže k nji, a Francka se je še bolj stisnila k Vencetu, da ji je ta dejal:

»Ko bi moja stara videla, kako se me tiščiš, to bi ti dala. Boga zahvali, da je ni tukaj. Peter, nič se ne boj, se me lahko tišči, ne bo nič hudega.«

»To ste hudobni!«

»Mar si ti! Poglej, kako ti ženin ponuja vino, pa ga ne piješ. Vsaj kozarec primi!«

Francka je prijela kozarec, pogledala trenotek Petra, in pravi: »Naj se zgodi tako, da bi bilo prav obema, da bi se nobeden ne kesal.«

»Tako se govori!« jo je pohvalil Vence in vsem je nekaj odleglo, ko je spregovorila nekoliko prijazneje.

Po dobri večerji in vinu so postali zgovornejši in zaupljivejši. Francka še desnice ni zmaknila, ko jo je Peter končno vendar stisnil in ji očital: »Prej si bila pa tako osorna!«

Polnoči je bilo že proč, ko sta Košičkova vstala iz mize in se poslavljala z izgovorom, da je nedelja in bo treba zgodaj vstati.

»Torej v sredo zjutraj gremo pismo delat. Vence, ti boš šel z nama. Pa počakaj na Ščitem, da pridemo mimo,« pravi Košiček že med vratmi.

»Bomo pa tudi mi otorej šli!« pripomni Skončni.

Tako se je zmenek s Košičkovimi in Skončnimi naredil.

Ko je Vence lezel pod kovter, je dejal: »Vrag naj me vzame, če bo iz tega kaj! Punca ima svojega Jernejčka v glavi, pa nič drugega.«

Košička sta jo mahala molče domov, nekoliko sta bila že zaspana, nekoliko pa potopljena vsak v svoje misli.

»Kako sta opravila?« je vprašala mati radovedna, ko jima je odpirala vrata.

»I, tako! Naredili smo! V sredo gremo h pismu!« je odgovoril kratko oče, da je mati takoj opazila, da ni vse tako, kakor so mislili in želeli.

»Vendar povejta, kako je bilo!« se je oglasila Mana.

»Nimava kaj povedati. Samo to ti rečem, Štefanova Marjeta naj drugič bolj pogleda in pripravi. Sedaj pojdimo pa spat!«

V nedeljo zjutraj se je brž razvedelo po Kompoljah, do večera je pa govorila vsa fara: »Košičkovi in Skončni so se zmenili.«

* * *

V sredo zjutraj je prišel pred Košičkovo hišo s konji in sanmi Martinov Tone, da bo peljal pismarje v Lašče k notarju. Vse je bilo že pripravljeno, tudi Tone je sel na vrečo slame, ki si jo je bil pripravil za sedenje, in si je še zavijal noge v neke cunje, katerim je rekel: plahta. Takrat se je pa ozrla mati po cesti in zagledala žensko, ki je težko gazila sneg; ko je bolj pogledala, je videla, da zamahuje z roko; po košku pa je spoznala Štefanovo Marjeto.

»Joj! Marjeta gre! Marjeta! Čakajte, kaj bo povedala. Vidita, kako z roko zamahuje.«

Ker zunaj ni hotela govoriti, so stopili v hišo, kjer jim je izjavila:

»Danes ne bo treba iti v Lašče.«

»Zakaj ne? Kaj pa je? Kaj to praviš? Ali je kdo bolan? Ali so se Skončni premislili?«

»Nič premislili, vse je v redu, samo neveste ni nikjer. Noč jo je vzela!«

»A-a-a?«

»Ja! Tako je! Še tema je bila, ko je prišla Skončna k meni vsa iz sebe in je rekla: Marjetka, lepo te prosim, pojdí Podgorico h Košičkovim in jim povej, da ni treba hoditi v Lašče, naše Francke ni nikjer. Jaz sem ji rekla, da naj gre sama povedat, pa je jamrala, da ne utegne, in me je le pregovorila, da sem šla vam to le povedat.«

»Lepega dekliča si nam naključila!« ji je očital Košiček jezen. »Fant, kar sleci se! Tako-le je, če se človek babam v roke dá. Nikdar ne vé, pri čem da je.«

Voznika so nato odslovili, za njim je šla pa tudi Marjeta, ki ni imela prav čiste vesti in ki danes ni bila povabljena na pečenjak.

Košičkovi so se nekaj časa gledali, kakor vselej v takih slučajih, ko še ne vedo, kdo je kriv, da se je podjetje ponesrečilo, da bi se mu očitalo.

»To bodo imeli jeziki opraviti,« je dejal Košiček in slekel kožuh, zlezal v zapeček in jezno spuščal dim iz vivčka.

(Dalje.)

Tri gracije.

Narte Velikonja.

I.

Pri teti Marti sem. Letos spomladi mi je umrla mama; Bog sam ve, kje se nahaja moj oče. Morda v Sibiriji, morda na Francoskem, na solunskem bojišču morda; kjerkoli je, samo to želim, da bi se vrnil.

Razen tete nimam nikogar na svetu. Končala sem samostansko šolo; stara sem štirinajst let. Uršulinke so me poslale k teti, ki ima hišo in vrt. Ne vem, kako je to, toda zdi se mi, da me teta ni bila vesela. V očeh je sicer imela solze, ko me je zagledala, vendar me je obšla prvi hip misel, da sem v napotje, da ne ve, kam bi z menoj. Čudna

zadrega se ji je brala na licu. Kako vse drugače sem si predstavljala sprejem: srce mi je burno bilo, ko sem stopala v drugo nadstropje, pričakujoč, da mi pride odpirat sama teta, pa je prišla dekla Magda, ki zmerom moli: »Oče naš, daj naši hiši pravo pokoro...«

Tudi me teta ni dvignila k sebi kakor moja mama. Samo roko mi je dala in v zadregi, ker nisem ničesar drugega vedela, sem ji poljubila roko. Maks, to je moj stričnik, me je pogledal in dejal:

»Kako si še majhna, kakor knofek!«

Odkazali so mi sobico, in ko sem se napravila, me je teta peljala v jedilnico in odrezala

torte. Kako sem se motila; spoznala sem, da me imajo radi in v srcu sem jih prosila odpuščanja za svoje prejšnje misli.

Nekaj dni za tem sem bila v sobici, nekje sem med knjigami iztaknila Maya ter se ukradla skrivaj čitat. Zadremala sem bila, sredi sna pa se mi je zdelo, da slišim odnekod zamolke glasove. Planila sem pokoncu; v možganih mi je zaživela grozna zavest, da nekdo krade. Strah in nepopisen občutek samote sta me prevzela. Sama ne vem, kako sem prišla v salon. Poslušnila sem; glasovi so prihajali iz tetine sobe. Pritisnila sem na kljuko; vrata so bila od znotraj zaprta. Ne vem, kako sem prišla do glasu, sama sem se prestrašila svojega klica:

»Teta!«

Prisluhnila sem; glasovi so utihnili; slišala sem samo utripanje svojega srca.

»Teta Marta!«

Potresla sem za kljuko in pogledala skozi ključavnico. Kakor bi mignilo, je nekaj zasenčilo odprtino; zdelo se mi je, da je bil rob moškega jopiča.

Nekaj sem zakričala in se nato sesedla ob podbojih. V hipu mi je bilo vse jasno: nekdo je vlomil v hišo in krade. Na misel mi je prišel Maks. Hotela sem vpiti, a ni bilo več glasu iz grla. V sencih mi je tolklo; stisnila sem glavo med dlani in čakala, da se odpro vrata. Kakor bi mi kdo spustil leden curek za vrat, sta me spreletela mraz in vročina, ko je škrnila kljuka v vratih na hodnik; zdelo se mi je, da slišim plazeče se stopinje po stopnicah navzdol. Zbrala sem še enkrat vse svoje moči, planila nazaj v svojo sobo, zaobrnila ključ za seboj, odprla okno in začela vpiti na vrt:

»Maks, Maks! Teta Marta!«

Na vrtu ni bilo nikogar. Pot mi je stal na čelu, drgetaje sem se stisnila za gardino in začela krčevito ihteti. Slišala sem korake v salonu, otrdela sem kakor priklenjena in vzdihnila v smrtni napetosti:

»Marija, ti meni pomagaj!«

Koraki so bili že pri vratih; videla sem, da se je zaobrnila kljuka.

»Odpril!«

Zunaj je bil tetin glas.

V meni je za hip vse zastalo; pomela sem si oči, da se zavem; obšel me je občutek sramu.

»Odpri vendar!«

Odklenila sem, teta je vstopila in me jezno pogledala:

»Čemu tako vpiješ?«

»Ali... ali nihče ne krade?« sem zajecjlala v mučni zadregi in čutila, da mi je kri udarila v lice.

»Kje?«

»Tam notri!« sem pokazala v njeno sobo.

»Tam notri? Tam sem jaz, neumnica ti!« me je pogledala osorno, kakor da sem motila. Vprla sem ji pogled v obraz; lica so ji gorela v čudni zardelosti, oči je imela široko odprte, okoli usten ji je igrala trudna poteza. V roki je imela porcelanasto skupino, ki sem jo večkrat že videla v izložbi.

»Ali ste res sama?« sem jo vprašala neverno.

»Kdo pa naj bi še bil?« je rezko odvrnila.

»Meni se zdi, kakor da je nekdo bil, ali ni bil... kakor da je bil tat?«

»Kako, kaj misliš?« se je raztogotila teta in skupino postavila na mizo. »Ali se ti je bledlo, Tinica?« Potegnila me je za seboj. »Ti, Tinica, da si zapomniš, da o teh svojih strahovih ne blebetaš naprej in ne zragljaš vsega Magdi ali Maksu ali komurkoli. Ali si razumela? Da si mi tiho!«

»Toda, teta, če sem pa slišala...«

»Seveda v sanjah. In če bi bila jaz na glas čitala ali molila, bi bila tudi slišala! — Kako so te nekje sestrašili. Na piškotov, da si opomoreš! Kako so te morali v samostanu sestrašiti.«

Nasula mi je prgišče piškotov in sedla k meni.

»Ali si se zelo zbala?«

Prikimala sem s polnimi usti.

»Sem!«

Moja teta je silno ljubezniva in dobra žena, in ko daje, napravi plemenit obraz.

»No, vidiš — pa ni nič! Kaj naj dela tat pri nas ob belem dnevu? Le pomiri se, Tinica, strah lahko škoduje. Gotovo si čitala in zadremala. Pa se potem strašiš.«

V zadregi sem vtaknila zadnji piškot v usta, zakašljala in pritrdila:

»Sem!«

»Saj sem vedela, saj sem vedela!« je hitela teta. »Potem se ti pa sanja!«

Stopila je v salon in prinesla porcelanasto skupino, ki jo je bila pustila na mizi.

Bile so tri dekleta brez obleke, ki so podpirale v zraku viseč venec.

»Kaj je to, teta!« sem vprašala.

»To so gracije!«

Vzela je moder trak ter ga jim ovila okoli ledij.

»Drži, Tinica!«

Prijela sem skupino, teta je napravila lepo pentljo.

»Bodo vsaj bolj spodobne!« je menila ter jih postavila pred zrcalo.

»Odkod imate to?« sem jo vprašala.

»Dobila sem jih danes v dar!«

Med urejevanjem drugih kipcev okoli nje se je pa zakotalila mala slika pod omaro. Z roko je nisva mogli doseči.

»Čakajte, s to-le palico, teta,« sem se ponudila ter pograbila palico s srebrnim ročem, ki je stala v kotu.

»Kakšno palico?« se je naglo ozrla teta. Na obrazu se ji je zrcalila čudna osuplost in neprijetna zadrega. »Daj sem, ti je itak ne dosežeš!«

Strgala mi je palico iz rok, naglo, kakor da se ji kam mudi, ter me brezobzirno potisnila v stran.

Izvlekla je izpod omare sliko; bil je Maks, ko je bil star dve leti.

Nato se je zgodilo nekaj čudnega in nerazumljivega: Zastrmela je v sliko, oči so ji zagorele v bolnem sijaju, ude ji je preletel mrzličen tresljaj. Skoraj padla je na klečalnik pred podobo lurske Marije.

»Ti, Marija, se me usmili!«

Mene je prevzelo sveto čuvstvo, sklenila sem tudi sama roki in pokleknila ob nji na tla.

II.

Zmerom manj razumem.

Ko je teta rekla v nedeljo Magdi, da pride zvečer tudi gospod sodni svetnik dr. Zobnik, se je Magda obrnila v stran, kakor da ni slišala.

»Ali si razumela?«

»Sem!« je počasi odvrnila Magda. Kakor hitro je zaslišala, da je teta zaprla vrata, se je s prestrašenim pogledom obrnila k meni, ki sem brisala skodelice za kavo. Sama ne vem, kaj je bilo na njenem obrazu. Morda grožnja, morda srd alistud nad nečem, toda čez vse to se je razlivala nepopisna skrb in bolečina.

»Povej mi, Tinica, ali kaj moliš?«

»Molim, Magda.«

»Ali tudi za pravo pokoro? Nedolžna si še, moli za pravo pokoro!«

Mene je prvi hip obšla veselost, toda ko sem uzrla njeno skrbipolno starikavo lice, me je obšel neznan občutek.

»Bom!« sem ji pritrdila in zbežala iz kuhinje. Njene sive oči so se mi zajedle v spomin.

Pri večerji je bil dr. Zobnik.

Ne vem, ali ima priimek po svojih belih zobeh ali od premikanja usten, kakor bi zobal. Zmerom

jih premika; kadar hoče kaj določnega povedati, stiska prste, kakor bi iztiskal koščico iz češplje. Močan je in širok hrbet ima.

Povedali so mu, da sem Tinica; on se je vprašujoče ozrl na teto.

Teta Marta je narahlo odkimala in zašepetala:

»Nič ne ve.«

Njemu se je razjasnil obraz.

»Ali si že čakala?«

Prvikrat sem slišala, da teto tika. Še včeraj na promenadi jo je klical z milostivo. Teta si je danes zvečer obesila okoli vratu najlepšo zlato verižico in v ušesih so se ji svetlikali uhani z briljanti.

Nenadoma mi je prišlo na misel, da se je teta danes bolj nališpala nego po navadi in da je bila nad vse živahna. Nekaj posebnega je bilo v njej in, če je uprla pogled v svetnika, so se ji oči zabliskale. Čuden prežeč blesk je bil v njenih zenicah in glas ji je rahlo trepetal.

Maks je bil večerjo zamudil. Teta ga je grdo pogledala. Požvižgal je v stran in sedel doktorju nasproti. Opazila sem, da ga je malomarno pozdravil in mu pri sedanju stopil na prste.

»Neroda!« mu je rekla teta.

»Oprostite!« se je raztreseno priklonil Maks.

Njegov brezbrizni nastop je vplival na vse kakor mrzel dih. Mučen molk je zavladal pri mizi, teta je v zadregi privila prt in preložila krožnik. Meni je ta silna samozavest ugajala, toda videla sem, da je doktorju podplula kri obraz; stiskal je prste, kakor da mečka češplje.

Maks je bil lep fant, s skuštrano frizuro in trmastimi ustnicami. Na čelu je ležala rahla senca in med obrvmi je imel ostro gubo. Čudno privlačno silo je imela njegova postava in ko se je dotaknil nehote moje roke, me je prešinilo kakor iskra.

»Ali si bil pri litanijah?« je po premolku vprašala teta.

»Bil!« je odgovoril.

»Jaz te nisem videla.«

»Saj ni potreba!« je skomizgnil z rameni in švignil s pogledom po gostu. Čudna napolprikrita eza in zaničevanje je zvenelo iz njegovih besed. Tista mrka senca na čelu se je še bolj potemnila.

»Ni potreba?« je vprašala ogorčeno. »Maks, jaz sem tvoja mati!«

»Glej, mama, jaz vse to sam vem!« ji je predrzno pogledal v oči ter zopet ošvrknil s pogledom svetnika.

»Tako, tako,« je rdela in se razburjala teta. »Maks, vedi se dostojno!«

»Nehaj, mama, in pusti me na miru!«

Gost je sedel kakor na trnju; pomikal je kozarec pred seboj ter se prekladal na stolu. Smrtna tišina je zavladovala za hip, ta trenutek je porabil Maks, se sklonil k meni in zašepetal:

»Vprašaj ga, če mečka muhe!«

Ozrla sem se; svetnik je premikal palec na kazalcu desne roke in se ni vedel kam dejati. Videlo se mu je, da vse kipi v njem in pri tem je delal obupno smešen obraz.

Prasnila sem v smeh in zakašljala, kakor da se mi je zaletelo ter vstala od mize. Ozrla sem se v teto in zapazila, da me hoče prebosti z očmi. Prišedša na hodnik, sem si oddahnila. Nisem si še obrisala solz od smeha, ko sem začula v sobi najprej ostre besede, ki so se mešale. Najbolj razločen je bil Maksov glas. Čez par hipov je ves zardel v obraz stopil doktor. Okoli ust so se mu blestele pene in nos mu je žarel kakor pijancu, mahedraje z rokama in ponavljal pred se:

»Smrkavec ti, smrkavi!«

Za njim je stopicala teta in krilila z rokama; njene oči so odsevale v živem blesku.

»Kdo bi si mislil, kdo bi si mislil!«

»Ali ga kdo hujska?«

»Ne vem.«

»Zdi se, da ga nekdo ščuva!«

»Ne verujem; se bo že še unesel.«

»Trde vzgoje je potreben!«

»S katehetom bom govorila — on ima še največ vpliva nanj.«

»In takšna predrznost!« se ni dal utolažiti gost. »Ali ste, gospod svetnik, tudi Vi bili pri litanijah?« je oponašal. »Morda kje blizu nas? — Vrag vedi, ali mu je prinesel kdo kaj na nos, ali je kaj videl; sovraži me, smrkavec mlečnozobi.«

Smešen je bil, še bolj smešna pa je bila njegova senca, ki je mahala in se lovila po steni.

»Mogoče je izblebetala kaj Tinica?«

Meni je zašumelo po ušesih, stisnila sem se v kuhinjo za vrata.

»Tinica ne ve ničesar!« je dejala teta.

»Ali zadnjič?«

»Saj ne razume, neumna je še!«

V meni se je dvignil čuden odpor. Nejasno mi je bilo, kaj mislita. Vse je bilo zame skrivnost. Nikjer nisem mogla dobiti razlage. »Kaj skrivajo pred menoj?« mi je šinilo skozi možgane in čutila sem se užaljeno in osramočeno.

»Palice ne pozabi!« je dejala teta in videla sem, da mu je ponudila tisto palico s srebrnim gumbom, s katero je zadnjič bezala sliko izpod omare.

Preden smo šli spat, je teta poklicala Magdo in mene kakor po navadi v svojo sobo. Maksa ni bilo; ležal je nepremično na svoji postelji ter kadeč cigareto strmел v strop.

Teta je molila naprej angelsko češčenje, Magda je počasi in tehtno odgovarjala ter me pogledovala po strani, če sem hitela. Ko je začela teta še z očenašem za verne duše, sem opazila Maksa na vratih.

»Še očenaš za našega rajnega papa!« je vzdihnila teta.

Tisti hip pa je Maks stisnil roko, kakor da hoče udariti, ter siknil s sovraštvom in zaničevanjem:

»Meni se gabi; kako se meni gabi!« Pogled mu je plamtel studa in srda.

»Še krilce obleci svojim gracijam,« se je surovo zakrohotal. »Da bo komedija še popolnejša.«

Jaz sem nemo strmela v prestrašeni tetin obraz.

III.

Teta je predsednica društva za varstvo deklet. Videla sem to na vabilu za sejo. Pred to sejo so bile pri nas tri dame, da se dogovore o predlogih. Kakor sem razumela, je šlo za Dom, da ga prej ne ustanovi društvo za zaščito mladine, ki mu je predsednica žena profesorja Severja.

»Da bi ta ustanovljala Dom!« se je zgražala stara, suha gospodična Pregaršek. »Saj nima nobenega strokovnega znanja! In kaj pa je? Navadna kuharica, ki je ulovila moža — saj vemo kako?« je privihala nos. »Ta vendar nima moralne kvalifikacije! In če ga misli ona, ga lahko tudi me!«

»Da, moralne kvalifikacije!« je zanosljala debelušna gospodična Malinšek, ki so se ji potile roke in je nosila rokavice baje tudi ponoči.

»Nam pa je samo zato,« je poudarila teta, »da čimprej ustanovimo svoj Dom, ker ga Severka ne bo mogla tako hitro. Kje pa ima sredstva? In za naše mladenke je to nujno in neobhodno potrebno, da ustanovimo Dom, ki bi bil središče in ognjišče srčne vzgoje mladih deklet v nevarni dobi.«

Vse dame so prikimale ter obrnile pogled name, ki sem sedela v kotu in kvačkala. Pravzaprav bolj strmela skozi okno nego kvačkala. Skozi okno je svetilo solnce, in onkraj našega vrta so gorela okna v njegovem sijaju. In nebo je bilo tako globoko in skrivnostno, da me je bolela duša. Kratek premolk v sobi me je streznil.

»Ah, da!« je vzdihnila gospa Lovreč; njen mož je bil trgovec, sama ni imela nič otrok. »Z

mladimi dekleti je križ in vsepovsodi so izkušnje in nevarnosti.«

»Da,« je pritrdila gospodična Malinšek, »da, in če pomislimo, koliko slabih zgledov je v čisto vernih družinah, če pomislimo!«

»V čisto vernih družinah!« je prikimala gospodična Pregaršek, srebnila črno kavo in se zagugala na stolu. »Družba, družba.«

»Pa še koliko zgledavanja,« je hitela gospa Lovreč. »Usmiljeni Bog! In koliko solz!«

»Potemtakem smo edine, da je treba otvoriti nov Dom; najprej bi sprejeli otroke brez očeta in matere!« je povzela besedo teta.

»Da, revice, ki nimajo nikogar!« je oprezno popravljala Pregaršek. »Nikogar!« je še ponovila. »S temi je tudi mnogo lažje; dobrega niso ničesar še imele in človek je tudi rešen tistih malih otroških pritožb, ki so jih sicer dekleta tako vajena. Pa ni nič drugega kakor sama sitnost in razvajenost in domača potuha. Taka dekleta vsaj potuhe ne poznajo.«

»Popolne sirote!« je še enkrat dejala teta. Ozrla sem se in se srečala z njenimi očmi.

»In pri vladi moramo prositi podpore!« je sprožila gospodična Malinšek.

»Pa poprosimo!« se je zagugala Pregaršek.

»Ali bi ne kazalo, da že na seji nekaj pokažemo; dajmo že danes nekaj!« je dejala gospa Lovreč in si že brisala solze v očeh.

»Zberimo, vsaka po kroni!« je vzkliknila gospodična Malinšek, ki je bila blagajničarka.

»In da opozorimo javnost, predvsem naše ljudi, natisnimo imena v listih,« je predložila Pregaršek, ki je bila tajnica.

»Če objavimo, je vendar ena krona premalo,« je dejala teta.

»Samo za opozorilo!«

»Vsekakor je treba več,« je pritrdila gospodična Malinšek. »Deset kron, da se lažje računa.«

»Pa še nekaj,« je vzkliknila gospa Lovreč. »Gospa Marnova, pravijo, je na smrtni postelji; ko bi kdo stopil k njej. Morda se spomni Doma.«

»Gospa dr. Bernik,« je pokazala na teto gospodična Pregaršek s svojim dolgim prstom. »Vi ste ž njo še najbolj znani.«

Teta se je branila, toda nazadnje se je vdala prošnjam in videlo se ji je, da je zadovoljna. Zbrale so tudi štirideset kron za novi Dom.

»Oh, še to bi bila skoraj pozabila; kako pa naj priobčim, ker so enaki zneski?« je potožila z vidno skrbjo gospodična Pregaršek.

»Kakor zmeraj — po abecednem redu,« je dejala Malinšek.

»Kakor zmeraj — po navadi!« je menila teta Marta. In ob slovesu so vse imele solze v očeh.

Takoj za njimi se je teta odpravila k bolni gospe Marnovi; nikakor ne morem doumeti, zakaj je vzela mene s seboj. Sprejela naju je usmiljenka.

Gospa Marnova je ležala napol privzdignjena na postelji in težko dihala. Sama kost in koža je je bilo, njene roke so se zdele, da jih drži samo še koža; lice je bilo vpadlo ter okoli oči in med prsti se je nabirala rjava skorja. Ob najinem vstopu se ji je obraz razsvetil in oči so za hip zažarele.

V nos mi je udaril težak vzduh po zdravilih, octu in potu.

»O, gospa Marta,« je dejala s trudnim glasom, kakor bi imela v grlu cunjo. »Vi ste sveta žena!« pa jo je prekinil kašelj. »Da Vi ste svetnica,« ji je nudila trudno in uvelo roko. »Še bolnika se spomnite.«

»Bolnike obiskovati je sveto delo,« je pripomnila boječe usmiljenka.

»Kdo pa postane danes svet,« se je branila teta; »človek nima nikoli miru in ne pride ne k molitvi ne k dobremu delu.«

»Da, da, k dobremu delu!« je zašepetala bolnica. »In ti mala si tudi prišla,« me je hotela pogladiti po glavi, pa ji je roka prej omahnila. »Ne gre več, ne gre,« se je dobrohotno nasmehnila. »Ti tudi nimaš nikogar, ubožica.«

»Nikogar! — Naj se priučim, sem rekla,« je menila teta, »naj se vzgoji, da bo zmerom dobrohotna in milega značaja. Saj sem se že dolgo časa napravljala; zmerom sem čakala, da se prikažete zdrava pri seji. Moj Bog, majhen prehlad, sem dejala. In tako zaslužno članico, sem dejala, moram vendar obiskati, da poizvem, ali se nismo morda kaj nehote zamerili. Zdaj bi rabili Vašega sveta; Dom snujemo za sirote brez staršev.«

»Nov Dom? — Da, da za revice uboge,« je dejala počasi in zamišljeno bolnica. »Vendar enkrat, saj sem vedno predlagala, že prej.«

»Društvo za zaščito mladine tudi snuje, pa smo rekle, ker one nimajo moralne kvalifikacije, da jih moramo prehiteti.«

»Bo še boljše, kar na dva kraja, bo več sirot preskrbljenih.«

Teta je ves čas pogledovala usmiljenko in se nemirno premikala. Kakor da je razumela, se je ta dvignila.

»Ne bo več dolgo; poslušajte, kako ji hrka v grlu,« je zašepetala na uho.

»Kaj pravite, sestra?« se je vzpela bolnica.

»Radi zdravil sem dejala!« je zardela sestra.

»Bo že gospa Marta, če greste v kuhinjo. Meni se zdi, da bi jedla ocvrte ribe. Vsa soba že diši po ocvrtih ribah,« je njuhala po zraku.

»Bom naročila!« je izginila skozi vrata.

»Nič ne, nič ne — samo želja je, saj vem, da je samo želja.«

Teta si je oddahnila, ko sva ostali sami. Nastal je kratek premolk; bolnica je pozorno poslušala brenčečo muho pod stropom.

»Pa smo dejale,« je povzela teta, »pa smo dejale, da ustanovimo Dom, toda za sredstva je pa težko. Saj veste, kakšni so ljudje in koliko dado.«

»Nič, nič, v dober namen nič. Kdor bi rad, pa ne more in vsega tudi en sam ne zmore.«

»Res, en sam že ne!« je zahrkala gospa.

Spet je nastal premolk. Bolnici se je videlo, da težko misli. »Če je za dobro stvar —« je počasi dejala, »in ker je za dobro stvar in moliti bi morala dekleta. — Tam v omarici, sezite gospa,« jo je zagnal kašel, teta je že vstajala, »je knjižica. Tisto knjižico vzemite za Dom. Pa zame naj molijo dekletca.«

Teta je napravila osupel obraz: »Če bi bilo za kaj drugega, bi se branila, toda za ta namen ne smem odkloniti. Naj bo za revice uboge.«

Iskala je in vtaknila v torbo.

Ginjena se je zahvalila:

»V imenu teh najubožnejših med reveži, teh revic ubogih se zahvaljujem. In ob otvoritvi boste zraven!«

Meni se je milo storilo, ko sem videla, kako je bolnica zmajala z glavo. »Dà, tam na božji njivi!« Zagnal jo je spet kašel, njeni prsti so krčevito grabili odejo, kakor rokavice srednjeveških vitezov so se mi zdele. In mrzel občutek me je preletel po hrbtu.

Ponudila nama je roko; meni je srce stisnilo, ko sem ji segla vanjo. Čudno opolzke in mrzle so bile. Teta je imela solze v očeh, voščila je še enkrat zdravje in šla. Zunaj na hodniku si je umila roke pri vodovodu in vrgla rokavice skozi odprto okno.

»Umij se še ti!«

Pomočila sem prste v vodi in čutila v duši strašen sram; sama ne vem, čemu. (Dalje.)

Dante Alighieri: La Divina Commedia.

Prevel in razložil J. D.

Drugi del: Vice.

Spev XXXI.

Beatrice, ki je v prejšnjem spevu o Danteju govorila v tretji osebi, se zdaj naravnost obrne nanj: prej mu je grozila z rezilom meča, zdaj mu kaže meča končico! In kaj zahteva od njega? Naj pripozna svojo krivdo, naj se izpove, zakaj reka Léte (voda Pozabe, t. j. zakrament sv. pokore) ga še ni očistila žal-spominov, grehov. Pesnik res, ves skrušen, izgovori svoj »kriv sem!«, a tako tiho, da le oči morejo razbrati to izjavo z njegovih ustnic. In kakor pri zakramentu sv. pokore sledi skesani izpovedi odveza, tako tukaj: »brus prot rēzi meča zavrti se« (v. 42), t. j. meč božjega Sodnika izgubi zdaj za Danteja svojo ostrino. Po odvezi je končno potrebno še tudi zadostovanje: Beatrice (v vrsticah 43—63) očita pesniku, kako globok je bil njegov padec izza njene smrti in kako nespameten je bil, da ni ob času zemeljskih skušnjav k njej v nebó dvigal svojih oči, in da je njegova zabloda tem večja, ker je že v zreli dobi (ko je imel že brado!) grešil, nepodoben ptiču, ki gre samo enkrat v isto nevarnost; naj torej dvigne obraz (»brado«), da bo ob pogledu njene lepote tem bolj videl in spoznal zmote svoje moške dobe ter da se bo tem bolj kesal. — Ko res dvigne, ves osramočen, svoj obraz, zapazi, da so medtem angeli nehali trositi cvetlice. Pod težo samospoznanja pesnik omedli. Ko se spet zavé, ugleda poleg sebe Mateldo (posvrčujočo milost božjo!), ki ga potaplja v reko Léte; obenem čuje petje

50. psalma Asperges me... (»Poškrôpi me, pa bom očiščen!«) Nato ga sprejmó v svojo sredo štiri poglavitne čednosti. (Iz njih ust izvemo, da so one tiste štiri zvezde na nebu, ki smo čuli o njih v I. spevu Vic, in da so človeškemu rodu svetile že pred prihodom Beatrice, t. j. razodete vere, na svet.) Druge tri žene — vera, upanje, ljubezen — nadnaravne krepsti, poostre Danteju vid, da bo mogel gledati nadnaravno (»drugo«) lepoto Beatricino. Najprej vidi samó oči Beatricine, ki se v njih na prečuden način zrcali Orel-lev, il grifone (t. j. razodeta vera nam Krista kaže zdaj bolj kot Boga, zdaj bolj kot človeka). — Slednjič razgrne Beatrice vse svoje obličje; človeško pero ne more popisati te lepote.

»Ej ti, za reko sveto« — obrnila je vame mēča svojega končico (prej čutil bil sem le ostrost rezila!) —

- 4 »tožēč te, govorila sem resnico?«
In dalje je še rekla brez odmora:
»Spovej se pred menoj, svojó tožnico!«
- 7 Takó sem zmēden bil zavolj ukora,
da usta moja prej so umolknila,
preden se glas je izvil iz njih zapora.
- 10 Počaka hip, nato je govorila:
»Kaj tuhtaš? Odgovôri! Izpovedi!
Ni žal-spominov vōda še ti izmila.«

- 13 Strah, moji ki pridružil se je zmedi,
mi ták je iztisnil »kriv!« iz ust, da umeti
mogoče ga bilò je le s pogledi.
- 16 Kot na samóstreli, preveč napeti,
če sprožiš, lok s tetivo vred ti počí,
in strel manj močno more cilj zadeti:
- 19 ták v meni so solzé se vzdihl vroči
sprožili vsled očitkov teh bremena,
mi glas zastal je v grlu grgrajoči.
- 22 In ona spet: »»Ljubav mojà iskrena
k Dobrini te vodila je, ki vžiga
srcé, brez nje pa vse je prazna pena.
- 25 Odkod potem čez pravo pot veriga
in jarek vprek, ki te za up je ukanil,
doseči cilj, ki vsem pogumnim miša?
- 28 Da ták svetá dobrinam si dvorjanil,
kakšno si jim na čelu bral odliko,
kakšen pri njih dobiček si uganil?««
- 31 Bridkó sem vzdihnil in potem z veliko
težavo glas v odvet iz sebe spravil,
ki s trdom dala usta so mu obliko:
- 34 »Svet s sló svojó goljivo« — sem izjavil
plačoč — »me je zavel na pota kriva,
ko Vaš obraz se skríl mi, me ostavil.«
- 37 »»Magari«« — ona dé — »»če bi lažnjiva
bilà ta izpoved, krivda ne utají se,
ker prav nič Vsesodníku se ne skriva.
- 40 No, grešnik greha sam če obdolží se,
takoj naš sklène sodni dvor, nebesa,
da brus prot rézi meča zavrtí se.
- 43 Vsekakor, da občutil več boš kèsa,
več srâma za zablodo, da bolj gluha
vnaprej za glas Siren bodo ušesa,
- 46 zatri zdaj seme solz v svrho posluha:
V smer drugó, ko so v grob me položili,
hotela jaz voditi sem tí dûha;
- 49 priroda, umetnost nista ti nudili
več slè, ko moji lepi udje v ječi
telesa, ki pa zdaj trohné v gomili.
- 52 In ko ob moje smrti si nesreči
izgubil mene, bi drug stvor umrljivi,
drug čar te k sebi smel bil s silo vleči?
- 55 Ne! Ko te s prvo pšico svet goljivi
zadel je, bi ozrl se bil v višine,
gor k meni, brambi večnonevarljivi.
- 58 Nič smelo ni ti vleči kril v globine
za nov udarec, ni obraz deklíce
ni druga praznost, ki ták naglo mine.
- 61 Le ptič-mladič negodne perutnice
še drugi, tretji čaka strel; za ptiče
godné zaman so mreže in puščice.««
- 64 Kot kregane če sram je otročice,
molcé v tla gledajo, ukór slušaje,
in krivdo uvidijo in vest jim viče:
- 67 ták jaz sem gledal v tla. A ona: »»Graje
si žalosten zares, a dvigni brado,
da žaloval še bolj boš, v me gledaje!««
- 70 Drevó se hrastovo dá manj nerado
izruti burji tam iz krajev mraza
al vetru iz tál, pod Jarbe bivših vlado,
- 73 kot jaz obraz sem dvignil vsled ukaza;
in koj spoznal v besedah strup sem skriti,
ko brado je hotela mesto obraza.
- 76 Ko dvignil sem obraz, v kesù pobiti,
sem videl, da so stvarstva prvi stvori
medtem cvetice nehali trositi.
- 79 Moj pògled, plah še, da bi gledal gori,
uzrè, da k zvéri gleda Beatriče
(zver ena je oseba, dve natori!).
- 82 Dasi pokrivala jo je tančica,
se lepša mi je zdela od nekdanje,
ki tu bilà lepot že vseh kraljica.
- 85 Me speklo kot kopriva je kesanje,
pred vsem za krivdo, ki mi odtujila
najbolj je nje srcé; samospoznanje
- 88 me ták ob tem je ugrizlo, da zgrudila
me je omedlevica; kák mi je bilo,
vé tista, ki mi to je povzročila.
- 91 Ko spet srcé zavest mi je vrnilo,
Gospó vzrem pòleg iz samotne šume,
ki: »Drži se me, drži!« rekši milo
- 94 je v reko potegnila do vratú me
in lahno — tkalski čólnič! — po gladini
je šla, vlekoč za sabo iz valú me.
- 97 Ko v srečne sem obale bil bližini,
Asperges me sem čul ták sladko peti,
peró da mi zastaja ob spomini.
- 100 Lepa Gospá mi v rámeni razpeti
je stisnila glavó in potopila
me v vódo, da sem moral je požreti.
- 103 Dvignivši me iz kopéli izročila
me kólu je one krasne četvoríce;
teh vsaka me z rokó je zažrlila.
- 106 »Tu nimfe smo, na nebu zvezd vodnice;
pred vstopom Beatriče v zemlje meje
smo dane ji bilè za službeníce.
- 109 Pred nje očí te peljemo; a preje
za žar njih mili naj zostré okó ti
tam one tri, ki zrêjo globokeje.«
- 112 Takó pojoč so vedle me po poti;
pred Orla-leva z mano so prispele,
kjer stala Beatriče mi nasproti.

115 Tu: »Zdaj naglej se je!« so mi velele,
»pred dva saj smo privedle te rubina,
ki iz njih bil v te je Amor vrgel strele.«

118 Nebroj željâ, kot ognja pekočina
mi sililo je v nje oči žareče,
tja zroč, kjer bilâ je dvozverina.

121 Kot v ogledalu solnce se leskeče,
tâk dvozver se je v nje očéh: zdaj ptici,
zdaj levu slična bolj v oči iskreče.

124 Strmel-li nisem, bravec, po pravici,
videč, kâk tista dvozver tam miruje,
spreminja pa v Gospé se zmir zenici?

127 V tem pa, ko moja duša se raduje
in vsa strmeč naslaja se ob jédi,
ki nasičuje in hkrati izlačnjuje,

130 so žéne tri (o njih so višjem redi
kretnje svedočile!) naprej stopile,
plešoč ob angelski le-ti besedi:

133 »Oči obrni, Beatriče, mile
u svojega prezvestega ti slugo,
ki kaj stopinj nogé so mu storile,

136 da uzrl bi te! O, stori nam uslugo,
javi se temu-le izza koprene,
da skrito uzrè lepoto tvojo drugo!«

139 Vzrl večne luči odsev, oči sem njene!
Poet — naj trudil se do sivih let je
v Parnasa senci, pil iz Hipokrene —

142 kje je, da ne bi omágalo mu petje,
če peti htel bi, krasna kâk je bila,
ko ob spevu sfer obsipalo jo cvetje

145 in v čistem zraku obraz mi je razkrila?
(Dalje)

Človek.

Poglejte môrje!
Kot biserna ploskev z daljave
prihaja, objema . . . in že je obzorje,
neskončne planjave.
Galeb bi rad bil lahkokrili,
da hitro premerim dolžino morjâ,
ribje plavuti bi dali mi bili,
pa bi odkril vam globino morjâ.

A sem le labud,
ki žalost in stud
povzročal bi val mu,
ko bela mu grud
poljubi obal
tam daleč, o daleč, onkraj obzorja,
onkraj življenja brezmejnega morja
v planjavi brez tal. —

Branko Jeglič.

Giulio Quaglio.

Prispevek k razvoju baročnega slikarstva. — Izidor Cankar.

Stil Giulia Quaglia.

Prve znane Quaglieve freske so v Vidmu v hiši družine Oderico; ta hiša je prej bila last signorov Mantica. Tam je l. 1692. poslikal veliko dvorano, ki je bila v tistih časih bistven del gosposke hiše, in stopnišče. Potrebno je, da si te slike natančno in posamez ogledamo.

Dvorana tvori enoten prostor, nje zidovi so le na obeh ožjih stranicah prebiti z okni, in tako je slikar imel priliko, da je stene bogato okrasil. Na stropu je naslikal Quaglio padec gigantov in je obdal to osrednjo sliko s šestimi manjšimi medaljoni, ki predstavljajo naslednje predmete: Mars, oborožen, pri njem putto, ki si je nataknil veliko čelado na glavo; Herculov boj z zmajem; Pravica kot žena v prostrani pokrajini, z dvema puttoma, katerih eden vrezuje neke črke v drevo, mavrica in tehtnica kot simbola; Mir kot nag mož, med razvalinami sedeč, z oljno vejico v roki, ob njem pleza putto na bližnje drevo; kot simbol glasbe napolobleden mladenič, ki igra v prostrani pokrajini na gosli, pred njim pleše in bije na tamburin majhen Pan, na tleh zvezek not in cello; Zgodovina kot razgaljena žena, ki z desnico piše (en list je že popisani in visi na drevesu), z levico pa sega k veji nad glavo, medtem ko ji putto, sedeč na kupu knjig, drži tintnik; na kamenu ob njem beremo napis: Poetaru — P — D — Labor Te. — Pod stropom so na širokem pasu razvrščene podobe družine Strassoldo, nekatere izmed njih imajo napise. Na spodnjem delu vsake obeh daljših

sten je po ena velika freska s prizori iz zgodovine iste družine. Na eni strani se je slikar podpisal: Julius Quaglius Comensis Pt. Anno 1692, na drugi pa beremo okrajšano razlago naslikanega dogodka: Rambaldo Co Stras-do Gen-le Di Valenti-ano Imp-re Contro Attila L'Anno 448. — Na obeh ožjih stenah dvorane je prislonjena galerija, na vsaki izmed njiju je Quaglio naslikal po tri majhne medaljone, ki predstavljajo Marta, Venero, Diano, Baccha, Herakla in Cerero. Pod galerijama so slednjič še po trije medaljoni s puttii, ki drže v rokah različne simbole. — Nad stopniščem so v freskah upodobljeni nadaljnji štirje bajeslovni predmeti, in sicer Leda z labudom, ugrabljena Proserpina, Europa na begu ter Flora.

Če se ozremo najprej na predmetno stran naštetih slik, je treba omeniti, da ti mnogi alegorični in simbolični prizori nikakor niso sad osebne iznajdljivosti slikarjeve ali znamenje njegovih posebnih umetniških teženj. Ti predmeti so bili skupna, javna umetniška last tedanjega časa, zajeti so iz mitološke ikonografije seicenta, iz tiste zakladnice, iz katere so črpali vsi slikarji in povsod. Nešteto takih slikarskih predmetov je mogel Quaglio videti upodobljenih v Benetkah; ko se je mudil v Parmi, so bile tam na stropu palazza Giardino že gotove slavne bajeslovne ljubezenske zgodbe Agostina Carraccija; tudi Franceschini, pri katerem se je Giulio nekaj časa učil slikarstva, je naslikal mnogo fresk, ki predstavljajo enake ali

podobne predmete. Bili so tako navadni v dekoraciji odlične hiše, kakor v naši dobi pokrajine po razstavah in meščanskih sobah ob času pleinairizma. Ljubljenec klasično izobraženega občinstva je bil tedaj Ovid; premnogi italijanski prevodi njegovih del so izhajali v številnih novih izdajah. Isti pesnik je bil tudi slikarjem najpriljubljenejši vir snovi, bil jim je učenik in vodnik, kakor nekdanj Danteju v podzemlju. Tako je n. pr. Quaglio poslikal palazzo Porta (1692) v Vidmu zgolj s prizori, ki jih je povzel iz Ovida. Poznavanje klasičnega bajeslovja je v seicentu tako nujno spadalo k splošni izobrazbi in, dejal bi, med slikarjeve potrebščine, da so se pojavile mitološke knjige, namenjene izrečno umetnikom kot navodilo pri upodabljanju mitološke snovi.

Thalnitscher pravi o Quagliu, da je bil učenec Franceschinija (1648—1729). O resničnosti tega poročila ne moremo dvomiti, a vendar ga ne smemo tako razumeti, kakor da bi bil Quaglio popolnoma prevzel Franceschinijev način slikanja, ali kakor bi bil Franceschini odločilno vplival na ves razvoj Quaglijevega umetnostnega mišljenja. Tolika osebnost Franceschini ni bil. Quaglio je mogel biti v njegovi šoli le malo časa, najbrže tedaj, ko se je Franceschini mudil v Piacenzi; pri njem se je naučil ročnih in tehničnih spretnosti, pri njem se je mlademu slikarju, ki je prihajal iz neznanega pokrajinskega mesteca, odprl razgled po slikarskem »svetu«, pri njem se je seznanil s smerjo sodobnega umetniškega hotenja. Koj na prvih dveh Quaglijevih delih (v palazzu Oderico in Porta v Vidmu) opazamo, da je Quaglijevo slikanje Franceschinijevi umetnosti duševno sorodno, a vendar se učenec po izberi barev in po načinu, kako obdeluje telesa, tako zelo razlikuje od učitelja, da ne moremo reči, češ, Giulio je neposredno odvisen od Franceschinija. Pač pa je umetniško mišljenje obeh rastlo iz istih pogojev. Franceschini je po svojem učitelju Cignaniju v zvezi z eklektično šolo bratov Carraccijev, katerih dela so neposredno vplivala tudi na Quaglia: »picturae studuit ad normam Corregii, Carazae...« (Hist. 65.) V Parmi je videl v palazzu Giardino freske Agostina Carraccija in Corregiieve slike, v Piacenzi v stolnici veliko fresko Lodovica Carraccija, dalje Carraccijevo Rojstvo Marijino in Angelovo češčenje, ki sta sedaj v ondotni škofovi palači; izredne važnosti za Quaglijev razvoj pa so bile Guercinove slike v kupoli stolnice v Piacenzi: Quaglio se ni od Guercina naučil le, kako je pojmovati funkcijo kupolnih fresk, marveč je od njega sprejel tudi topli kolorit z razsipanjem rumene barve, ki je tako značilen za dela

njegovih rok, rdečkasto-rumeno karnacijo, razne skrajšane telesne pregibe. Prav tako, kakor združuje Guercino Carraccijev stil z naturalizmom, opazamo lahko, da se prikazujejo tudi pri Quagliu že v prvem letu njegovega samostojnega delovanja med idealno zamišljenimi prizori z junaškimi postavami in odličnimi snovmi naturalistične sličice iz vsakdanjega življenja, tako n. pr. v palazzu Porta, kjer je naslikal pod veličastne dogodbe iz Ovida pokrajino s tremi kvartopirci. Vsled te zveze idealističnega stila z naturalizmom nas spominjajo prve Quaglijeve bajeslovne slike na Pietra da Cortona, dasi Quaglio ni mogel videti njegovih fresk. Pa razen te notranje sorodnosti med Quagliem in Cortonom so tudi zunanje okoliščine povzročile, da je neka analogija med delom teh dveh slikarjev: Quaglio je bil prevzel tehniko »fa presto«, ki je bistveno vplivala tudi na značaj Cortonovih slik, ki je skoro nerazdružno zvezana s Cortonovim stilom. Posredno je mogel vplivati Cortona na Quaglia po svojem učencu Lucu Giordanu, ki je delal z velikim uspehom in priznanjem v Benetkah.

Od poznoeklektične slikarske šole je prevzel Quaglio razen freskovne tehnike, ki se je je mogel tukaj pač najbolje naučiti, tudi umetniško mišljenje, ki je bilo popolnoma različno od slikarskega mišljenja benečanskega: kar je videl Quaglio pri eklektikih, je bil izrazit, dosledno izveden barok. Ta veliki umetnostni sistem, tako čudovit v svoji doslednosti in popolnosti, je padel kakor plodno seme v dušo mladega moža, toda kalil je v njej šele pozneje; nekaj časa je še prevladovala v Quaglijevem slikarskem naziranju benečanska tradicija, kateri je bilo dosledno izvedeno baročno stremljenje prav za prav tuje. Iz Parme in Piacenze je namreč odšel Quaglio v Benetke, kjer se je dalje spopolnjeval »ad normam Tintoretti«, kakor pravi Thalnitscher; hkrati sta močno in, reči smemo, odločilno vplivala nanj druga dva velika beneška mojstra, Tizian in Paolo Veronese, tako da nas prva dvorana, ki jo je Quaglio poslikal, kot slikarska celota in v svojih posameznostih spominja izključno na Benečane. Toda to razmerje se počasi spremi. Toskansko-rimske težnje postajajo pri Quagliu vedno močnejše, benečanski vpliv se izgublja in iz začetnega polutanskega stila dveh smeri, kateri si nista le različni, marveč v nekem zmislu celo nasprotni, se razvija nov stil, iz katerega se je dekorativna norma benečanskega slikarstva 16. in 17. stoletja popolnoma umaknila; spodrinila jo je rimska. Tako se je Quaglio, dasi ni nikoli pretrgal vseh vezi z Benečani, priboril do naziranja, ki ga benečansko slikarstvo do l. 1700. ni nikoli moglo

Sl. 10. Videm. Monte di Pietà.

Sl. 11. Paolo Veronese. Benetke, akademija.

jasno izraziti, čeprav se je počasi pripravljajo k temu. Kasneje, v 18. stoletju, je ta nazor zmagal popolnoma tudi v Benetkah in je postal naravnost značilen za benečansko slikarstvo.

Sedaj si lahko zgoraj opisano dvorano v palazzu Oderico natančneje ogledamo. Slika na stropu (Padec gigantov, sl. 1.) nam predstavlja razkropljene velikane, ki s svojimi silnimi udi in nabrekli mišicami močno spominjajo na Tiziana; tudi prizor sam ni bil nič nenavadnega v benečanski dekoraciji notranjščine. Poseben predmet je naslikal Paolo Veronese na stropu doževe palače, naslanjaje se, tudi on, na Tiziana: Jupitra, ki kaznuje Consigliu dei Dieci pridržane zločine. Quaglio je bil pri zasnutku svojega Padca gigantov še ves prevzet od benečanskega nazora o dekoraciji: ta slika se, dasi je na stropu, načeloma prav nič ne razlikuje od katerekoli stenske slike. Ves prizor se vrši na trdih tleh, dasi plava nad opazovalčevo glavo v zraku; predstavlja nam obširno in podrobno izdelano pokrajino, ki je prilepljena na strop; na sliki se ne spremeni nič — kakor je razvidno iz fotografije —, če jo opazujemo v navpični legi od spredaj, dasi je razprostrta po stropu vodoravno in jo more opazovalec gledati le od spodaj. Vse to so posebnosti benečanskega stila, ki se naravi rimsko-toskanskega baročnega teženja, katero vedno skuša prilagoditi sliko prostoru in ustvariti iz slikarstva in prostora eno samo nedeljivo in medsebojno se dopolnjujočo celoto, kar najživahneje upirajo.

Če opazujemo katero izmed stenskih slik, na primer prizor iz zgodovine družine Strassoldo v istem palazzu (sl. 9.), se nam benečanski vpliv zopet in neutajljivo razodene. Velikanska dvorana, ki nam jo predstavlja slikar, s svojim daljnim razgledom v arhitektonsko ozadje, visoka ograja, ki se v daljavi perspektivno izgublja, mesto, ki se medlo prikazuje na obzorju, dolgi sprevod ljudi, ki se vrsté v ospredju preko vse slike in stojé tam razpostavljeni v prosti simetriji, genreski motiv dečka s psičkom na prvi stopnici prestola — vse to označuje tudi velike reprezentativne slike Paola Veronesa, tako da je sorodstvo med njim in Quagliem očitno. To sliko iz zgodovine Strassoldov preveva isti duh, ki je tolikokrat vodil Paola Veronesa, ko je slikal svoje slavne benečanske pojedine.

Simbolični prizori v mnogih medaljonih na stropu so morda manj odvisni od benečanske šole, toda dekoracija kot celota, nje sistem (sl. 3.) je zgrajen po načelih, po katerih je benečanski slikar 16. in 17. stoletja krasil svoje bogate sobane. V

palazzu Oderico je vsaka slika zase zaokrožena enota, obdaja jo samostojen okvir iz stuka, ki jo osamosvojuje in deli od vseh drugih; med posameznimi slikami ni drugih odnosov razen vsebinskih; ravno tako ni odnosov med slikami in prostorom — to smo opazili pri stropni freski — tako da živi vsaka slika zase lastno življenje in je dekoracija, tudi kot celota, neodvisna od prostora; vezana je nanj le s fizičnimi vezmi sobivanja, ne po skupnem umetnostnem cilju.

In ravno to je dekorativno načelo benečanske umetnosti v 16. in 17. stoletju. Ta norma odgovarja bistvu ondote umetnosti in je spričo benečanskega naziranja o funkcijah slike morala obveljati. Samostojnost in neodvisnost notranje dekoracije je gotovo podpirala tudi okoliščina, da se je v Benetkah malo rabila freskovna tehnika, ki ji vlaga tega mesta ni bila v prid; slike, odločene za dekoracijo dvoran, so se slikale na platno in so se kasneje vdelavale v bogate okvire, ki so nastali samostojno; na ta način je moglo prevzeti slikarsko okrasje ene same dvorane več umetnikov, vsled česar je bila notranja razkosanost dekoracije neizogibna. Vendar nam, kakor nikjer drugod, tudi tukaj te zgolj zunanje okoliščine ne morejo razložiti postanka tako važnega slikarskega načela, kakršno je veljalo toliko časa v Benetkah; tehnični pogoji rode v umetnosti le tehnične posledice, zunanje slučajnosti ne morejo trajno povzročiti drugega kot zunanje posebnosti, kar je pa misli v umetnosti, prihajajo iz duha, ne iz tehnike in materiala. Če hočemo tedaj razložiti dekorativno načelo benečanskega slikarstva, moramo iskati zanj vzrokov v umetnostnem teženju tedanje benečanske umetnosti. V tem nas potrjuje tudi kasnejši razvoj benečanskega slikarstva, v katerem se freskovna tehnika, dasi je podnebje ostalo isto, vedno bolj uveljavlja, čim bolj zmaguje novo slikarsko naziranje; in ko nastopi Tiepolo, ki pomeni v Benetkah popolno zmago nad tradicionalnim dekorativnim načelom, je freska tudi v Benetkah vsakdanja prikazen.

Benetke so bile tisto umetniško središče, kjer se je barvena plat umetnosti najvneteje in najbolj uspešno obdelavala; medtem ko se imamo Toskani zahvaliti za raziskavanje zakonov perspektive in za gojitev risbe, v ožjem, linearnem pomenu besede, so nam Benetke odprle skrivnosti barvenih problemov. Benečanskemu umetniku je bila umetnina v prvi vrsti barvena prikazen. To velja ne le za slikarja na platno, ki je študiral barvno perspektivo, razmerje med svetlobo in barvo, funkcijo barve pri modeliranju, to velja celo za arhi-

tekta, čigar umetnost je sama po sebi od barve najbolj neodvisna. S tega vidika je presojal svojo nalogo tudi slikar, ki je prevzel dekoracijo dvorane. Hotel je vzbuditi v opazovalcu, bodisi da le-ta opazuje posamezno sliko ali da gleda dvorano kot celoto, prijeten barven vtis. Za prostor, kot umetnostni element svoje vrste, se je pri tem malo menil, ali se zanj sploh ni menil — stene so bile zanj toliko kot razpeto platno, ki zahteva barvenega okrasja. Tedanji umetnik ni stremel za tem, da bi spravil slikarstvo in arhitekturo v kakršnokoli notranjo zvezo, in ko je rimsko-toskanska umetnost to zvezo že zdavnaj bila dosegla, je Benečan stene in strop še vedno smatral za prazne ploskve, ki jim je treba dati barve.

Da je ta trditev resnična, nas prepričuje vsa dekoracija premnogih dvoran v doževi palači. Tam ima vsaka slika posamez in sama v sebi pravico do obstanka, vsaka zase je brez ozira na okolico predmet opazovanja. Slike so med seboj ločene po težkih okvirih, in kakor slikarstvo, tako ima tudi stukatura zgolj namen, stene ali strop poživiti, in si nikakor ne prizadeva, ustvariti morda kakšno vez med slikarstvom in arhitekturo. Zelo poučen primer take vrste imamo v dvorani delle quattro porte: tu predstavlja stropna stukatura povodna bitja, in na oboke so prilepljene resnične sohe, ki so zamišljene enako, kakor če bi stale kje na prostem — torej mešanica disparatnih motivov, ki bi se zdela rimski šoli brezmiselna. Poskus stremljenja po enotnosti opazimo le v Sali del Colleggio, kjer je ves strop poslikal en sam slikar, Paolo Veronese; perspektiva teh slik je taka, da jih je treba vse gledati z enega in istega stališča, in sicer ravno iz geometričnega središča dvorane. Spričo neenotnosti, razdrobljenosti ostalih sob je ta poskus važen in pomemben. A vendar pojmuje slikar tudi v tem primeru posamezne slike kot samostojne in ločene enote, zakaj težki, pozlačeni okviri posameznih slik trgajo in ločujejo, kar je perspektiva na svoj način poskusila združiti; ti okviri označujejo slike kot barveno dekoracijo podrejenega pomena in jih z lastnim bleskom ter globokimi sencami svoje modelacije podpirajo v izvrševanju njih funkcije. Ta strop je prvi rahli poskus v doževi palači, ustvariti enotno dekoracijo, prvi, a hkrati zadnji. V Sali del Senato je tudi ta najtanjša vez enega samega stališča zopet pretrgana, v Sali dei dieci vodijo prizori slavnostnih sprevodov na stenah opazovalca po sobi na okrog, prav tako je treba v Sali di gran Consiglio premnoge slike, kar jih je tam, posebe in vsako s svojega stališča gledati.

Po tem takem je razumljivo, da je benečanski slikar slikal stropne slike brez ozira na prostor, da, celo brez ozira na njih lego v prostoru. Poglejmo na primer slavno Paolovo sliko Trionfo di Venezia. Prizor se vrši pred arhitekturo in v njej, Venezia se je prikazala zgoraj na prestolu v oblakih. Že samo po sebi je nemogoče naslikati prizore, ki se vrše na trdih tleh, v vodoravni in visoki legi tako, da bi se videli verjetni; pogled nanje navpično od spodaj je nelogičen. Razen tega je bilo Paolu, ko je slikal arhitekturo, malo mari, da jo bo treba gledati od spodaj, tako da je perspektiva prizora mnogo nenaravnejša, če ga gledamo stojé pod njim, nego bi bila, če bi obesili sliko predse na steno. V Akademiji visi sedaj na stenah več Paolovih slik, ki so bile slikane za strop ter so svoj čas bile pritrjene na njem — in vendar ta nova, bistveno drugačna lega opazovalca nič ne moti, marveč je celo naravnejša. Ta okoliščina nespodbojno dokazuje, da je bila tedaj Benečanu slika še samostojna prikazen, popolnoma neodvisna v svojih namenih od namenov prostora. Brezobzirnost benečanskega umetnika do prostora nam dokazuje tudi izbira in upodabljanje predmetov stropnih slik. V Sali di gran Consiglio, ki je okrašena s prizori iz benečanskih vojskâ, vise take slike ne le na stenah, ampak lepé tudi na stropu, in če gleda današnji opazovalec, v katerem latentno žive skušnje kasnejšega umetnostnega razvoja, nad svojo glavo morske bitke, razburkano valovje in potapljaajoče se ladje, se ga to zelo čudno dojemlje.

Isto opažamo tudi v drugih dvorinah benečanskih, ne le v doževi palači. Obe véliki sobi Scuole di San Rocco sta sicer mnogo enostavnejši, veliko manj bogati, toda poslikani sta po istem načelu kakor doževa palača. Slike so razpostavljene po prostoru brez vsake zveze s stenami in stropom in vzbujajo vsled tega vtis slučajnega, od drugod prinesenega in tu razpostavljenega okrasja, kakor kakšna galerija slik. Na stropu Atenea vidimo popolnoma samostojne slike, obdane s težkim lesenim okvirom. To načelo je obveljalo celo pri poslikavanju cerkvenih stropov, kar je tem bolj značilno, ker je bila v cerkvah možnost, ubrati stavbenikove in slikarjeve težnje v skupen in enoten cilj, večja, in ta potreba umetniku rimsko-toskanske smeri v cerkvah še nujnejša. Benečan ni čutil te potrebe. Prekrasni strop S. Francesca di Paola je podoben stropom doževe palače: v močnih, izrezljanih okvirih so napete po stropu posamezne slike, ki bi po svoji naravi ravno tako lahko visele na steni in ki jih

je treba celo vsako posebe gledati s posebnega stališča, dasi jih je slikal isti mojster (Contarini). Lepi leseni strop cerkve S. Giuliano, v katerega so vdělali slike Palme mlajšega, razodeva isto zunanjo ločenost, razdrobljenost, dasi spadajo slike notranje skupaj.

Taki primeri se ponavljajo še mnogokrat. Kamorkoli se ozremo po Benetkah tistega časa, se prepričujemo vedno nanovo: slikarstvo igra vlogo druge vrste, je zgolj dekoracija in se po funkcijah v svojem razmerju do prostora ne razlikuje od stuka ali rezbarstva.

To načelo se je z značajem starejših, renesančnih stavb strinjalo; drugače pa je bilo z novimi baročnimi cerkvami, ki so se sedaj zidale. Prejšnji način dekoracije je bil za te stavbe neraben, baročna arhitektura je zahtevala novega, svoji naravi primerne načina. Tradicionalna benečanska dekoracija se je upirala duhu nove arhitekture: baročne cerkve so potrebovale enotne dekoracije, kakor so bile same prostorno enotne — tedanja benečanska dekoracija pa je bila barvena mnogovrstnost; baročni umetnik je težil za tem, da združi vse načine umetnostnega izražanja kot enakovredne enote v dosego skupnega vtisa — tedanje slikarstvo pa je bilo arhitekturi podrejeno, je bilo le nje dopolnilo in je hodilo svoja lastna pota. Iz tega je morala nastati kriza v pojmovanju razmerja med arhitekturo in slikarstvom; v resnici vidimo, da si Benetke skozi vse 17. stoletje niso mogle priti na jasno, kako bi se morale baročne cerkve poslikavati.

Vsled tega so mnoge baročne cerkve tistega časa v Benetkah ostale prazne, brez slik, če izvzamemo oltarne slike, in se nam zde — zlasti spričo slikarskega bogastva prejšnje in naslednje dobe — sila revne, če ne oplenjene in zapuščene. Taki primeri so S. Fantino (1533), S. Salvatore (1534, prezidana 1569), S. Leone, ki so jo sezidali že v začetku 17. stoletja, a jo je poslikal šele Tiepolo, S. Vitale (ca. 1700) in druge. V drugih cerkvah so skušali slikarstvo nadomestiti s kiparstvom. Morda se ni nobeni umetnosti posrečilo doseči s kiparstvom take slikarske vrednote kakor benečanski; krasen zgled v tem oziru je slavno pročelje cerkve S. Moisè, kjer je skulptura svoj značaj, ki ga je imela in varovala drugod, tako popolnoma izgubila, da prehaja v čisto slikovitost, da se vsa razkraja v svetlobi in senci. In kar se je tu zgodilo na pročelju, so poskušali tudi v notranjosti cerkvâ. V cerkvi S. Maria Zobenigo (1680) na primer se združuje skulptura z arhitekturo v en sam slikovit pojav; v Favi (iz začetka

17. stoletja) so reliefi in kipci slike popolnoma spodrinili in vrše sedaj njihovo nalogo. Seveda životari med tem tudi prejšnja dekoracijska tradicija dalje: še vedno postavljajo tu in tam v male arhitektonske vdolbine posamezne oljnate slike, a tudi teh je malo, in kar jih je, ne spadajo prav v celoto, vzbujajo vtis neorganskih priveskov. —

Taka je bila benečanska dekoracija 17. stoletja. Med tem so se pripravljale v benečanski umetnosti važne spremembe, o katerih bom kasneje govoril; te spremembe so bile take, da so morale prejšnji dekoracijski sistem polagoma spodkopati in ustvariti novo dekoracijsko načelo, ki je sicer sledilo iz prejšnjega, a mu je vendar hkrati tudi nasprotovalo.

Isti razvoj opažamo lahko tudi v slikarskem mišljenju Giulia Quaglia in v njegovi umetnosti. Doslej smo samo dognali, da je način dekoracije v dvorani palazza Oderico isti kakor v Benetkah; razdelitev te dekoracije — alegorične in mitološke stropne slike, pas s portreti, zgodovinske stenske slike — je morda povzeta celo naravnost iz Sale di gran Consiglio; a tudi če ni, načelo je gotovo isto. Nekoliko bolj baročno slikarsko mišljenje, sorodnejše rimsko-toskanskemu duhu, se razodeva na freskah palazza Porta, ki je bil poslikan istega leta (1692), in sicer ne le v figuralnem upodabljanju, ampak tudi v celotni razvrstitvi dekoracije. Vpliv Correggia se tu jasneje kaže, nego se je pokazal doslej, zlasti v oltarni sliki (Mati božja z Jožefom, Janezom Krstnikom in sv. Katarino, slika 2.). Kompozicija te slike, posamezne figure (stoja sv. Katarine je docela izposojena od Correggia) kakor tudi duševna razmerja posameznih oseb so odvisna od Correggiovega »Dneva«, medtem ko Pastirji pri jaslicah (slika 6.) močno na »Noč« spominjajo. Če presojava celotno kompozicijo dekoracije, opazimo, da imajo freske še vedno zgolj dekorativno nalogo, in vendar niso več izključno barevno izpolnjevanje prazne stenske ploskve. Slike na stenah so mišljene, kakor bi bile zagrnjene z zastori, ki jih zgoraj po dva putta odgrinjata (sl. 4. in 5.) — motiv, ki ni izviren, ki se pa vendar v Benetkah pri veliki dekoraciji ni porabljal v tem zmislu. S tem motivom je izražena prva, in naj si bo še tako rahla težnja, ustvariti neko vzporednost med funkcijo slike in funkcijo prostora, zakaj slike, pred katerimi dvigajo putti zastor, niso več enostavni okraski stene, kakršna so tista beneška poslikana platna, ki vise na stenah ali stropu dvoran v svojih težkih zlatih in izrezljanih okvirih, marveč so prosti razgledi

skozi steno v naravo. Ta občutek nam še krepé globoke, na obzorju se izgublajoče pokrajine, ki nam jih umetnik predstavlja na stenskih freskah. Kal prihodnjega razvoja je s tem že dana, dasi se morda umetnik še ne zaveda daljnosežnosti novega načela: slikarstvo se otresa svoje podrejenosti arhitekturi, se združuje z njo, iz lastnih moči odpira stene in ustvarja poleg realnih prostorov, sezidanih od stavbenika, idealne prostore, ki prejšnje dopolnjujejo.

Že na teh prvih Quaglijevih slikah opazamo nekatere tipe, ki se kasneje vedno in vedno ponavljajo enaki in nespremenjeni, in ravno tako nekatere kretnje, ki jih vidimo znova na vseh poznejših slikarjevih delih. To je na primer tip Materne božje in drugih svetnikov, tip žene, mladeniča, krepkega moža, bradatega starca. Za te tipe bi mogli najti analogije pri Correggiu, Tizianu, Tintoretu, Paolu Veronesu, a tudi pri mnogih drugih manj znamenitih slikarjih. Modernemu opazovalcu, ki zlasti ceni individualno posebnost slikarjevega gledanja in neutrudno izvirnost, vzbuja to povzemanje tujih oblik in stalno ponavljanje istih tipov skoraj vtis rokodelskega, tovarniškega dela. Vendar bi bilo tako presojanje Quaglia ali njegove dobe popolnoma zgrešeno. Ta pojav je bil v baročni dobi splošen, ker je izhajal iz umetnostnega teženja baročnega slikarstva, ker je bil potreben, če naj baročni umetnik doseže cilj, ki si ga je bil zastavil. Vedno se ponavljajoči tipi in oblike so bili popotnica, ki jo je dala šola mlademu slikarju ob slovesu, so bili splošna last. Baročni slikar jih je porabljal ravno tako, kakor porablja stavbenik rezano kamenje: gradil je z njimi velike kompozicije, ki so le tedaj mogoče, če je drobn material zanje že gotov. Ta nazor je izrazil Quaglio, ki je, kakor poroča Thalmitscher, večkrat dejal: »Primi mundi pictores non uni rei inhaerendo, eandemque laboriose expoliendo, sed per multa ingeniose inventa artificioseque disposita opera immortale sibi nomen effecerunt« (Hist, 56.). Baročni slikar se torej ni mudil pri »podrobnostih«, bilo mu je za genialno sestavo celote, za kar najbolj umetno kompozicijo. S svojimi besedami potrjuje Quaglio, kar nas uče njegova kasnejša dela, a je obenem tudi glasnik svoje dobe in vseh tistih dob, ki so se slikarski izražale v veličastnih kompozicijah.

Vzporedno z baročno težnjo, ustvariti obsežno kompozicijo, gre težnja, razdreti geometrično simetrijo, ki je bila dediščina renesanse. Pri Quagliu opazamo le na prvih slikah v palazzu Oderico nekaj simetrične razvrstitve, ki pa pozneje po-

polnoma izgine. Diagonalno poglobljanje, ki sta ga začela Correggio in Tizian in ki ga je Tintoretto razvil dalje, ter kontrapostiranje pregibov prevladuje dosledno tudi pri Quagliu. Na freski, ki jo je Giulio naslikal l. 1693. na svoji rojstni hiši (sl. 7.), je diagonala z desne spodaj na levo navzgor krepko poudarjena po Zveličarjevem telesu in pregibu Materne božje, a tudi druga diagonala je po desni nogi Zveličarjevi in po angelu na desni zgoraj vsaj rahlo naznačena. Isto križanje dveh smeri se opaža že na oltarni sliki v kapeli Porta (sl. 2.), dasi v teh dveh delih še ni popolnoma zavedno hoteno, kakor nam pričajo druge slike v palazzu Porta (na primer Beg v Egipet, sl. 4.), kjer te težnje skoraj ni videti. Kasneje je Quaglio spoznal važnost diagonale, ki je v zvezi s kontrapostom vir nešteti kompozicijskih možnosti, in se je je posluževal prav tako vneto, kakor vse 17. stoletje. S pomočjo teh dveh sredstev je bil baročni slikar v stanu, sestavljati skoraj brezmejno razsežne, pa vendar trdno zgrajene in pregledne slike.

Sakristija S. Francesca v Čedadu, ki jo je Quaglio poslikal l. 1693., nam v stilističnem oziru ne kaže nič novega. To so zopet slike, ki naj predstavljajo resničnost in ki se omejujejo zgolj na pripovedovanje upodobljenih dogodkov; strogo so ločene med seboj in vsaka po krepkem okviru označena kot enota zase. Stropna slika, ki predstavlja Ozovo smrt pod skrinjo zaveze (sl. 8.), je izdelana na način, ki je bil v Benetkah navaden: brez ozira na svojo lego v prostoru; na stropu se pomika sprevod v krepko razviti pokrajini, kar je v dosledno izvedenem baročnem slikarstvu zelo neprimeren predmet za stropno sliko, čeprav je slikar deloma vpošteval, da jo bo opazovalec gledal od spodaj. V kompoziciji opazamo zopet poudarek — in sedaj že močnejši — obeh diagonal, ki ju je Quaglio porabil tudi v ostalih malih slikah iste sakristije.

Naslednjega leta je Quaglio poslikal kapelo Monta di Pietà. Kakor pred dvema letoma v kapeli palazza Porta, teži Giulio tudi tukaj še vedno za tem, da bi bile freske kar najboljša barvena dekoracija prostora; in to je dosegel v izredni meri. Ta mala cerkvica, čije stene so vse pokrite s freskami iz zgodovine trpljenja Zveličarjevega in iz življenja Marijinega, medtem ko je preostali prazni prostor izpolnjen z odlično stukaturjo, vzbuja nenavadno krepak slikovit dojem. To delo Quaglijevo popisujejo guide vedno z izredno laskavimi besedami, slave njega čudovito »composizione macchinosa« in primerjajo lepoto

in prikupljivost angelov z angeli Guida Renija. In v resnici opazamo tu v primeri z dekoracijo prve kapele, da je slikar znatno napredoval, ne sicer toliko v svojem slikarskem naziranju, ki se je razvijalo v smeri proti baročnemu idealu, pač pa v tehniški spretnosti in obvladovanju zunanje forme. Medtem ko so kompozicije v kapeli palazza Porta še zelo preproste in skoraj siromašne, se tukaj slike polnijo z osebami; telesne pregibe, ki so bili ondi le priučeni in vsled tega trdi in okorni, gibljejo tukaj, se zdi, resnične notranje sile; pokrajina, ta stalna ovira v dosezanju cilja, h kateremu je doba težila, se izgublja, ker se slikar bavi zlasti z osebami; barve so postale bolj bogate, kolorit bolj enovit. In vendar se v načelnem pojmovanju stenske dekoracije ni še nič spremenilo, zakaj posamezne slike so še vedno samostojne enote.

Ni pa več mogoče tega trditi o stropu. Videli smo, da se dosedanje stropne freske Quaglieve v resnici niso bistveno razlikovale od stenskih slik in da bi v navpični legi bile celo pravilnejše. V tem oziru se je zgodila l. 1694. načelna sprememba. Vnebovzetje Matere božje v kapeli Monta di Pietà (sl. 10.) ni nič več prostorno omejeno, dogodek se vrši v irealnem prostoru, slika je ustvarjena izključno za strop. Sprevod se začinja takoj nad stropom, ne na njem, in se dviga ne le v višavo slike, ampak se svobodno razvija v nebesni prostor navzgor. Ta dojem vzbuja v nas že zračna perspektiva, katero je slikar tukaj skrbno izdelal in tako poudaril, kakor še nikoli doslej; angeli z glasbili spodaj so upodobljeni v jasnih obrisih, s krepkimi svetlobami in sencami, so še popolnoma telesni, čim bolj pa se sprevod dviga navzgor, tem manj postajajo obrisi ostri, nasprotje med obsvet-

ljenostjo in osenčenostjo se blaži, dokler slednjic ne preide ves pojav v čisto jasnino okrog sv. Trojice. S tem dejanjem je Quaglio benečansko načelo barvene dekoracije, vsaj kar se tiče poslikavanja stropa, v resnici zavrgel.

V naziranju, da pomeni tako pojmovanje dejanski napredek proti baročnemu idealu in slovo od benečanskega slikarskega mišljenja, nas potrjuje primerjanje te slike s kakšno predmetno podobno sliko Paola Veronesa, od katerega je bil Quaglio v začetku svojega razvoja, kakor sem omenil, odvisen, na primer z Marijinim kronanjem (sl. 11.) v beneški Akademiji. Tudi ta slika nam predstavlja nerealen prostor, ki ni z ničemer natančneje določen, dejanje se vrši v oblakih neba. In vendar ni mogoče prezreti velikega razločka med to sliko in Quaglievim Vnebovzetjem. Kronanje je ostalo kljub svojemu vizionarnemu značaju slika resničnosti, ki natančno izpolnjuje svoj okvir in ne kaže prav nobene težnje, da bi ga razdrila; na njej ni niti sledi tiste spirale gibanja v globino, ki je tako značilna za baročno slikarstvo, in kljub tolikim osebami in skupinami, ki so razpostavljene druga izza druge, je celotni vtis slike v očesu vendar povsem ploskovit. Kronanje se v bistvu prav nič ne razločuje od Paolovih pojedin, samo pozorišče je drugo; vsaka teh slik je omejena barvena ploskev, obešena v omejenem prostoru v svrhu dekoracije. Funkcija Quaglievega Vnebovzetja pa je druga: ta slika je raztrgala strop in je zgradila nad njim s svojim prizorom vizionarno kupolo; po nebeškem sprevodu, ki se v vijugi dviga navzgor, je slikar združil omejeni prostor stavbe z brezkončnim prostorom nad njo. (Dalje.)

ZAPISKI

Slovstvo.

Oton Župančič: **Mlada pota**. Izdala in založila Omladina, tiskala Učiteljska tiskarna. 1920.

Velik sodoben dramatik pravi v uvodu k celotni izdaji svojih spisov, da je drama oblika prvotnega mišljenja na visoki razvojni stopnji. Tudi filozof misli prvotno, ko gradi svoj sistem logičnih konstrukcij. Ali filozof med prerekajočimi se glasovi svoje notranjosti odloča, dočim drami ni za odločitve. Kje tedaj so meje drami, ki ji veljavne dramaturgije odmerjajo tako ozek

prostor, kje pojav vnanjega ali notranjega sveta, ki bi ga mogel izločiti iz te oblike mišljenja, ki je postala oblika umetnosti? Očitno je, da si ta dramatik osvaja vse vidno in nevidno življenje, da ga gnete v svojo obliko in da se v ti obliki izživlja. Župančičevim knjigam so na čelo zapisana vsa drugačna gesla. In vendar se zdi, da veljajo ti stavki tudi za njegovo delo s primerno izpremembo. Pred nekaj leti je v Revueji srečno opredelil sodobne poete: svojim pesmim ni našel imena — in po pravici! Župančič ni ne romancar, ne baladar, ne trubadur in ne poet prigodnik: vse mu

je pesem in pesem mu je vse. Vse — lirčno gledanje in pojmovanje, lirčno gledanje in pojmovanje — življenje. Če je lirika izrazit del slovenskega leposlovja in če je najizrazitejši zastopnik te lirike Župančič, potem je Župančič še kaj več: strl je obroč, ki je vanj uklenila liriko šola, razširil je pesem preko vseh veljavnih poetik, poneizmeril nje širino in globokost in si ž njo osvojil vsa obzorja.

Na tako pot ne more poet z običajnimi rekviziti: poznanje vseh tenkosti jezika, zmisel za ustrojstva narave in človeka, soduša, somisel, sostrah in soborba. Za tako pot treba celega človeka. In celega človeka ni brez filozofije. Tolikokrat pogrešano končno miselno ozadje župančičevega stvarjenja je menda vendarle tu. Odločevati ni njegova naloga. Niha pa med nebom in peklom, poslušá klice noči, rešuje zagonetke sfing, zapira se sam s seboj v nedostopne samote. Tam tenak in ubog izprašuje svoj obraz, kljuje lastni drob, puli vlakna. Visoko nad mali rod ga dvigne perot ptiča Samoživa, pojoč tolmači prikazni, nem stoji pred nerazrešnimi znamenji. »Hieroglif sem, ki pod stvarstvom stoji.« Kliče človeka, ali vihar mu raztrga klic. Zemlja polna slaščic, realno življenje, vkovano v nepremičen red, moreči zakoni vsakdanjosti ga uteše šele tedaj, ko spozna njih minljivost. Gotovo, samota, bolešt, pogum so le spremljevalke. Rešiti problem moraš sam. Če te snov sama ne prepriča, da je Župančič izmeril že vse strani neba in da mu nič človeškega ni več tuje, te mora prepričati njegova beseda. Ta beseda »kot meč, svetlo nabrušen, i v ognju i strupu izkušen«, te prepriča, da Župančič ni šele na poti proti ciljem, temveč da se pogosto že vrača od njih. Ne tista resignacija, ki je lažnivo dete nedozorelih spoznanj, temveč ona druga, za popotnico dana človeku, ki je prehitro izmeril življenje in se mora vrniti vanj nazaj — gleda iz mnogih Župančičevih verzov. In ne poznam misleca, ki bi vpričo takih izkustev ne pristal vsaj na relativno etiko, ki bi se v posameznih slučajih med boljšim in slabšim ne odločil za boljše, dasi absolutno dobrega in absolutno slabega ne priznava.

Človek takega miselnega ustroja nikoli ne miruje. Umetnik s tako notranjo podobo se neprestano razvija. Odlaša in se bori, išče cest, izprašuje sebe in ljudi, hodi, blodi, prebuja se in se preraja in je drug, kadarkoli ga pogledaš. V celo mu stopa noga, odkrivajoč vedno nove svetove, spočenja vedno nove oblike, in kakor neumorno krči divjino in urejuje snov, mu je deviški kaos veren tovariš. V bolečinah raste, v novo moč raste in se rastoč preboleva. Ivan Cankar se je rogal tistim, ki so njegovo življenje delili na dobe. Ta ironična poteza in še mnogokaj mi je dokaz, da Ivan Cankar ni poznal rasti in njenih bolečin. Ivan Cankar se ni presnavljal, ker je cel prišel na svet. Predestiniran je stopil v življenje kakor vsi njegovi junaki in je umrl kakor ti nepreklican pred Bogom in pred ljudmi.

Pri Otonu Župančiču pa se je vse razvijalo. Njegove tri knjige so mejniki sloga prav tako, kakor so snovno tri nove zemlje, politično tri nove orientacije sil.

Odločno zapadno se lesketa Čaša opojnosti. V novejši francoski liriki se je bil mladi poet izšolal in obrusil tako, da »Kranjci« niso umeli niti njegovih umetniških namenov, niti njegove besede. Še mnogo-kdaj poznej se je Župančič vrnil v to šolo nazaj in je

prinesel iz nje zrelejšemu občinstvu zrelejše plodove zapadnega pojmovanja umetnosti. Prav isti čas pa mu tudi narodno blago ni nič manj drago. Sveži izraz, prozorno dikcijo in »veseli takt« si izposoja pri pevcih, ki se peti niso učili, cele kitice jim jemlje iz ust in jih prilagodene vzporeja med svoje. In tako je ta prva knjiga še danes dvoživka, zgodovinsko zanimiva priča dveh razvojnih smeri, ki so se v poznejšem umetniku menda križale. Kar ga kot stilista odlikuje pred vsemi drugimi, pa je Župančič že v svojem prvem stihu: besedo ljubi zavoljo nje same, dehtivo in brez prestanka opazuje njeno obliko in se ogiblje vsega, kar diši po golem govorništvu, po nečimernem oličju, mahdravi zlorabi ali vodenem preobilju. Že v prvem stihu ga spoznaš po tem, kar modro zamolči, po deviških sredstvih, po izboru in omejitvi in zlasti po tistem zavedno umetniškem ustroju stavka, ki je izraz duha in slog hkrati.

Samosvoj je Župančič šele v drugi zbirki. Čvrst v spočetju, smel v oblikovanju jedva brzda prekipevajočo moč. Navadni delavnik — ne kak čestit praznik — navadni črni delavnik mu je vseh živih dan. Silne korenine požene njegovo drevo v domačo zemljo, mogočno se razraste njegov duh v slovenski preteklosti. Prešern, genij zapadajočega stoletja, mu je le člen v verigi, ki neprekinjena in plameneča drži iz zarje v zarjo in od dne do dne. Aleksandrov pade: rod, komaj spoznan, mu postane »trpeči milijon«, tla, ki so pila bratovo kri, sveta. In zdaj — ne prvič, ali najkrepkeje — prodre njegove pesnitve žar višje moči, žar tistega tujega elementa, ki ga sam imenuje »temno nad menoj oblast«. Plima in oseka njegovih umetniških zmožnosti, kakor jih prikazuje sam, vzbujata vtis, kot da je njegovo delo plod sile, ki ni popolnoma njegova, ali njegovi volji ni popolnoma pokorna, sile, ki pride in gre, kakor ji je drago. Prastara predstava tu oživi, da je poetova umetnost zamaknjenost, neka božja obsedenost, ki je poklic in neizbežna usoda hkrati. Izraz še smelo naskakuje predmet in ga pogumno grabi, ko že naznanjajo grško čiste črte in brezmadežne stavbe nekaterih umotvorov pesnikovo usredbo in poglobitev.

Dvo- in večstrok postane Župančičev stavek šele v Samogovorih. Pretežak, preobložen? Če je to res, potem so temu krivi stranski rovi, ki se odpirajo misli na njeni poti nepričakovano in ki jih misel zasleduje zato, da je popolnejša. Temu so krivi tisti trenutni domisleki, ki vodilno misel srečno zaokrožajo, ne da bi izgubili mik in značaj naključja. Temu je kriva želja, utelesiti idejo tudi z vsemi njenimi odtenki. Kajti kar tu poet oblikuje, ni več vnanji svet, to je sveta notranji, tisočoki obraz. Zastor se dvigne, in kar se razteza pred očmi, nedopovedno v barvi in prostoru, je pokrajina duše. Stvarjač postane obzirnejši do snovi, milejši v hotenju, neizmerno bogatejši v spoznanjih. Izpovedi, samogovori, izpraševanja vesti in razkranjanja duše: vse med štirimi stenami, pred samim seboj kot zrcalom, v odmevih lastnih besed. To še od daleč ni mistika. Vendar je ista pot, ki so jo hodili srednjeveški iskalci Boga, in je isti Bog, ki se je približeval in odmikal njim.

V Mladih potih je Oton Župančič te tri knjige strnil v eno. Pač je izbiral, bolj ali manj srečno, a zajel se je vsega. Izpremembe v besedilu ne motijo ubranosti, vendar nove besede in novi stihí dišejo

drug zrak. Župančič bi se po tolikih letih ne smel popravljati. Tistega pa, kar živi in raste v njem, ti popravki niso zamorili. Kakor je bil doslej sam, tako tudi v razširjeni domovini nima vrstnika. Najsi so časi kakršnikoli in najsi je bodočnost našega jezika še tako temna, »maternica je moj grob« velja zanj i poslej.

Stanko Majcen.

Ivan Cankar: **Moje življenje**. Narodna knjižnica snopič 13—15. Natisnila in založila Zvezna tiskarna. V Ljubljani 1920. — To je prva Cankarjeva knjiga, ki je ni sam izročil javnosti, zato gotovo zbirka ni tisto, kar bi bila, če bi prišla naravnost iz njegove roke. Prvo paberkovanje po pisateljevi zapuščini je in naslov najobširnejšega fragmenta »Moje življenje« se srečno prilega celi zbirki, ki je lepa enota, dasi ne vem, iz kakega razloga je neimenovani urednik uvrstil vanjo tudi »Isterskega osla«. Vsebinsko je knjižica značilnejša kot marsikako drugo Cankarjevo delo, u v o d v njegova dela je, ker često odpre na široko vrata v njegovo notranjost, obenem pa dokazuje, da zunanjšega življenja za umetnika pravzaprav ni. Več kot gotovo je, da Cankar svojega »Življenja« ne bi bil nadaljeval, kljub temu, da to v XIV. poglavju obljubuje. »Novelist ne more pisati o svojem življenju. Če je kaj prida, je vsaka novela kos njega samega,« pravi sam v zadnjem poglavju (str. 66). Teh štirinajst fragmentarnih poglavij je štirinajst sličic in čim bolj proti koncu gredo, tem bolj nadevajo novelistično obličje — in nadaljnjim novelicam bi bilo treba vzeti samo naslov in nadaljevati poglavja — knjižica, bi imela isto lice. To ni *Dichtung und Wahrheit* — temveč pesnitev, katere osnovna struna je najbližja srcu — njegova mati in dom — ogrodje, ki je vtelesilo Cankarja človeka in povzročilo zgodnje socialno prebujenje. Tu že dobiva Cankarjev obraz poteze Petra Novljana in nazore hlapca Jerneja, tu vidimo že prve vzroke hrepenenja po Lepi Vidi. Ključ v nerazdeljivo bistvo Cankarjevo so ti odstavki, ki se jim žalibog tupatam pozna preveč podlistkarska oblika in naglica. Kot človek prezgodaj prebujen, kot umetnik zgodaj dozorel, to je tisti vzrok, ki daje danes toliko opraviti tistim, ki hočejo Cankarjevo osebo imeti pred seboj po svoji misli, tako ali tako. O umetniku »Moje življenje« ne govori, pa ga sam slutiš in luč odtod ti šine skozi vsa njegova dela.

Kar smo doslej pisali o Cankarju, se je vse vrtelo okrog gotovih miselnih točk, izraženih v obrabljenih superlativih in okrog čisto kodificiranih naslovov. Vse take sodbe stoje vedno pod zaščito enega dela javnega mnenja in niso prinesle še nič novega. Danes hočemo Cankarjev problem rešiti na debelo in poznejši literarni zgodovinar se bo zastonj ukvarjal nad polemičnimi podlistki Tavčar-Oblakovimi in bo ostrmel nad pamfletom Fr. Kovačiča. Vedno bolj uvidevamo, da je treba na tako delo s čistimi rokami pa tudi nihalo lastne osebe je treba odložiti. Cankarja ima danes slovenska zgodovina; ubiti ga ni mogoče, s superlativi pa tudi ne rešiti njegove umetnosti. Na sedanjem rodu je, da zbere in reši poizgube najpodrobnejši material o Cankarju človeku in resno znanstveno delo bo gradilo njegovo monografijo. Kdo pa danes more naenkrat zgrabiti vso dobo petindvajsetih let s celo evropsko duševnostjo in njenimi koreninami, iz katerih so vzrastli Jakobsen, Wilde, Maeterlinck in vsi drugi do

Rusov, vsi Cankarju dobri znanci? Je končno veliko vprašanje, če res vsi tisti naslovi, ki jih danes površno imenujemo, sklicujoč se na Cankarjevo umerjenost (*contradictio in adiecto!*) — značijo njegovo moč. Analiza prihodnosti bo najbrž pokazala, da ne.

France Koblar.

Dr. Ivo Šorli: **Sorodstvo v prvem členu**. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. Slov. Večernic 73. zvezek 1919.

V dvaindvajsetih poglavjih z različnimi nadpisi nam riše pisatelj pot Jakoba Kosa, kmetskega sinu, ki je z rodno zemljo še v sorodstvu v prvem členu, kar že njegovi otroci niso več.

V solidnem, preprostem slogu gredo mimo nas postaje slovenskega inteligenta, ki si je mesto teologije izbral poklic političnega uradnika, v pisarnah in s poučevanjem živel življenje slovenskega jurista, ki se sam vzdržuje, resen, neverjetno priden ob vstopu na univerzo, ob izpitih in promociji pogledal v študentovsko življenje v Nemškem Gradcu in kot mlad doktor vstopil v politično službo na Primorskem.

Iz mladega doktorja, ki samega sebe občuduje v cilindru, salonski suknji, zlikanih hlačah, lakastih čevljev itd., postane po kratki nevihti na domu, ko prejme zadnjo podporo iz očetove hiše, c. kr. praktikant Jacques Kos, ki izkuša pred aristokratskimi tovariši zatajiti svoje kmetsko pokolenje in ga je očeta ob prvem obisku sram. V družini istrskega konteja Dagrija si dobi nevesto, lepo komteso Selmo, ki postane po kratkem »slepomišenju« njegova ljubeča žena. Ta je ideal, ki ga vse vzljubi — celo njena tašča — ko pride v moževo domačo vas na Ravnice in se spozna z njegovimi ljudmi. Zaradi denarnih vprašanj — mož ne dobi pričakovane dote — vstane med Jakobom Kosom in Selmo prvi in edini oblak, ki pa tudi kmalu izgine, tako da je pisatelj stavek ob koncu te povesti »... kogar je enkrat življenje vzelo v svojo visoko šolo, ta njegovih naukov ne zabi nikdar več« in vse govorjenje o »končanem« življenju velika sentimentalna beseda ob malih, skoraj biografičnih dogodljajih.

Izmed vseh oseb se je pisatelju po mojem mnenju najbolj posrečil oče glavnega junaka.

Mnogo življenjskega modrovanja je v tej knjigi, mnoga lepa misel, mnog vzgojni smoter za naše ljudstvo. Vse izzveni v nauk o ljubezni in zaupanju, ki naj veže vse, ki smo izšli od naše rodne zemlje: kmeta, delavca in gospoda.

Kakor sem rekel: velikih konfliktov in dogodkov v povesti ni. Pisatelj je hotel biti vsem razumljiv, zato je vse visoke vrhe dejanja opilil in zlikal, vse tako pregledno razpredelil in uredil, da čutiš povsod, kako je v trudu, pisati za Mohorjevo družbo, zabilisal vse tople barve, zatajil pristnost svojega mišljenja in izraza in nam podal to zgodbo tako, da te ob branju ne prestando jezi, zakaj se tako pretvarja — ko bi mu vsega tega ne bilo treba.

Tako je ta povest tipična mohorjanska povest, kakor jo je kritika družbi že večkrat očitala.

Recept za take povesti je sledeč: Vzemi fabulo kakršnokoli, glej, da konec obrneš na dobro stran, izogibaj se velikih dejanj, čustev in misli, vse naj gre takole srednjo pot. Tuintam kaka materina solza,

preudaren očetov glas, šegavi brat, naivna sestra, nedolžna, brezkrvna ljubezen, rešta lepih nauk, večerni zvon in kak očenaš ali češčenamarija. Vse potresi s cukrom ginljive pobožnosti in strahu božjega in povest za Mohorjevo družbo je gotova.

Naj mi pisatelj ne zameri — v tej njegovi povesti je preveč sledov tega recepta. Sprejem Jakoba Kosa in njegove žene v 16. poglavju in 17. poglavje »Bodi pozdravljena, cerkvica bela!« sta polni teh vsiljivosti.

Zato se mi ob tej priliki milo stori po »Izdajavcu«, »Križem sveta«, »Kortonicu« in drugih takih povestih preteklih dni...

Dokler bodo pisatelji izdelovali po gornjem receptu povesti za Družbo sv. Mohorja, bodisi iz razloga, da hočejo biti bolj mohorjanski od Mohorjanov, bodisi zato, ker je res družbin odbor monopoliziral ta recept za družbine knjige, bo odkrit kritik in tudi preprost bralec vsakemu piscu takih historij dejal z očetom Jakoba Kosa: »Si sicer ptiček, a mene le ne boš prevaril!«

Starogorskega »Voznik Martin« je preprosta črtica, ki bi jo pripisal vsakemu začetniku, ki hoče povedati lepo misel, a mu še manjka sloga in občutja.

Dr. A. Remec.

Ivan Albrecht. **Paberkí iz Roža.** (Narodna knjižnica, snopič 16.) V Ljubljani 1920. Natisnila in založila Zvezna tiskarna.

Skromni naslov knjige opravičuje vsaj deloma neznatno vsebino teh folklorističnih »paberkov« iz Roža, ki so v tej obliki odločno drugotni, neokusno baročni in deloma cepljeni nepristno v zvoku sodobne gostilniške robotosti. Zdrave prvotne narodove naivnate je v knjigi za dobrih deset strani. Petdeset strani je napolnil Albrecht s tem, da je razblinil snov v novelistično širino, ne da bi bil prej prislunil Jurčičevi domačnosti, Milčinskega pesniškemu parafraziranju ali klasičnega Trdine lepi govoricí. Ker cenim Albrechtovo močno črto »V rezervi«, se tembolj čudim nezrelemu pripovedovanju v teh sedmih »pravljicah«, ki sicer zaslužijo komaj zapis v zmyslu Haberlandtovega narodoslovja. Jezik v zbirki je žalostnoneslovenski, neroden, časnikarski: niso bili zdravi v tej zadevi (18); moja reč, najrazličnejše reči, o drugih rečeh, nobene reči, ta reč, na to reč, hudo reč, najhujša reč (20, 21, 23, 24, 26, 50, 44, 43), (ocvirki iz nemškega »Ding«!); z dvema pari konj. (24); je šlo vse bolj pokonci (24); je bila od dobre hiše (25); imel je bil (34); bila je naenkrat v njem vsa kri pokonci (34); dobiti v posete (51); je prišlo tako daleč (51); prišlo je do tega (52); ni bilo upanja na možitev (57); vojaštvo je imelo pri njej zelo dobro (57) itd. itd. Zbirka priča v jezikovnem oziru žalostno resnico, kako malo resno proučujejo celó resni slovenski leposlovci pravi in čisti slovenski izraz in se ne ogibljejo neokusnosti v besedi, ki boli huje kakor poštena tujka in slovniška napaka. Za Župančičevim zgledom in za Breznikovimi navodili nam bo hoditi danes in jutri in ne za kapaciteto, ki piše »izvanredno« (»Slov. Narod« z dne 29. aprila. Maribor 1914.)!

Dr. I. Pregelj.

Xaver Meschko: **Das Paradies auf Erden.** — **Der kleine Zigeuner.** Zwei Kindergeschichten. Deutsch von Minna Conrad-Eybesfeld. Freiburg i. Br. Herder. C.

M. 5·50. — Knjiga prinaša nemški prevod dveh Meškovich črtic: 1. Zgodba o Martineku, otroku, ki je iskal raj na zemlji, ki je izšla v zbirki Mohorjeve družbe »Mladim srcem I.« l. 1911. in 2. Ciganček, izšel v isti zbirki II. zv. kot ponatis iz zbirke »Ob tihih večerih«. Razumem, da je pisateljica izbrala iz teh dveh zbirk ravno ti dve črtici. — Kar se tiče prevoda samega, sem bil v splošnem zadovoljen, vendar pa bi se dala v podrobnostih marsikaka finost precizneje prevesti. Imel sem sem in tje vtis, da si je prevajavka tu in tam malo preveč olajšala delo in izenostavila marsikako mesto, ki bi tudi v nemščini obogatilo sliko. Primerjal sem nekaj mest in navajam kot karakteristiko njenega postopanja dve mesti, ki sta nekako značilni za ta prevod in njegovo razmerje do originala: »Zgodba o Martineku...« Ml. srcem I. str. 58: »Glej, velika kamenita miza stoji sredi dupline, s stropa vise zlati lestenci, luči so sami dolgi biseri, blesteči, da jemlje vid umrljivim očem. Ob mizi pa sedi stari kralj Matjaž. Dremlje. Globoko doli proti marmornati plošči poveša glavo. Okoli in okoli mize mu raste brada; kakor metre dolga, snežnobela kodelja se zdi.« Prevod pa str. 11.: »Sieh, ein großer, steinerner Tisch steht inmitten von Fackeln, von der Decke hängen goldene Leuchter, die Lichter selbst sind große Perlen, die so funkeln, daß es dem menschlichen Auge zuerst die Sehkraft benimmt. Am Tisch sitzt der alte Barbarossa. Er träumt. Tief senkt er den Kopf auf die steinerne Platte herab. Rund um den Tisch wächst sein Bart, wie meterlange Strähne von schneeweißem Flachs.«

Kot drugi primer navajam konec zgodbe o cigančku, Ml. srcem, II. str. 72, ki se glasi: »Nebo je prerezal nov blisk od vzhoda do zahoda. Zavriščalo je v višavah. Završelo je podolini. Šume so zašumele smrtnobolestno, v veliki tesnobi in grozi. Še kratek, napol zadušen krik iz prepada, in valovje je šumelo enakomerno, kakor je šumelo od nekdanj, od začetka svoje poti. — Tako je umrla umetnost Jakobova, tako cigančkove pesmi, njegove sanjarije in hrepenenje njegovo...« Prevod str. 145 pa: »Ein Blitz zerriß den Himmel von Osten nach Westen. Die Wälder rauschten wie in Todesnot. Ein kurzer, halberstickter Schrei noch aus der Tiefe — und die Wellen rauschten eintönig, wie sie von Anfang ihres Weges an gerauscht hatten. — So endete Jakobs Kunst, des Zigeunerkindes Lied und seine Sehnsucht...« Če primerjate podčrtana mesta, boste sami lahko sodili. Zakaj je Matjaža germanizirala v Barbarosso, ne razumem, ker če prevajamo tuje delo, mu vendar ne smemo vzeti prav vsega, kar spominja na milje, v katerem je nastalo; če je izpustila ime Repič, ki bi Nemcu nič ne povedalo in tudi ni neobhodno potrebno, da ga nadomesti z nemškim, razumem, zakaj pa bi naš Barbarossa ne smel s pravim imenom med Nemce, ne razumem. — Kljub temu pa nas veseli, da so se Nemci začeli zanimati za našo literaturo, škoda le, da knjiga nima vsaj kratkega uvoda o pisatelju in literaturi, kateri pripada, in da celo nikjer ni označeno, da je to prevod iz slovenskega, božvé kaj si bo Nemec predstavljal pod popolnoma neznanim ime-

nom Meško in v kateri literaturi ga bo iskal! — Knjiga je prav lepo opremljena. Na naslovni strani je precej prost posnetek po sliki Martinkove vrnitve, *Ml. srcem I. 95*. Ob naslovni strani pa je ponatisnjena slika paradiža, *Ml. srcem I. 65*, pa brez okvira. Ta slika je za tako reprezentativno mesto slabo izbrana, slabo predstavlja našo umetnost in tudi ilustracije knjige same, ker je ena najslabših. — Črtice same pa dobro predstavljajo i pisatelja i našo literaturo; želeli bi le, da bi našle naslednic.

Frst.

Marko Senjanin, slovenski Robinzon. Po angleškem izvirniku priredil Jan Bankart. — Tedaj: slovenski Robinzon. Nič nimamo proti temu, če je prireditelj Robinzona poslovenil v obeh pomenih besede; če so to delali Francozi, Lahji, Rusi, Nemci itd., zakaj bi tega ne storili Slovenci; saj otrok ne bo zapazil, da ga je vkljub temu vendar le spisal Daniel Defoe, kot tudi ne bo zapazil, da ga je prestavil na slovenska tla — v Trst — Jan Bankart. Izdaja te knjige se mi ne zdi posrečena v drugem oziru. Če primerjamo to knjigo z Robinzonom, ki ga je izdala Mohorjeva družba pred leti in leti in po katerem sem črpal lepoto teh čudežnih zgodb prvo iz ust svoje babice in pozneje, ko sem znal brati, iz iste knjige same, se mi zdi, da je ta izdaja v gotovem oziru slabša od one, če ne drugače, vsaj glede oblike. Škoda, da obeh knjig ta hip ne morem primerjati. Ilustracij mi ni treba niti omenjati; te so bile tam mnogo boljše, tudi tisk in papir nista bila tako nesrečna, kot tu. Tipični Robinzon je izgubil svoje ime in se prekrstil v slovenskega, bolje: »jugoslovanskega« Senjanina. Da je Senjanin hrvatska oblika, ne bo nihče dvomil. Malo — dasi ne mnogo — bolj slovenski je jezik v ti knjigi, ki mrgoli malih napak in velikih nerodnosti in ni primeren za mladino. Zdi se, kot nerodna prestava kakega nerodno pisanega dela. Ne bom omenjal posameznosti, ker bi sicer moral napisati cele strani; omenim naj samo zamenjevanje časov. Stavki, ki so pisani v sedanjiku se s stavki, ki so pisani v preteklem času drug za drugim kar vrstijo; v tem oziru prireditelj ni dosleden niti v enem odstavku. Res smo pogrešali Robinzona za našo mladino; ta povest bo vedno ohranila svojo svežost in privlačnost. Toda želeli bi ga v lepši obliki, v lepšem jeziku in če je že slovenski, naj bo pristno slovenski. Po tolikih letih pa ne moremo biti za tako klavrno izdajo hvaležni niti prireditelju niti založniku, tudi pri najboljši volji ne.

France Bevč.

F. M. Dostojevskij: Bele noči. Mali junak. Preložil dr. Vlado Borštnik. V Ljubljani 1920. Narodna knjižnica 10—12 snopič.

Bele noči so bile na slovenščino že preložene; toda, kar je starejših naših prevodov, so pisani navadno v tako slabi slovenščini, da jih s težavo še prebaviš. Ni dosti, obvladati dobro tuj jezik, iz katerega prevajaš; obvladati moraš predvsem svoj jezik, v katerega prevajaš.

Dr. Borštnikov prevod je lep, gladek, tako da z veseljem vzameš to lepo knjižico v roke. Ljubezen podati narodu tuj umotvor v lepi obliki, se očituje v vsakem stavku. Taka ljubezen in skrb sta jamstvo, da dobimo tudi prevodno literaturo vzorno.

Ivan Dornik.

Josipa Jurčiča zbrani spisi. Druga izdaja. Uredil dr. Ivan Prijatelj. — I. zvezek. Pesmi. Narodne pravljice in pripovedke. Spomini na deda. Prazna vera. Uboštvo in bogastvo. Jesenska noč med slovenskimi polharji. Juri Kozjak. Domen. Str. XXIV + 503. — II. zvezek. Spomini starega Slovenca. Tihotapec. Juri Kobilica. Dva prijatelja. Vrban Smukova ženitev. Grad Rojinje. Str. XVI + 415. — Izdala in založila Tiskovna zadruga.

Prva izdaja Jurčičevih zbranih spisov je izšla pod uredništvom Frana Levca v osemdesetih in devetdesetih letih. Nekaj del je tudi že ponatisnila Jugoslovanska tiskarna pod uredništvom dr. Grafenauerja, Mohorjeva družba pa je založila pred leti znano ilustrirano izdajo »Desetega brata«.

Pričujoča Prijateljeva izdaja naj bi bila celotna druga izdaja in je namenjena ljudstvu in razumništvu, kot je bila prva. Ko je Levce prvič izdajal Jurčiča, ni polagal znatne važnosti na književno plat, ker takrat še nismo imeli dokaj čitateljstva, zanimajočega se za literarna vprašanja. Takrat si je ljudstvo in razumništvo želelo leposlovja, vse drugo jima je bilo v knjigi večalimanj učenjaška navlaka. A dandanes ju ne zanimajo samo dela dotičnih pisateljev, temveč hočejo dobiti tudi vpogled v literarno delavnico naših klasikov. »Interes za literarna vprašanja med našim razumništvom raste. Odtod izvira potreba take izdaje, kakršna želi biti ta, ki hoče podati občinstvu vse Jurčičeve leposlovne izvirne in preložene, dovršene in nedovršene spise, njegove kritične in biografske eseje, publicistične podlistke, najvažnejše politične članke, pisateljev življenjepis in njegovo korespondenco. V urednikovih uvodih se naj označuje delo, obseženo v dotičnem zvezku, v zaključnih urednikovih opombah pa naj se pridružuje stvarni tolmač, opremljen s splošno zanimivimi literarnimi beležkami in dopolnjujočimi podatki iz ostaline. To bi bila druga stopnja Jurčičeve objave. Tretja bo kritična izdaja, ki se pridržuje našim potomcem.« (I. zvezek, str. 463 in 464.)

Izdaja je v kolikor mogoče enotnem modernem pravopisu in jeziku. Pri določitvi teksta se je nasljal urednik v prvi vrsti na pisateljeve ohranjene rokopise, ki jih je skrajno pičlo število, na Jurčičeve prvotiske, deloma na Levčevo redakcijo, a le takrat, kadar so odgovarjale načelom modernizacije sedanjega urednika. Merodajno pri tem je bilo posebno to, da je hotel Jurčičev dolenjski značaj vzeti v zaščito pred primesmi Levca-Gorenjca. (I. zvezek 464.)

Tako si je zamislil izdajo naš literarni historik Prijatelj, ki je že z drugimi deli (Krsnik, Aškerc, Stritar) pokazal svojo izredno rutino v izdajanju slovenskih klasikov.

Posebno zanimiv je uvod v prvem zvezku, kjer nas je urednik, poslužujoč se vseh mogočih, večinoma še neizdanih virov, izčrpno seznanil z ogromno marljivostjo gimnazijca Jos. Jurčiča, ki nam ga je rodil kot pisatelja — Fran Levstik (I. zvezek, str. I.) V mladem Jurčiču je našel Levstik talent in moža, ki se je lotil udejstvitve njegovega programa v polnem obsegu. (Ibd. str. VII.) Najvišje merilo in vodilo mu je bil Levstikov nauk: v jezikovnem oziru dolenjski govor »zaklad našega jezika v oblikah, besedah in prigovorih«; v snoveh pa se je držati slovenskemu leposlovcu tradicije narodnega blaga in domače zgodovine. Iz teh dveh nauk

si je priredil Jurčič svoj način ustvarjanja, ki je obstajal v zbiranju in opisovanju originalov in tipov, grupiranih v povest, razvijajočo se sredi ljudskih npravov in običajev. (II. zv., str. I.)

Njegove beležnice so polne govoric, izrekov, pregovorov, izrazov in slikovitih, krepkih narodnih metafor; te zbirke je nadaljeval do konca svojega življenja (I. zv., VII, VIII.) V tesni zvezi s pripravo na pisateljevanje je bilo njegovo zbiranje *n a r o d n e g a b l a g a*. (Ibd. XI.)

Spise, ki so objavljeni v teh zvezkih, je Jurčič pisal še kot gimnazijec (I. zvezek), ali pa tik pred odhodom z ljubljanske gimnazije in pred vstopom v široki vseučiliški svet dunajski (II. zv., str. I.). Že ti spisi kažejo ogromen talent našega prvega romanopisca.

Čitanje teh uvodov in opomb je pravi užitek. S pravo virtuoznostjo so pa analizirani posamezni spisi, da ima lajik pravi užitek pri tem.

Prijatelju moramo biti hvaležni, da se je lotil tega ogromnega dela ter nam osvetil marsikatero nepoznano stvar pri Jurčiču. Nad vse pa se mu je posrečil dokaz onega izrednega vpliva Levstikovega na Jurčiča. Ko bomo imeli pred seboj celotno izdajo, bomo lahko ponosni nanjo. Oprema je okusna, korektura z malenkostnimi izjemami brezhlebna. O jeziku referent ne more govoriti, ker prvotiskov nima pri rokah.

Dr. R. Mole

Izpopolnjena in izenostavljena silogistika, sledeča metodi kompleksnih števil. (Nov donesek k eksaktni logiki; obenem pomožna knjiga za logiko.) Spisal Michael Markič, profesor na kr. drž. realni gimn. v Novem mestu. 1920. Založil L. Schwentner v Ljubljani.

Učena reč! Tako sem dejal sam pri sebi, ko sem prečital Markičevo razpravo. Zato pa jo tudi brez usmiljenja zadene usoda takih spisov pri nas: non leguntur.

Markič si je s svojim spisom postavil za nalogo, »spraviti red v silogistiko« in pa »kolikor mogoče izenostaviti pravila silogistike« (str. 20), in sicer — »s pomočjo kompleksnih števil« (str. 3).

Z ozirom na metodo, po kateri skuša Markič priti do svojega cilja, je torej njegov spis kos *m a t e m a t i k e*, posebe algebrske logike, kakor jo umevajo Angleži Hamilton, Boole, Jevons, Morgan ali med Nemci Schroeder, Cantor itd. Bistvo matematske logike je v tem, da se za pojme in pojmovne odnošaje poslužuje matematskih simbolov ter da celo matematske operacije, n. pr. multiplikacijo, porablja za stvarno logična izvajanja, čeprav gresta predmet algebre in pa predmet logike bistveno vsaksebi; kajti matematika jemlje v misel količine, logika pa poleg količin tudi kakovosti. Kar zadeva metodo, veljajo torej v Markičevem spisu vsi razlogi, oziroma pomisleki, kateri veljajo za matematsko logiko sploh in ki jih vsaj deloma Ziehen navaja v svoji obširni, pravkar obelodanjeni Logiki.¹

Silogistika! Bojim se, da že ukvarjanje s silogistiko samo prinese učenemu pisatelju to plačilo, da — Kranjec moj mu osle kaže. In taka pobotnica Markičevih prizadevanj bi niti ne bila kdovekaj čud-

¹ Ziehen, Lehrbuch der Logik auf positivistischer Grundlage mit Berücksichtigung der Geschichte der Logik. 1920. — Str. 410 in sl.

nega. Izvajanje konkluzije iz dveh premis, izmed katerih bodi vsaj ena občeveljavna, je namreč le umetna tvorba logične refleksije, ki jo v živem toku svojega mišljenja, znanstvenega ali pa srednjega, le redkokdaj najdeš neokrnjeno. Lahko bi rekli, da — skoraj nikoli! In vrh tega ne smemo prezreti, da tistemu, ki misli o tem ali onem, ne gre v prvi vrsti za »čisto« ali teoretsko resnico, temveč za praktične reči: da bi s pomočjo mišljenja hotel doseči ta ali oni smoter. »Glad in ljubezen, častihlepje in lakomnost pa podobni nagibi spravljajo naše misli v tok ter stavijo cilje temu toku.« Tako uči, prav uči slovit filozof. In pa še to! Razmišljati o mišljenju samem, ki je nekaj psihičnega, ter ga povrh še razlikovati od misli, ki ne vsebujejo nič psihičnega ter so čestokrat razpredene v obliki silogizma, kdo bi tudi tega v dobi današnje »kulture« ne imel za nepotreben — luksus! V tem slutim »zadostni« razlog, da Markičeva knjižica zapade sodbi: »Času neprimerno!« Habent sua fata libelli!

Markič je imel s svojim spisom pred vsem »študirajoče« pred očmi ter bi jim hotel »v očigled precejšnji kompliciranosti tradicionalne silogistike« prinesiti »veliko olajšavo«. Toda od vseh 23 strani, ki jih obsega spis, se bo v srednji šoli po moji sodbi dalo s pridom, nemara celo z lepim pridom in ob zanimanju porabiti le to, kar se navaja kot »prva netočnost« za vzrok nezadovoljivim rezultatom dosedanje silogistike« (str. 5—11) ter zadeva kombinacijo množinskih sodeb po kolikosti in kakovosti. Tradicijska logika namreč uči vse do danes, da je v tem oziru možnih le četero tipov, in sicer: univerzalno-trdilna, univerzalno-nikalna, partikularno-trdilna in partikularno-nikalna sodba. Ta razvrstitev pa je pomanjkljiva, ker pušča v nemar dejstvo, da je nikalnica lahko spojena tudi s subjektivnim (in ne samo s predikatnim) pojmom. Zato pa Markič upravičeno navaja *d e v e t e r o* možnosti (str. 7).

Ves ostali del knjižice pa bo najbrž zaman trkal na vrata »študirajočih« in tudi na učiteljeva. Primanjkovati bi tu in tam utegnulo tega, kar se imenuje — Apperzeptionsmasse.

Jaz bi rekel, da je pot za »izenostavljenje« poglavja o silogizmu že od drugod obteknjena ali trasirana, kar najuspešneje obteknjena. Pravo smer sta pač tukaj pokazala Meinong in Husserl, s svojim naukom, ki se sicer na prvi mah zdi nekam Kolumbovo jajce, ki pa je v istini — koperniški čin, z naukom, da se ima mišljenje ravnati po svojem predmetu, ne pa narobe. Stvarni stan, to je koren lečen, ki ga zlasti silogistika ne sme prezirati, če nam je do tega, da se tradicijska logika, ki je početkom novega veka zapadla usodi Trnjulčice, prebudi in prerodi k novemu, plodovitemu življenju. Zato bi se zadnji stavek v Markičevi knjižici imel glasiti: ne »število«, temveč — predmet (= to, kar je dano) je torej izvor vsega in vse je predmet!

Da je Markič namesto mrtvih simbolov vzel za izhodišče svojemu izsledovanju žive zglede s tem ali onim stvarnim stanom, bi nemara tudi prišel do drugačnih zaključkov glede logičnih aksiomov.

In potemtakem Markičev trud ni bil nič ko — otium inutile? Nikar! Njegov spis je marveč čisto aktivna in sicer dvakrat aktivna postojanka: Markič je v Slovencih resen zastopnik matematske logike, ki se v inozemstvu krepko goji, ter postane s svojim pri-

zadevanjem prav gotovo deležen tega, kar se imenuje blagoslov resnega dela. Te, druge postojanke, ne smemo podcenjevati, četudi ne prinaša »praktičnih« vrednot. Prinaša pa zato inakih, ki se neposredno res da tičejo samo ene osebnosti, a z njeno rastjo tudi — širjih zajednic. Kajti i zanj velja tista iz nezemeljskih sfer prihajajoča odkletev:

Wer immer strebend sich bemüht,
den können wir erlösen!

K. Ozvald.

Umetnost.

Nekaj misli o cerkveni umetnosti. Religiozne umetnosti moderna umetnost splošno ne spoštuje. Le malokateri modernih umetnikov se loti religioznega predmeta. In če ga obdela, je njegov umotvor le redko zamišljen in izražen v objektivno religioznem duhu. O tem se lahko prepričamo vsak čas na raznih umetniških razstavah ter iz knjig in revij o moderni umetnosti.

Moderna umetnost je torej krščanstvo skoro izločila iz svojih stremljenj. S tem se je odločila od prejšnjih dob in je pretrgala zgodovinsko kontinuiteto. Odvzemimo iz zgodovine umetnosti vse umotvore, ki jih je inspirirala verska misel, kaj še ostane? Vsa umetnostna zgodovina nam priča, da je najlepše in res monumentalne umotvore ustvarila verska misel. Arhitektura je postala monumentalna, ko se je v zgradbah pokazala verska ideja, kiparstvo in slikarstvo pa je našlo v izražanju verskih misli pravo življenje.

Vzrok, da moderna umetnost ni prijazna religiji v umetnosti, je splošna novodobna kultura, ki je ločena od religije in hoče to ločitev še bolj utrditi. Umetnost pa je vedno najjasnejši izraz kulture.

Kako pa umetnost naše dobe utemeljuje svoje odvajanje od religije? Prvič pravi, da verska umetnost ni svobodna, ker gre za cilji in nameni, ki umetnosti niso lastni. Drugič, da verska umetnost radi dane predmetnosti in vsebine zavira razvitek umetnikove osebnosti.¹ Nekateri celo trdijo, da krščanstvo, da Cerkev umetnosti ne more ničesar več dati.

Na te ugovore kratek odgovor. Umetnost res nima nobenega drugega bližnjega namena, kakor izražati ideje, lepoto v čutnih oblikah. Ta prvi namen pa ne izključuje drugih nalog umetnosti, namreč človeštvo dvigati duševno, нравno in versko. Ali moderna umetnost, ki je proglasila načelo *l'art pour l'art*, res izključuje vse drugotne namene? Zakaj pa ustvarja toliko umotvorov »čiste človečnosti«, s katerimi razširja in utrjuje kraljestvo počutnosti.

Pa vzemimo krščansko umetnost v najožjem pomenu besede kot *c e r k v e n o* umetnost. Tudi ta ima kot svoj prvi namen izražati lepoto najvišjih idej, verske misli, v čutnih oblikah. Umetnik, ki res umetniško obdela versko snov, ki da verski ideji primerno čutno obliko, bo že s tem služil namenom religije. Ne-

mogoče je namreč, da bi religija izražena v umetnosti ne imela istega vpliva, kakoršnega ima po svojem bistvu sploh na človeštvo. Verski umotvor časti Boga in spodbuja vernike k veselju v veri in k pobožnosti. Cerkevna umetnost je *l'art pour Dieu, l'art pour l'homme* v najlepšem pomenu. S tem ne izgubi umetnost nič na svoji veljavi, ampak s poletom k Bogu in s svojim blažilnim vplivom na duše dobi najvišjo čast, ki jo more doseči stvariteljno človeško delo.

Umetnost, ki ne mara služiti veri, izgubi skoro vse notranje življenje, ostane ji le krasna zunanjščina. V vsaki umetnosti se morajo zrcaliti večne vrednote. Celostari Goethe (l. 1814) piše: »Ljudje so le toliko časa produktivni, dokler so verni, potem posnemajo in se ponavljajo.«

Ali cerkvena umetnost res ovira razvoj umetnikove osebnosti? Katere so dotične težke vezi? Najprej v cerkvenem stavbarstvu. Ustreči mora potrebam liturgije, bogoslužja. To je vse. Drugo je v njegovi oblasti, estetsko primerna razporedba prostorov, vse formalne oblike, slog, sploh vse, kar dela stavbo umetno in monumentalno. Cerkev ni nobenega sloga proglasila za cerkveni slog. Vsi so ji enakovredni, da le ustrezajo cerkve zgrajene v kateremkoli slogu namenom in potrebam bogočastja. V kiparstvu in slikarstvu je umetnik vezan, v kolikor sprejema snov iz razodetja in cerkvene zgodovine, na notranjo zgodovinsko resničnost. Vezan je dalje na idealnost v izražanju. Verske misli so svete, vzvišene, častitljive, zato ne trpe površnih, neizčiščenih, zanikarnih ali celo trivialnih izraznih oblik. Kot zgled skladnosti vsebine in forme bi lahko navedli kipe božanstev grške umetnosti 5. stoletja (Fidias in njegova šola). Visoka umetnost te dobe je umela izražati vzvišenost in božanstvenost vedno kot temeljno misel. Poznejše dobe kaj takega niso več zmogle. Praksitel n. pr. že ni bil kipar za bogove.

Glede nekaterih umetniških izraznih oblik so se v Cerkvi tekom časa razvili tradicionalni tipi. Umetnost jih je ustvarila, umetnost naj jih ohrani, dokler ne izumi kaj boljšega. Saj so ti tipi večinoma upravičeni. Tako n. pr. ne kaže spreminjati tipa Kristusovega. Tradicionalni tipi pravega umetnika ne bodo ovirali, da bi ne mogel izraziti svojih visokih misli. Poznati mora pa značaj svetih dogodkov, dušo svetih oseb, ki jim hoče dati oblike v umetnosti. Kdor hoče n. pr. naslikati apostola Pavla, ni dosti, da ve za ikonografske podatke. Slike sv. Pavla slikar ne bo pogodil po resnici, ako ni pogledal v notranjost tega velikega, vseobsežnega duha, ako ni bral vsaj Dejanja apostolov in Pavlovih avtografskih podatkov v njegovih pismih. Potem šele bo Pavla psihološko pojmoval. In kaj naj šele rečemo o slikah Kristusovih? Na vsem polju cerkvene umetnosti je dosti prilike, da umetnik izobrazijo svojo osebnost. Kajpada, tudi za izobrazenje umetnikove osebnosti velja načelo, da je vsaka osebnostna izobrazba napačna in neresnična, ako ne temelji na priznanju objektivnih norm in dolžnosti.

Krščanstvo in Cerkev ne moreta ničesar več dati umetnosti. Tu pa kar lahko rečemo: *Ignoti nulla cupido*. Kdor ne pozna krščanstva, temu krščanstvo ne bo moglo nič dati. Umetnik mora svojo umetniško misel doživeti. Kdo bi mogel z veseljem portretirati osebo, ki mu je povsem tuja, za katero nima zanimanja? Kdo:

¹ Misel, da Cerkev zavira razvoj umetniške osebnosti, je najnovejši čas izrekel celo prof. Strzygowski v svoji knjižici »Die bildende Kunst des Ostens« (Lipsko 1918) na več mestih, zlasti str. 67 in 68. Proučavanje krščanske umetnosti je težko pripravilo Strzygowskega do te krivične sodbe.

ne pozna verskih resnic, kdor se ni uglobil v zgodovino razodetja in Cerkve, kdor nima smisla za krasoto katoliške liturgije, ne bo mogel biti religiozen umetnik. Naj tudi ustvarja kipe ali slike predmetov, težko se mu bodo posrečile, mrzle bodo, kakor srce, v katerem niso živele ideje teh umotvorov. Če se mu posreči kak umotvor, je to odmev človeške duše, ki je po naravi krščanska. Velja pač izrek estetika Vischerja: Z vero je tudi religiozna umetnost pri kraju. Težka pa je danes izobrazba umetnika na religiozno stran, ko skoro vsa umetniška javnost ne soglaša z religijo in nravnimi zakoni. Neki dunajski kritik (J. Folnesics) je zapisal besede: »Askeza in veselje nad lepoto sta dve stvari, ki ne moreta skupaj bivati.«¹

Cerkvena umetnost, čeprav zaničevana, je velikega kulturnega pomena. Kaj sledi iz tega? Prvič. Treba jo je proučevati. Kako krasen je ta študij, zanimiv, koristen in potreben. Dragocena dediščina je cerkvena umetnost, zlasti za one, katerim je poverjena skrb zanjo. Da bi glede cerkvene umetnosti nikdar ne veljalo: »On se disait tout bas: c'est la faute des prêtres (Coppée)! Glejmo, da bomo poznali zgodovino domače cerkvene umetnosti. Temelj za to poznanje pa je razumevanje splošne umetnostne zgodovine. Drugič. Varujmo in ohranimo spomenike cerkvene umetnosti prejšnjih dob. Vsestransko so zanimive, ne v poslednji strani s čuvstvene in religiozne strani.«² Tretjič. Kadar se napravljajo nove cerkvene umetnine, glejmo, da bodo res umotvori, da nam bo vsako delo imelo kaj globoko verskega povedati, da bo imelo hkrati izrazit umetniški značaj. Nov umotvor naj ne bo kopija. S kopiranjem dobimo kvečjemu kaj takega v drobcih in odlomkih, kar je že bilo, in sicer v boljših formah. Tudi cerkvena umetnost bodi moderna, pa ne subjektivistično moderna, ampak sloneča na preiskušanih normah umetnostne tradicije. Nove zgradbe naj imajo tudi nov izraz. Pri liturgični notranji opravi cerkva naj bi se vselej jasno poudarjala miselna simbolična stran. Naj omenim kot majhen zgled naše prozaične krstne kamne. Zgodovina cerkvene umetnosti nam pa kaže toliko krasnih krstilnikov. Kdo n. pr. ne pozna veličastnega bronastega krstilnika v Hildesheimu iz 1. polovice 13. stoletja.

Jos. Dostal.

Gledališče.

Drama. V naši drami je nastopila tekma. Prvi polovici letošnje sezone je sledilo poročilo ali bolje ne-programen program gospoda ravnatelja Golia, ki je izzval hudo »umetniško« polemiko med g. Skrbinškom in g. Goliom. Stvar je danes jasna, pojasnjujejo jo še vedno najbolj uspehi ali pa tudi neuspehi gledališča samega, zanimiva pa že takrat ni bila, ko je bila najbolj aktualna, kajti prozorne stvari niso zanimive; ves ta boj kot kulturni dokument po formi in raztegli vsebini je obležal v dnevnikih. Omenjam ga zato, ker je značilen za dejstvo, da nam je gledališče resna zadeva in kot dokaz — da bi bila ta polemika v revijah nemogoča. Značilen je tudi pojav — sicer samo v Ljub-

ljani mogoč — da naši umetniki kličejo kritike na odgovor, kar priča o samozavesti igralcev. Sicer kritika soa občinstvo, a je vendar to pojav svoje vrste, ki pa ni rodil še nič pozitivnega.

Iz dveh elementov sestoji gledališče: dobrega repertoarja in dobre igre. V repertoarju so šli po vrsti čez oder Beneški trgovec, Nora, Vrag, Golgota, Saloma, Slepci, Vsiljenka, Smrtni ples in Sneg, to se pravi Shakespeare, Ibsen, Molnar, Wilde, Maeterlinck, Strindberg in Przybyszewski. Golgota je pa hrvaško delo, ki se ga nam ni treba sramovati. To je spored, ki ga še nismo imeli, ker gledališke tradicije razen one narodnih iger — da se ogibljem navadne označbenice — sploh nimamo. Če si pa bliže ogledamo ta imena razen prvega, pa vidimo v njih nekaj mode; to je tista umetnost, ki danes najbolj živi: ekspresionizem in njega neposredni predhodniki. Od strani gledališkega vodstva se mi zdi to izraz odpora proti dosedanji tradiciji — v kolikor je mogoče o nji govoriti, — in ker je to skrajnost, najbrž ne bo vzgojna. Za sedaj gre, a že drugo leto se bo najbrž težko držalo. Če pomislimo, da je ekspresionizem doslej le duh razkrajal, razglabljal in kazal rane in nepokoj, in da danes ta umetnost sama stoji na mrtvi točki in išče nove stopnje, potem nam je jasno, da v gledališkem repertoarju dalje »artizem« ne more iti. Pri nas nimamo še literarno izobrazenega občinstva, gledališče in kritiko čaka še ta naloga — le enostransko je ne smemo rešiti. Vsako delo, ki v naših časih pride na oder, je recept za občinstvo, saj se vsako delo vprizori najmanj osemkrat in medtem za delavstvo in uradništvo posebej! Ravnatelj Golia in njegova najboljša pomoč režiser Šest sta doslej resnobno dvignila repertoar — ta dva moža sta gotovo tudi tista, ki bosta z leti ustvarila tisto, kar imenujemo lastno gledališče, ki ima svojo tradicijo.

Za to pa je treba pravih moči. Vsaka boljša vprizoritev je pri nas večja ali manjša drznost. Beneški trgovec ni bil nič drugega kot dokaz, da s sedanjim objemom na kaj takega niti misliti ne smemo, dasi je g. Osipović-Šuvalov s Shylokovo močno karakteristiko prav dostojno rešil vso svojo okolico in edina ga. Šaričeva kot Porcija res brezhibno nastopila. Shylok g. Danila je bil le domač poizkus. Najdelikatnejše stvari navadno igra g. Šest. Vraga je odigral naravnost genialno, v Kristu (Golgota) pa se je boril s tisto nemogočnostjo, o kateri bomo spodaj govorili. Jaz bi sodil, da Krista gledališki umetnik ne more igrati — predstavljati ga more samo igralec v Oberammergau-u v preprosti evangelski igri. Kristus je mogoč samo v knjižni drami in vsi, ki niso hoteli s to osebo propasti, so se ji ognili na razne načine. Maeterlinck (Marija Magdalena) pusti Kristusa samo govoriti izza scene, Gorki (Na dnu) vpelje romarja Luko, Hauptmann (Hanice pot v nebesa) učitelja Gottwalda; igralcu Gottwalda so na Dunaju svoj čas določno prepovedali nadejati si masko Kristusovo. Zato je silno smel poizkus v Golgoti, da Kristus osebno nastopi. Res je, da pisatelj delikatno loči prikazen Kristusovo: v samostanu v beli halji, kakor bi pravkar odložil križ trpljenja, ki ga nosi z drugimi vred, zunaj v svetu pa kot zdravnik — res je, da je to legenda, lepa moderna legenda, a od igralca zahteva preveč. S podobnimi težavami se je boril g. Gaberščik v Salomi kot Johanaan. Moderne partije je najbolje podal g. Rogoz, ki je kot kapitan v Smrtnem

¹ Die Kunst, XXIX. letnik, 1914, str. 410.

² Prim. moj spis »Varstvo spomenikov in naše cerkve« v Izvestju društva za krščansko umetnost. Ljubljana 1913.

plesu odkril nadvse ostro umevanje Strindberga. Ponekod so poizkusili z dvojno podoben težkih vlog, kar je največjega pomena za napredek igralcev pa tudi za vzgojo občinstva — uspeh pa je bil ta, da nikdar nismo videli celotno izvedene osebe; to je pokazala Nora pa tudi Saloma. Kar je zadela ena igralka, v tem je navadno druga odpovedala in kar smo pogrešali pri prvi, je druga poudarila s previsoko noto. Naše male razmere označuje najbolj preutrujenost večine moških moči in tu je en del tiste krivde, da zastoj iščemo ostro izraženih in trdno stoječih figur. Marsikdo igra večer za večerom — brez značilnejše opredelbe; niti tega mu ne smemo zameriti, če v tekstu ni trden, da pa bi proučil živce, možgane in srce svojega junaka, ki mu mora posoditi svojega zunanjšega človeka, zato ne utegne. Jaz se često ne morem znebiti misli o dninarjih.

Z repertoarjem tekmuje režija. Oprema odra nam je bila še pred kratkim zadeva, katera ni nikomur belila glave, režiserja je zanimala igra v toliko, v kolikor je imel opravka z osebami — scena je bila v oderskem inventarju gotova že davno, nič nismo potrebovali; pa tudi ničesar pogrešali. Tudi če bi bil režiser imel dobro voljo, je stal pred nemogočo izvršitvijo. Tu se je obrnilo v dobro in letošnja sezona ustvarja sceno. Če pomislimo na skrajni naturalizem pozorišča »Na dnu« in na rafiniranost, s katero je zbral in uvrstil g. Šest vse predmete v Vragu, vidimo, da so tu na delu nadvse resni činitelji. Glavna scena v Beneškem trgovcu je popolnoma odgovarjala čisto ponesrečeni vprizoritvi in na nedostatnosti oderske globine so trpeli tudi Maeterlinckovi Slepci, dočim se je interier še vedno lepo izkazal, tako v Snegu, Golgoti in Vsiljenki. V Salomi je g. Šest kalkuliral s simbolizmom. Nad vodnjakom, iz katerega pride Jahanaan je postavil mogočno sfingo, ki naj bi kot ozadje značila zažetonen pojav Janezov in sodobno nedoğanost vsega, kar giblje svet. Lepa misel na nepravem mestu, ker Judeja vendarle ni Egipt — obenem pa tudi igralci niso mogli dati poudarka njegovi ideji. Vendar pa je bila Saloma z ozirom na zunanjo opremo najboljše, kar smo doslej videli doma.

Iz vsega, kar smo videli dosedaj v naši dramii, moremo posneti eno osnovno dobrino, to je dejstvo, da se otresamo provincializma. To je pri nas velik uspeh.

France Koblar.

Še nekaj o marijonetnem gledališču. Sezona je zaključena. Marijonete z Gašperčkom vred so zopet zaprte v omarah in molčé čakajo, da jenja vročina in se zopet zdolgočasi Ljubljana ob popoldnevih in ne vedé, kam bi šla, krene v Mestni dom, da sliši modre in šegave besede iz ust nanovo oživelega Pavlihe, ki vedri čela in briše skrbi. — Kako se vrši ta igra, to mi popiši! — To vprašaš? No, dobro; vi ljudje ste čudno razvajeni. Kadar berete povest, se ne zadovoljite s povestjo, ampak bi radi vedeli, kje pisatelj stanuje, ali je ubožen ali bogat, kako se oblači in kaj jé? Kadar živiate lirično pesem, se vprašate s kazalcem dvignjenim na modro čelo: Ali je ta pesnik v resnici zaljubljen? Če je v resnici zaljubljen, kakšna je njegova deklica, če ni celo žena, in če je žena, ali je postavno poročen ž njo? V gledališču so igrali dramo; pa kdo ve, kam se odpravijo ti ljudje, ko si zdrgnejo šminko

raz obraz, kaj govore, kako se počutijo? Vseh teh stvari si tu prost. Marijonete, dasi so žive, in deliš ž njimi radost in bolešt, vise po predstavi v omarah tihe druga poleg druge; ne ljubijo se, ne sovražijo, ne slačijo in ne oblačijo se, ne poznajo ne intrig, ne zavidanja, ne beró kritik in se ne razburjajo. Srečne marijonete! — Pojdiva za kulise, če ne verjameš. Ta zaboj, ki se precej neskladno poda v dvorano Mestnega doma, je oder, prostor za orkester, stanovanje za igralce, garderoba, ravnateljeva pisarna, sprejemnica in delavnica in služi še bogzna kolikim svrham. Potrkala sva in nekdo se je oglasil. G. Klemenčič je doma in nama hiti nasproti; ko mu poveva imena, naju je vesel, zakaj malo jih je, ki bi se zanimali za njegovo podjetje, in če prideta dva, je upanje, da vsaj eden izmed njih ni samó radovednež. G. slikar je močan človek, temnih las, prijazen in idealen kot vsi Goričani; po tem ga lahko spoznaš prvi hip. Ponudi nama stole in se izgovarja, da naju ne more v svoji borni delavnici bolje sprejeti... Nama tega ni mari; ozirava se okrog. Prostor je res tesen, a za silo vendarle dovolj prostoren. Ob stenah so omare in drugo potrebno orodje, na vzvišenem prostoru proti dvorani pa je vdellana priprava, to je oder. Ta oder je resnično majhen, tako da če stopiš do njega, se lahko s komolci nasloniš na njegov gorenji obod in greš na pozornico tako, da te vseeno ne more pri odprtem zastoru nihče videti iz dvorane. Kulise, ki so prava mala umetnina slikarja Klemenčiča, se dado praktično pritrditi; nad odrom je nekak pult, kamor lahko položi igralec svojo vlogo, da jo bere. Šepetalca za zdaj ni, marijonete ga ne rabijo, igralci mislijo, da ga ne rabijo. Je sicer malo sitno, gledati v knjigo in obenem na oder ter premikati marijonete kot zahteva igra. Toda že gre. Na vseh straneh so pritrjene žarnice, ki jih rabijo za različno razsvetljava. Kje so pa marijonete? V omarah visijo kot na vislice obsojeni hudodelci. Tu vidiš Gašperčka poleg obeh razbojnikov in žida, tudi cesar in cesarica sta tam, dvorjani in straža, kravja dekla in gorski duh, vsi mirni in tihi, brez skrbi in bolečin. Če vzameš enega v roko, se prične zbujati k življenju. Ko ga postaviš na oder in daš njegovim kretnjam spremljajoč glas, je zadobil s telesom tudi dušo. In vendar je to samo ubogo, narejeno telesce, punčka, ki visi na vrvici, ki je zgoraj pritrjena na krožni ploščici, ki stoji vodoravno; vsi njeni udje so tudi zvezani na nitkah in nitke so v posameznih presledkih navezane krog vodoravne kovinske ploščice, ki je za to, da lahko držiš marijoneto v rokah, da lahko obvladaš vse v presledkih navezane nitke kadar in kolikor hočeš, in da lahko marijoneto spustiš za hip iz rok in jo nasloniš na zgornji okvir odra, bodisi zato, da pregrneš naglo list, ali da storiš sicer kaj drugega. Igrati z lutkami ni lahko. Dober igralec je kot virtuoz, ki spremlja besede neprestano z gíbi prstov na posameznih nitkah, in na ta način udejstvuje kretnje, ki so tekstu primerne. Zato je treba mnogo potrpljenja, mnogo vaje in tudi — daru. Da v našem gledališču igranje ni prvovrstno, temu se ni treba niti čuditi. Gosp. Klemenčič je vse v eni osebi: izdelovalec lutk, kulisni slikar, ravnatelj, režiser, igralec in bogzna kaj še. Gledališče samo ima pomanjkanje igralcev. Posebnih igralcev iz gmotnih ozirov ni mogoče dobro plačati. Kaj še. Sam ravnatelj do zadnjega časa ni imel zagotovljenega obstoja.

Ker sva že za kulisami, ugotoviva tudi to. Kar je storil, je storil iz veselja. Dobre roke so darovale blaga, da so lahko lutke dobile primerno obleko. Dvorana navadno ni polna, kar grozi novoustanovljenemu in potrebnemu podjetju s poginom. Literature manjka, posebno pristne, domače marijonetne literature. Mnogi so obljubili, a dal je samo dr. Ivan Lah svojo »Snegulčico«; druge igre so Poccijeve (»Čarobne gosli«, »Obuti maček«). Težko je dajati zaporedoma vedno novih iger, ker je treba za vsako igro izrezljati nove lutke, naslikati nove kulise in pripraviti vse ostalo. Kar najbolj peče človeka, ki mnogo žrtvuje za to, pa je neinteresiranost občinstva, ki misli, da so lutke samo za otroke, in ne ve, da je to delec naše kulture, pravtako kakor opera. Res, da so to začetki. Kar se tiče slikarskih del in lutk, se stvar ne more mnogo več razviti, ker je skoro na vrhuncu, razvilo se bo pa glede igranja in z ozirom na občinstvo, ki se bo vzgojilo in privadilo. Morda se bo tako vzgojilo, da ne bo več radovedno na to, kako se vrši to skrivnostno delo za kulisami, ki se zdi kot bi se igral velikan Guliver z malimi prebivalci dežele Liliput, ki jih drži na vrvici in jim vdihava s svojimi besedami in kretnjami življenje.

France Bevk.

Glasba.

Marij Kogoj: Troje solospjevov s spremljevanjem za glasovir. 1. Jaz se te bom spomnila. 2. Sprehod v zimi. 3. Istrski motiv. — 1919. — O pričujočih Kogojevih samospjevih sem nekaj malega napisal že v »Cerkveni Glasbenik« 1920, 1. 2. števil. Tu ponavljam, da je Kogoj eden naših najmodernejših in najizrazitejših mlajših skladateljev. To, da piše v primeroma zelo težkem, pri nas do sedaj razen par izjem nenavadnem slogu, in da se izraža na precej izvirne načine bodisi po harmonični bodisi po ritmični plati, utegne za nekaj časa pač kolikortoliko zadrževati umevanje, razširjanje in izvajanje njegovih skladb, vendar radi tega ozira njegove skladbe niso nič manj vredne, nič manj umetniške. Gotovo je, da tudi Kogoj poje od srca in še prav posebno. Res pa je tudi, da se na prvi pogled njegovih partitur zdi njegova glasba iskana. In deloma, v gotovem zmislu je tudi res iskana, namreč v toliko, v kolikor moderni skladatelj išče in se potrudi, da najde in da vsakemu, tudi najrahljšemu nihljaju raznih čuvstvovanj kar moč primernega, do pičice natančnega izraza. Posebno v tem pogledu so Kogojeve skladbe vobče in tako tudi ti trije samospjevi izredno intimnega značaja, so res nekak »misterij notranjosti«, da rabim besede, kot jih je Kogoj sam napisal nedavno v neki glasbeni oceni in ž njimi povedal, kako si on glasbo misli. Za izvajanje Kogojevih samospjevov bo treba poštenega truda, resne in temeljite priprave vsakteremu izvajalcu, pevcu ali pevki kakor tudi pianistu. Bili so časi — in temu še ni tako dolgo —, ko je bilo treba Lajovičevim samospjevom od koncerta do koncerta utirati pot in vzgajati občinstvo za njih umevanje. Danes so ti časi, lahko rečemo, že za nami. Lajovic je prodril in si osvojil tla na celi črti. Sedaj bo treba utirati pot še drznejšim mojstrom in tudi njih umetnost podajati širjim slogom, da je bodo tudi ti deležni, in jo bodo — če ne takoj popolnoma — pa vsaj polagoma nekoliko deležni.

Stanko Premrl.

Stanko Premrl: Godovnice nebeški Materi. 17 pesmi za razne Marijine praznike in godove tekom cerkvenega leta. Za mešani zbor (deloma z orgljami) zložil —. Z dovoljenjem škofijskega ordinariata v Ljubljani z dnem 21. februarja 1919, števil. 1030. V Ljubljani 1919. Založila Jugoslovanska knjigarna. Pričujoča zbirka kot malokateri kaže Premrla od njegove solnčne strani, ki nas vedno bolj ogreva in naše čuvstvo ožarja. Res da je v zbirki marsikatera pesem, ki je večina zborov ne bo mogla za njih stvariteljem čuvstvovati in se zato ne bo pela, toda tolikrat nam zazveni iz njih tista nežna struna, ki je naši duši tako omilila Riharjeve pesmi, tolikrat pogleda iz njih tisto nedolžno, naivno otroško oko, ki nam tako prijazno sije iz skladb P. Angelika Hribarja. Seveda je vsa ta mehkoča, ta nedolžna naivnost odeta v vse drugače odelo, da se ji pozna, da korenini v drugem ozračju. Kedarkoli se ta preprostost pokaže, traja le par taktov (števil. 8. le dva takta; v števil. 2. ali 17. in drugod prvi takti), pa že v teh postavlja skladatelj ritmično harmonično protiutež, da tako dokumentira dobo, ki so se skladbe v njej rodile. Samo v 12. števil. se to naivno čuvstvovanje v vseh ozirih do konca razživlja; pa bo ta pesem brez dvoma stalno na vrsti kot je bila prej »Za Bogom častimo Marijo najprej«. Števil. 1. je zanimiva posebej v toliko, da bas v koncu natančno ponavlja sopranov napev prvih osem taktov, nad njim pa je zgrajen jako učinkovit kontrapunkt.

Fr. K.

Anton Jakl: Slovenski biseri; veliki narodni potpuri. Op. 40. Pravica izvajanja pridržana. Založila Ign. pl. Kleinmayr u. Fed. Bamberg. Ljubljana. Cena 7-20 K. — Šestindvajset narodnih pesmi je v običajni obliki potpurijev zbranih v nekako enoto. Pridejan je krepak uvod in kratek konec. Svojemu praktičnemu namenu utegne dobro služiti.

Fr. K.

Matični koncert dne 22. marca t. l. je očesu nudil sliko, kakršne bi bil lahko tudi Dunaj vesel. Kar se v Ljubljani prišteva k izobraženstvu, je dvorano natesno posejalo s pestrim, izbranim odelom, v ozadju pa na velikanskem vzvišenem odru ogromen zbor in orkester, pričakujoč voditeljevega miga. To je bil dogodek za Ljubljano, saj že več let nismo slišali koncerta, kjer bi se izvajala večja dela z orkestrom, zato je bilo zbrano pač tudi vse, kar glasbo resnično ljubi, in je napeto pričakovalo, kaj nam danes more Matica, podprta z gledališkim orkestrom, nuditi. Spored je otvorila Premrlova »Jugoslovanska himna«, mogočna, ognjevita skladba, bujno inštrumentirana, ki ji zlasti izdatno izrabljena trobila dajò junaški, marcialičen značaj. Zakaj občinstva ni tako vnela, kakor poročevalca, bo težko določiti.

Menil bi človek, da bo mehki, ne na globoko posegajoči, ob italijanskem solncu se grejoči »Zbor ciganova«, poln lahne melodioznosti, ko z božajočo inštrumentacijo nežno ovija čuvstva, mislil bi, pravim, da bo po tej skladbi šinil ogenj v poslušalstvo, pa ga tudi ni priklicala, dasi jo je Hubad pokazal tako, kakršna je; če se je pri predavanju kaj izgubilo, je moralo biti kaj malenkostno.

Kar je bilo skladb z orkestrom, se je našemu čuvstvovanju pač najbolj nenavadna, domala eksotična zdela V. Nováková »Nesrečna vojna«, v me-

lodiki skoro arhaistična, elementarna, v ritmiki izrazito češka, v harmoničnem oziru, dasi že pred kakimi dvajsetimi leti zložena, še danes marsikje presenetljiva. Občutje, ki leži v besedilu, je v glasbi, v orkestralnem in pevskem delu, mogočno potencirano, da je človek navsezadnje s sestrami poln težke bridkosti in grenkega jokú. Pri tej točki je orkester dokaj srečno soglašal s petjem in ga osvetljeval, marsikaka lepa posameznost nas je razveselila.

Glede deklamacije je pevovodja vsekako hotel v ritmu ohraniti značaj češkega besedila, pa bi bilo morda le bolje slovensko besedilo tako prirediti, da bi bilo zadoščeno češki glasbi in slovenskemu poudarku.

Fibichovo »Pomladno romanco« smo slišali že svoje dni pod istim vodstvom. Skladba se odlikuje po pestri, silno mehki inštrumentaciji in dobro zadetem, naivno radostnem značaju. Užgala pa ni tako kot nekaj, zdelo se nam je, kakor da ta pomlad resnično tudi ni bila tako lahkonoža in mladostno sveža kot nekaj.

Na občinstvo je med inštrumentalnimi deli najbolj učinkovala Premrlova »Solnčna pesem«. Nekaj zato, ker je bil to zopet »naše gore list«, največ morda zato, ker je tako ljubka in nežna in krotka in pohlevna, kakor je bil krotak in pohleven in ljubezniv in nežen pesnik nje besedila sv. Frančišek, mili asiški ubožec. In kljubu pestremu harmoničnemu odelu in ritmičnim posebnostim, ki s koreninami semtertja posegajo morda v gregorianski koral, je vendar jasna in vsakomur lahko dostopna in razumljiva. Podrobnejšo analizo je prinesel »Dom in Svet« l. 1916, str. 219 sl. Pri izvajanju je orkester nekoliko preveč v ospredje stopal, tako da je baritonista skoro popolnoma zatopil, dasi ni slabo pel, če sodimo po tistih mestih, kjer smo ga dobro slišali, kot n. pr. pri besedah: »Gorje mu, kdor umrje v smrtni pregrehi!« — te so nas v svoji preprostosti resnično pretresle. Tudi sicer se je v orkestru mnogokaj izgubilo, oziroma iz glasove mase se ni vselej to izobličilo, kar je bilo najvažnejše. Seveda je treba upoštevati, da so pri nas za enkrat razmere take, da orkestra ni mogoče dobiti za najpotrebnejše vaje. Če bi pri nas dirigenti zahtevali za vsak nastop z orkestrom po devet do petnajst vaj, kot jih zahtevajo nekateri najboljši nemški dirigenti, n. pr. Weingartner, potem bi bilo proizvajanje inštrumentalnih del sploh onemogočeno; prav zato moramo biti veseli, da taka dela sploh na vrsto pridejo, dasi se nam ne pokažejo v popolnoma nezastri lepoti.

Lajovičevi pesmi: »Pomladni spev« in »Črna lutnja« sta nam iznova vzbudili željo, da bi nam skladatelj podal kako večje delo — ne morda po notranji vrednosti in globokosti, zakaj v večje globine kot jih kaže n. pr. »Črna lutnja«, bi se marsikdo že težko ali vsaj ne rad spuščal. Saj več grenkega čuvstvovanja, takega bridkega, váse pogreznjenega glasbenega mysticizma skoraj resnično ni treba. Pač pa večje delo po zunanjem obsegu in aparatu v tej smeri, kot je »Gozdna samota«. Saj kali tiste velike sile so skrite malodane v vsaki njegovi krajši skladbi. Zbor je pesmi z eleganco pel, morebiti bi bilo treba drugo res za spoznanje počasneje peti, da bi bilo tisto milo-trpko čuvstvo v nas bolj zaživel.

Adamič nam je drag znanec, vesel, skoroda malo razposajen fant s krivci za klobukom, smelostjo

v očeh, ki ga najširše občinstvo dobro razume in vselej s toploto v srcu pozdravi. Pa v čič je Adamiča dobro, malo da ne rečem predobro pogodil, zbor je z očitvidno slastjo ta zdravi, nekoliko srboriti realizem poudaril in dvakrat podčrtal, tako da ni šla niti najmanjša stvarca mimo pazljivih in zelo hvaležnih ušes.

Dr. Fr. K.

Razno.

Cankar — predavatelj.

Z Ivanom Cankarjem sem govoril enkrat, samo enkrat, in sicer v Trstu, kamor je hodil predavat na »Ljudski oder«. Bil sem takrat predsednik in nekak intendant tržaškega slovenskega gledališča, pa bi bil rad dobrih nasvetov glede repertoarja, a potihem sem upal, da ima morda Cankar kako svojo dramo v rokopisu, ki bi mi jo odstopil.

Dobil sem ga v hotelu »Balkan«, ko se je s četrtingo vina tikoma pred določenim časom pripravljaj za predavanje tisti večer. Njegova redna slabost je menda bila, da si je šele v zadnjih hipih napisal, o čemer je hotel govoriti.

Ko sem mu povedal svojo željo, so se mu zasvetile oči:

»O, 'Školjko', Krajgherjevo 'Školjko' uprizorite!«

»To sem itak hotel, pa —«

»'Školjka' je pravi biser, velika umetnina! Verjemite mi!«

»Zaradi njene uprizoritve sem že pisal Schwentnerju.«

»Hitro jo spravite na oder, prosim Vas!«

»Bojim se, da ne bo nič.«

»Kako, hudiča?«

»Prijatelji so me že opozorili, da pripravljajo nekateri hud protest proti tej igri, ker je menda pohujšljiva.«

»Ha - ha! O Trstu sem imel boljše mnenje!«

Smejal se je, da se je komaj pomiril.

»Ljudski oder«, ta prav lepa socialnodemokratska naprava, je takrat imel skoraj same dobre predavatelje. Med njimi sta bila posebno značilna, ugledna in priljubljena Etbin Kristan in Ivan Cankar.

Kristan je svoje predavanje zmerom prosto govoril, brez listkov v roki. Njegov slog je bil živahen in blesteč, vžigajoč in zveneč. K njegovim predavanjem so vreli zlasti delavci, a v velikem številu tudi razumnštvo.

Cankar je imel le »boljše« občinstvo; delavcev navadno ni bilo dosti, a dvorana je bila zmerom nabito polna. Vsako Cankarjevo predavanje je bilo za nas pravi praznik.

Kristan je govoril samo o kakem perečem socialnem vprašanju. Predmet je obdelaval živahno, preprosto, razumljivo, pa tudi — demagoško. V svojih predavanjih je redno podavil nekaj požrešnih farjev in histeričnih redočnic, dodobra posekal klerikalnega zmaja in razrušil rimsko Cerkev. Vselej. Brez tega v njegovem predavanju ni bilo. Ko je davil, sekal in rušil, je dvorana odmevala ognjevitega ploskanja. Ob koncu je »vernike« zmerom potrdil v njihovi veri o bodočih socialističnih nebesih na zemlji. — Po predavanju je imel dolgo trajne seje z raznimi odbori; kajti bil je, kakor so mi pravili njegovi pristaši, silno marljiv in

vnet strankar, a kot človek srčno dober in vsem pravi vzor.

Ivan Cankar je bil drug mož. Govoril, to se pravi, bral je svoje predavanje nekako plašno, brez pretirane vneme, lepo in brez elkovanja in podobnega spakovanja. Če se je spozabil in je dvignil oči, se mu je zateknilo in ni mogel naprej; kajti prosto govoriti ni znal. Med branjem si je nemirno segal v lase in se predal na stolu.

Tudi njegova predavanja so bila zmerom krasno obiskana. Med poslušalstvom je bilo, kakor sem že rekel, več razumništva kakor pa delavstva. Njegova predavanja so bila po slogu in besednih oblikah vselej nekaj sijajnega. Besede smo kar požirali, in v dvorani je bila tišina, da bi bil slišal, če bi bila iglica padla na tla. Delavce je motilo, da ni prosto govoril; naravnost uničevalna pa je bila njihova sodba zlasti zato, ker se ni nikoli niti z najmanjšo opombico doteknil Cerkev in cerkvenih ustanov. — Na svoj račun so šele prišli taki z demagoškimi rekli prepojeni »pristaši«, ko je začel govoriti o slovenskih rodoljubih in »kilovi« kulturi slovenskega naroda. Tu so tudi njemu živahno ploskali. Človek bi se bil lahko naglas smejal takemu pojavu, ker se je zdelo, da se Cankar norčuje iz vseh: rodoljubov, kulture in — svojih poslušalcev. Takrat je bila dnevna krilatica norčevanje iz nacionalizma, a samo slovenskega ali jugoslovanskega. Naši ciniki so znali prav lepo govoriti o drugih, tujih in nam sovražnih narodnostih.

Kljub temu pa je bila snov njegovih predavanj zmerom silno duhovita in vselej strogo kulturne smeri. Zdel se mi je zato kakor tisti svetopisemski Baal, ki je blagoslavljal, ko je hotel preklinjati; tudi takrat, ko je srdito šibal nepristno rodoljubarstvo, polizano frakarstvo in kulturno zaspanost, v kateri je po njegovem mnenju tičalo ubogo slovensko ljudstvo. Kajti vselej je stvar postavil tako, da smo videli tudi dosti svetlobe, kjer so se vlekli dolge sence. Značilno zanj je bilo tudi, da je misel nenadoma presekala, ko smo najbolj napeto pričakovali, kako jo bo razvozljal. Ob tem logika ni trpela, tudi misel ne; saj smo si z njo sami lahko pomagali naprej.

Vsa njegova predavanja so napravljala na nas velik vtis. O Cankarju in njegovih besedah smo vselej radi razpravljali.

Po predavanju je postal čisto drug človek. Dokler je predaval, je bil resen in strog, da bi človek mislil: ta se pa ne bi znal pošaliti. A ko je vstal, se je nasmehnil in se šalil s prijatelji in znanci, ki so ga vzeli v svojo sredo in ga odvedli v gostilno in kavarno »Union«. Tu je bilo najbolje, če žensk ni bilo blizu; kajti mož se je prav hitro napil. Ko je bil vinski, ni znal več paziti na svoj jezik. Postal je siten in neroden, hudo zabavljiv in zafrkljiv. —

Njegov nasmeh sem poznal že od prej.

Pred kakimi petindvajsetimi leti pozimi sem moral spotoma v šolo v neki trgovini na Sv. Petra cesti v Ljubljani nekaj kupiti. Ko mi je prodajalec zavijal blago, je vstopil Cankar in si je kupil kos sira. Pod pazduho je tiščal zvitek papirja, in zeblo ga je, kakor sem videl.

»Aha, pisali bomo!« je dejal prodajalec in se je ozrl na zvitek.

Cankar je zardel in se je čudnozabavljivo nasmehnil, rekel pa ni nobene.

Tako se je smehljaj po predavanjih, če je kdo hvalil večer ali podobno.

Pretresljiv vtis, čeprav sem se morda nekoliko upiral nekaterim njegovim mislim, je napravilo name predavanje »Slovensko ljudstvo in slovenska kultura«. V tisto predavanje je zil menda vso jezo in sovraštvo do stebrov naše družbe.

Ivan Zorec.

Akademija v »Unionu«. — Na akademiji, ki jo je priredil »Odbor Primork« dne 12. maja t. l. v Unionu v korist srednješolskemu dijaštvu iz zasedenega ozemlja in pesniku Jožefu Stritarju, sta poleg glasbenega sporeda predavala tudi pisatelja France Bevk in dr. Ivo Šorli. France Bevk je podal v kratkem govoru razvoj slovenskega slovstva na Goriškem od prvih početkov do današnjih dni. Slišali smo imena, o katerih smo komaj vedeli ali katere smo že davno pozabili. Od Fra Alasia do Samarippa in Ivana Svetokriškega do najmlajših je dolga in lepa pot. Prvi goriški pesnik Stanič, ta simpatična, tiha in delavna kanalska osebnost, je tvorila prvi vrhunec v goriškem slovstvu. Bil je nekak predhodnik najznačilnejšega in največjega predstavitelja goriškega slovstva, Simona Gregorčiča, pesnika našega juga. Nič z manjšim ponosom se naš Goričan ne spominja epičnega pesnika Kobaričana Krilana. Tudi na pisateljico Pavlino Pajkovo je ponosen in celo beneškega Slovenca Trinka-Zamejskega prišteva danes med svoje, ker jih ne loči državna meja. Spomnil se je tudi po vsi pravici na veliko osebnost Mahničovo z njegovim »Rimskim katolikom«, na Simona Rutarja in njegovo vrlo »Zgodovino«, na Štreklja in njegove »Slovenske narodne pesmi«. Še vse lepše je zastopana moderna doba, ki je obetala Goriški velik pomen v naši kulturi in lepe sadove. Ta doba je dala Goriški novelista in romanopisca dr. Ivo Šorlija, ki je uvedel prvi v naše slovstvo problem nadčloveka; dalje pesnika in zgodovinskega pisatelja tolminskega dr. Ivo Preglja; moderne leposlovca in prevajalca Antona Budala-Pastuškina; umirjenega realista Lojzeta Remca; pisatelja zanimivih črtic in literarnih razprav Venceslava Beleta; refleksivnega novelista Narteja Velikonjo; pisatelja »morskih« novelic Pahorja itd. Pesnike nam je dala Goriška: tihega, tu pa tam strastveno razbrzdanega Alojzija Gradnika; samega vase zatopljenega ekspresionističnega lirika Joža Lovrenčiča; Igo Grudna, Janko Samca, Milana Kureta, Stano Kosovela in druge. — Na koncu predavanja je pisatelj omenil tudi komponiste in slikarje, da je bila slika popolnejša.

Dr. Ivo Šorli je bral lastno grotesko o dveh Tolmincih, ki sta se prepirala, kdo izmed njiju se bo drugemu ognil na brvi. Ta groteska je vzeta iz cikla šegavih tolminskih grotesk, ki imajo satirično jedro; pisana je živo in v pristnih tolminskih dialogih in šalah, da jo vsakdo uživa, a najbolj ta, ki je sam Tolminec. Zato je bilo to podajanje dobro in zanimivo, četudi malo dolgo.

Sl. 1. Videm. Palazzo Oderico.

Sl. 2. Videm. Palazzo Porta.

Sl. 3. Videm. Palazzo Oderico.

Sl. 4. Videm. Palazzo Porta.

Sl. 5. Videm. Palazzo Porta.

Priloga k "Domu in svetlu" 1920 št. 5-6.

NARODNA GALERIJA

LETO I./1918—1919.

„NARODNA GALERIJA“ hoče zgraditi akropolo slovenski umetnosti.

„NARODNA GALERIJA“ hoče zbrati dela slovenskega genija ter jih strniti v svetlo žarišče, iz katerega naj sije umetniška sila slovenstva.

„NARODNA GALERIJA“ hoče postati zakladnica lepote slovenskega naroda, njegov prosvetni zavod, ki naj odkrije lik lepote, kakor si ga je zasnoval slovenski upodabljaški duh.

„NARODNA GALERIJA“ bodi ustanova, ki naj združi v sebi absolutne vrednote naše umetnosti in ki naj stopi kot sestra k podobnim ustanovam drugih narodov, enaka jim ne bo po obsegu in zunanji veličini, pač pa po notranji moči in pomenu.

„NARODNA GALERIJA“ bodi slovenskemu narodu tudi živ vir lepote in naj v stalnem stiku s slovenskim umetnostnim gibanjem pospešuje razvoj naših umetniških sil do viška popolnosti.

Mnogim narodom so ustanavljali take zavode vladarji in mecenari iz preobilice svojih sredstev. Mi se obračamo na slovenski narod, da si ustvari tudi „NARODNO GALERIJO“ sam, kakor je vse drugo dosegel iz lastnih moči.

Misel „Narodne Galerije“ naj se razširi po vsej slovenski zemlji. Potrebna so obilna sredstva, a naložena bodo v narodu za stoletja in bodo nosila obilne duševne obresti. — Želeti bi bilo z ozirom na važnost ustanove, da pri skladu za „Narodno Galerijo“ sodeluje vse slovensko ljudstvo in da se je tisti, ki jim je mogoče, spomnijo z večjimi izrednimi darili.

Redna članarina znaša 30 kron letno; enkratna ustanovnina 500 kron.

Umetnostna zbirka „Narodne Galerije“ je bila otvorena 7. marca 1920 in je pristopna javnosti vsako nedeljo in praznik od 10—12 in ob četrčkih od 3—5 v Kresiji (vhod iz nabrežja). Vstopnina 2.— K. Vso pošto prosimo na naslov: Narodna Galerija, Ljubljana.

SLOVENSKA UPODABLJAJOČA UMETNOST.

Slovenski genij se je pojavil najprej v upodabljaški umetnosti. Slovenska umetnost ima sedemstoletno tradicijo za seboj; iz sivega srednjega veka sveti njena luč v najnovejšo dobo. Ko še ni bil pisan začetek slovenske knjige, ustvarjali so slovenski umetniki umetnine, enake umotvorom najstarejših kulturnih narodov. Pri nobenem drugem slovanskem, niti kakem evropskem narodu sploh, se niso v taki meri križali slovanski, germanski in romanski vplivi kot na slovenski zemlji. Slovenska umetnost bi lahko postala kvintesenca in sinteza evropske umetnosti, slovanske, germanske in romanske kulture, če bi bili Slovenci številnejši in gospodarsko močnejši. Naš tip je zapadnoslovanski, zrastel je iz lege slovenske zemlje in značaja našega naroda. V slovensko umetnost pa spada vse, kar so ustvarili umetniki slovenskega pokolenja, čeprav so delali na tujem, pa tudi tisto, kar so ustvarili taki tujerodni umetniki, ki so delali med nami in resnično vplivali na naš razvoj.

„Narodna galerija“ ima namen, da zbere raztresene slovenske umetnine vseh časov, da pokaže slovensko upodabljaško umetnost v celoti, katere sedaj ni videti, kakor da bi je ne bilo. Ta naloga je vredna največjega truda, ne le iz narodnih ozirov, ampak tudi iz splošnega, internacijonalnega umetniškega stališča. Gre za kulturno vrednoto, gre za specifično slovensko galerijo. Internacijonalne historično-pragmatične umetniške galerije pri nas take ni mogoče zgraditi, da bi imela absolutno vrednost, ravnotako ne skupne galerije slovenske in druge slovanske umetnosti, ker vsak narod hrani najboljše svoje stvari zase; možna je edino slovenska umetnostna galerija, ki bo ravno vsled tega svojega značaja in kot taka absolutnega pomena tudi za internacijonalno umetnost. Najizbranejši duhovi med nami, kakor n. pr. že pred sto leti Žiga baron Zois, so stremeli za tem ciljem.

V 14. stoletju je zacvetela na slovenski zemlji prelepa gotika, njen cvet je žarel do konca 16. stoletja. Naša gotika, veselejšega in vedrejšega značaja kot nemška, — pod katere vplivom in vplivom Italije — se je razvila predvsem po slovenskih cerkvah (freske, krilni altarji, kipi) in je dosegla višji umetniški nivô kot ga kaže sedanji umetniški razvoj pri nas. Iz 15. stoletja bi bilo omeniti freskanta Jeriča ter arhitekta Andreja iz Loža in magistra Petra iz Ljubljane.

V sijajni dobi renesanse v Italiji so pomagali graditi ponosno stavbo beneške umetnosti mnogi Slovenci. Med dolgo vrsto slikarjev, kiparjev, arhitektov in stukaterjev „Schiavonov“ je bilo dosti naših ljudi in ne le Dalmatincev. Viktor (Krpáč) Carpaccio (1450—1522) učenec Bellinijev, sovrstnik Tizianov, najslavnejši legendarni slikar starejše beneške šole, je bil rojen v Kopru ter je bil po rodu gotovo Slovenec; Tintoretto se je učil iz njegovih slik. V 15. stoletju

je slovel v Vidmu kipar Janez Craino (Kranjski) iz slov. Št. Petra, Dominik iz Kopra „il bravissimo“ pa je pomagal Ricciju pri zidanju doževе palače v Benetkah. Arhitekt V. Bojan je delal v Čedadu; v Pušji vasi (Venzone) tedaj še slovenski, je bil rojen leta 1540. slikar Andrej Petral; leta 1530. rojeni slavni minijaturist Budovin pa je nadvladal vse stare slikarje v iznajdljivosti in risbi, kakor pravi Lancelotti. Slovenec Janez s Krasa (Giovanni Schiavone del Carso) mojster grotesknega slikarstva je bil v krogu mojstrov na papeževem dvoru ter je slikal l. 1560. v palazettu v rimskem Belvederu za papeža Pija IV. Slovenska zemlja je bila v svitu največje dobe umetnosti, italijanske renesanse in ž njo v ozkih stikih. Tizian sam je slikal na gradu v Senožečah. Škodo, ki jo je napravila na slovenskih tleh reformacija v umetniškem oziru, popravil je škof Hren; po mestih in po deželi ustvarjali so v začetku in sredi 17. stoletja Plavec, Ferfila, Minič, Knapič, Žel, Hren, Albertal, na Koroškem je gradil cerkve Kolnik, na Štajerskem Julijan. Za njimi je zbudil Vajkart baron Valvazor bakroreško umetnost na Slovenskem; delovali so kot bakrorezi Werex, Trost, Vitezovič in Koch, kot slikarji Klerič, Gladič in Nizozemec Almanak. Na dvoru cesarja Leopolda je bil bakrorez, goriški Slovenec Kalin „comes palatinus“. „Academia operosorum“ je ustvarila koncem 17. in začetkom 18. stoletja drugo veliko umetnostno dobo na Slovenskem. Zacvetel je naš barok, ki ima svoj lasten značaj ter se zelo razlikuje od nemškoavstrijskega baroka. Kiparstvo sta dvignila krepki Luka Mislej in njegov zet naturalizirani Benečan Franc Robba, mojster elegancе in bravure do najvišje kvalitete, mojster Julij Quaglio, učenec Franceschinijev, ki je, kakor pravi Dolničar, presegel svojega učitelja, je izvršil sijajna cerkvena dela zlasti na presno, pa tudi profane umetnine. Ž njim sta tekmovala freskanta brata Jelovška, pater Francišek iz Bistre in kipar Cussa. Dela teh mojstrov, zlasti Quaglijeva so vplivala na naraščaj celo stoletje. Že v ti dobi so se obrnili slovenski umetniki, ki so prej ostajali v Italiji, na sever, ki je kmalu začel vplivati tudi na domači razvoj. Kraker iz Štajerske je slikal na Češkem, kamor je krenil iz slovenske Furlanije Major, ki so ga primerjali Čehi s svojim slavnim Brandlom.

Sredi 18. stoletja je vstal v naših krajih slovenski Rubens, Valentin Mencinger iz Bohinja, eden izmed naših velikih slikarjev, silno plodovit — ohranjenih je še okoli 400 njegovih del — mogočen v slogu, krepak v koloritu, poln nraune resnobe. Napolnil je s svojimi deli cerkve, slikal pa tudi posvetne stvari. V istem času sta živela tudi nežnejši in solnčnejši Goričan mojster Čebej in pa mojster fresk F. Tomšič. Na Dunaju je naposled živel Korošec Fr. Lindar, ki se je učil najprej v Ljubljani, šel potem s slavnim Függerjem s štipendijo Marije Terezije v Italijo ter bil nato kot

nejšimi njegovimi učenci sta brata Janez in Jurij Šubic — prvi je umrl v Kaiserslauternu, drugi je pa delal v Atenah in Parizu — in pa Anton Ažbe, okoli katerega so se zbirali v Monakovem začetniki slovenske moderne, ki je nastopila izven domovine prvokrat korporativno pri Miethkeju na Dunaju l. 1904 ter je pri tej priliki pisal o nji znameniti kritik Haberfeld, da je začetek pristne nacionalne umetnosti. — Krog modernih slovenskih upodabljaljajočih umetnikov je danes obsežen. Prostor mi žal ne dopušča podati obširen referat o smernicah moderne slovenske umetnosti.

„Narodna Galerija“ naj bi torej zbrala zaklade in odprla vrata v zakladnico, ki so sedaj še zaprta. To je sploh kulturna in ne le slovenska dolžnost. Ko bo postavljena kupola slovenski umetnosti, bo njena podoba šele zažarela v vsi lepoti.

Dr. J. R.

Izveček iz poročila odbora na I. občnem zboru dne 19. februarja 1920.

V točki 2. društvenih pravil je zapopaden program „Narodne galerije“; glasi se: Namen društva je ustanovitev, izpopolnjevanje, vzdrževanje in varstvo javne slovenske umetnostne galerije t. j. zbirke slikarskih, plastičnih, grafičnih in stavbarskih umotvorov umetnikov slovenskega pokolenja, bodisi moderne, bodisi starejše dobe. Izključeni tudi niso umotvori drugih umetnikov, zlasti ne teh, ki so stali v zvezi z domačo umetniško produkcijo, oziroma, ki so vplivali na razvoj slovenske upodabljaljoče umetnosti. Društvo ima tudi namen vse že obstoječe umetniške zbirke, spadajoče v navedeni okvir, združiti v celokupnost. Poleg ustanovitve zbirke same je društveni namen naposled tudi zgradba ali pridobitev poslopja za slovensko umetniško galerijo oziroma začasna pridobitev prostora za nastanitev zbirke. — Istotako je društveni namen vzbujanje zanimanja za upodabljaljočo umetnost med občinstvom, pospeševanje razvoja domače upodabljaljoče umetnosti, raziskovanje slovenske umetnosti, prirejanje sestankov, predavanj, delitev nagrad ter izdavanje spisov in reprodukcij — vse to, kolikor je potrebno v namen, izražen v prejšnjem odstavku.

§ 3. V dosego navedenih smotrov — § 2. — zbira društvo denarna sredstva z darili, testati in članarino, obenem pa tudi umetnine z nakupi, darili in testati. —

Društveni odbor 1. poslovnega leta se je z vnemo lotil poverjene mu naloge. Zanimal se je za večje zbirke in dosegel pri ljubljanskem mestnem magistratu, da mu je bila izročena v varstvo mestna zbirka slik in kipov: spojivši to z umetninami, nakupljenimi iz nabrane imovine društva, je bil temelj za javno umetnostno zbirko položen in s tem najlepše utemeljena eksistenčna upravičenost društva. Odbor se je zanimal za druge obstoječe javne in privatne zbirke, umetnostne in posamezne umetnine: nekaj jih je že dobil v last, nekaj v varstvo, nekaj je obljubljenih. Da se nabrana dela čimpreje izroče narodu v pogled, se je uredila I. zbirka v znamenju slovenske moderne umetnosti, ki je v društvenem inventarju zaenkrat najodličnejše zastopana in je v najživejšem stiku z javnostjo. Glede prostorov je priskočil na pomoč zopet mestni magistrat, ki je radevolje odstopil zaeno s svojo zbirko tudi svoje lokale „Narodni Galeriji“. Ker ni bilo društvo prvo leto deležno nobene državne subvencije, so bili

navezani njegovi izdatki le na vplačane ustanovnine, članarine in darila; zato se je moral odbor omejiti v prvem letu le na najnujnejše izdatke, in z malimi sredstvi mnogo doseči. Pa Galerija je otvorjena in njen procvit je odvisen od umstvene in materijelne podpore iz vseh vrst slovenskega naroda. Prosimo za Vašo naklonjenost, da se široko odpro vrata, ki vodijo k najvišjim dobrinam vsakega naroda — k ustvarjajoči veličini njegove duhovnosti in se na iskrenejše zahvaljujemo tako ustanovnikom kot članom društva, ki so s svojimi volili omogočili ustanovitev velike narodove kulturne institucije — umetnostne galerije.

USTANOVNIKI:

Anton Bonaventura Jeglič, knezoškof K	15000.—	Krmpotič Josip K	500.—
Pollak Jean "	5000.—	Lenassi in Grkman "	500.—
Kozina Peter, "	2500.—	Mohorjeva družba "	500.—
Souvan Leon "	2000.—	Praprotnik Avgust "	500.—
Bolaffio Karl "	1000.—	Rebek Radoslav "	500.—
Lenarčič Milan "	1000.—	Samec Ivan "	500.—
Zorman Ivan "	1000.—	Stadler Josip "	500.—
Birola Gvidon "	500.—	Stare Feliks "	500.—
Bonač in sin "	500.—	Schwentner Lavoslav "	500.—
Hribar Ivan "	500.—	Skaberne Milan "	500.—
Jelačin Ivan ml. "	500.—	Urbanc Feliks "	500.—
Kalan E. Dr. "	500.—	Vovk August "	500.—
Kavčnik Janko, Dr. "	500.—	Neimenovan "	500.—
Kollman Robert "	500.—	Pirc Gustav "	sliko Mencingerja
Krofta Hanuš "	500.—	Novak Fran "	sliko Mencingerja
		Šušteršič Bogomila "	sliko Vidoviča

ČLANI:

Ančik Fr., Bukovec Aug., Bahovec Iv., Budal Aleks., Berlec Fr., dr. Borštnik Vlad., Berneker Fr., Česnik Mirko, dr. Černe I., dr. Cankar Iz., dr. Debevec J., Dobrič Emil, Dolenc Iv., Dolinar Lojze, dr. Dobida K., Franzl Hinko, Franke Iv., dr. Fettich Oton, Gruden Mirko, Gilijs Janko, Gustinčič Pav., Jelačin Iv. st., Jakopič Rihard, Jelenec Jože, Jeraj Peter, dr. Janežič Zvon, Jakhel R., Jakac Božo, Krapeš Fr., Kalan Andrej, dr. Kimovec Fr., dr. Kersnik J., dr. Kraigher Al., Kobilca Ivana, Kadivec Antonija, Klobučar Marija, Kolar Matija, dr. Kasal Miro, dr. Klepec J., Kobal Fr., Kralj Anton, Lajovic E., Legat Evgen, Magolič Srečko, Mandelj J., Miklavčič P., Majer Evgen, Medved Cirila, Nebenfürer Gustav, Napotnik Iv., Puc Viktor, Podrekar Fr., Potočnik Srečko, Petrič Janko, dr. Prijatelj Iv., dr. Pirc M., Peruzzi M., Pajnič Helena, Pogačnik Fr., Pilon Veno, Pleško Cirila, Reya de Castelleto, Radovan Dr., Rus Iv., dr. Regali J., Rebek Rado, Ribnikar Adolf, Sternen Matej, Sternen Roza, Smrekar Hinko, Sadnikar Iv., Seunig Iv., Suher F., Steska Viktor, Štefančič Lila, Saje M., Sever Anton, dr. Sajovic Jože, Schweiger K., dr. Šorli Ivo., Stebi Alojzija, dr. Škerlj St., Tratnik Fr., Tykač Al., Tonejc A., Tomšič Milan, Uradništvo žit. prom. zavoda, Vrančič Vlad., Vavpotič Iv., Vizjak Janko, Vurnik Iv., dr. Vidmar Milan, Virant St., Vesel Ferdo, Zalaznik Jak. st., Zalaznik Jak. ml., Zalar Viktor, Zabret Fr., Zorman Ivan, Zorman Vinko, dr. Zarnik Milj., Župančič Oton, Žmitek Peter.

NAKUPI:

Odbor je nakupil sledeče od umetniške komisije odobrene umetnine:

od Bernekerja Franca:	1	Žrtve (mavec),
„ Dolinarja Lojza:	1,	Vsiljivec (mavec),
„ Franketa Ivana:	6	krajinskih motivov (olje),
„ Sternena Mateja:	2,	Na divanu, (olje) Akt (olje),
„ Vesela Ferda:	3,	Glava starca (olje), Kranjica (olje), Osveta (olje),
„ Vavpotiča Ivana:	1,	Rut (olje),
„ Tratnika Frana	1,	Rdeči lasje (olje),
„ Jakopiča Riharda	1,	Zeleni pajčolan (olje),
„ gdč. Kobilčeve Ivane:	1,	Na vrtu (olje),
„ Krizmana Tomislava:	4	grafična dela,
„ Pilon Vena:	4	akvarele;

Skupaj 25 del za vsoto K 47.430.—.

BILANCA:

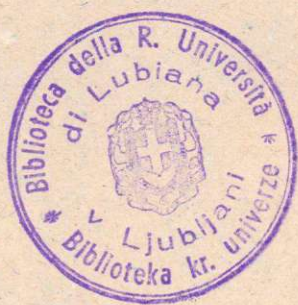
Dohodki:	
Ustanovna	K 14000.—
Članarina	„ 2970.—
Darila	„ 24560.—
Darila	„ 488.76
	<hr/>
	K 42018.76
Izdatki:	
Izplačane nakupnine	K 33930.—
Tiskovine	„ 550.—
Adaptacija prostorov	„ 1027.—
Razno	„ 3010.16
	<hr/>
	K 38517.16
Saldo	„ 3501.60
	<hr/>
	K 42018.76

Ker del nakupnine v znesku K 13.500.— ni še izplačan, prevzame novi odbor obveznosti za K 9998.40.

ODBOR ZA LETO 1920:

Gg.: Zorman Ivan, predsednik; monsignor Steska Viktor, I. podpreds.; ravnatelj dr. Miljutin Zarnik, II. podpreds.; dr. Dobida Karl, tajnik; prof. Kobal Fran, namestnik; Franzl Henrik, blagajnik; svetnik Bukovec August, namestnik; arh. inž. Vurnik Ivan, varuh; dr. Izidor Cankar, kancler K. Dostal, prof. Franke Ivan, akad. slikar Jakopič Rihard, kanonik dr. Josip Kimovec, akad. slikarica Kobilca Ivana, ravnatelj dr. Kraigher Alojz, ravnatelj Krofta Hanuš, vseuč. prof. dr. Prijatelj Ivan, dr. Regali Josip, dr. Stele Fr., dr. Škerlj Stanko, odborniki; vodja Kralj Anton in ravnatelj dr. Krsnik Janko, preglednika.

Umetniški svet: gg. akad. slikarji: Sternena Matej, Tratnik Fran, Vavpotič Ivan, Vesel Ferdo in ak. kiparja: Berneker Fran, Dolinar Lojze.

TISK UČITELJSKE TISKARNE.

Prejeli smo v oceno:

1. **Archa**, mesečnik pro literaturu, umění, kulturu a život s přílohou Archiv Literární, roč. VIII, 1920, č. 1. Olomouc, vydává Družina Literární a umělecká. Letno K 30.—.
2. **Marko Senjanin, slovenski Robinzon**, po angl. izvorniku priredil Jan Bankart, Ljubljana, 1920. Založila Učiteljska tiskarna. Cena K 9.—.
3. **Engelbert Gangl: Zbrani spisi za mladino**, zv. VI. Izd. in zal. Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta. Ljubljana, 1920. Tiskala Učiteljska tiskarna. Cena eleg. vez. K 14.—, polplatno K 12.—.
4. **Milutin Mayer: Pošljednji kralj**. Pripovijest iz hrv. prošlosti. Knjižnica za mladež, I. Kluba hrv. književnika u Osijeku. Cena K 3.—.
5. **Knjižnica za mladež II. Prve Novine**, hist. slika tridesetih godina iz romana Ksav. S. Gjalskoga »Osvit«. Uprizorio Milan Ogrizović. Cena K 3.—.
6. **Ljuboje Dlustuš: Književno jedinstvo naroda Hrvata i Srba**. Izdao Klub hrv. književnika u Osijeku. 1920. Cena K 3.—.
7. **Bob za mladi zob**, pesmi za mladino, zbral Cvetko Golar, založ. Jugoslovanska knjigarna. Ljubljana, 1920. Cena K 10.—, z drag. dokl. K 12.—.
8. **Fran Erjavec: Izbrani spisi 1. Povesti**. Uredil Ivan Dornik. Ljubljana 1919. Zal. Jugosl. knjigarna. Tisk. Jugoslovanska tiskarna. Cena K 20.—, z draginsko doklado K 24.—.
9. **Laž i kleveta**. Naličje lista »Politike« od dr. Bože S. Nikolajevića. Beograd, štamp. Save Radenkovića i brata. 1920.
10. **Ivan Albrecht: Paberki iz Roža**. Nar. knjižnica, snop. 16. Lj. 1920. Izd. in zal. Zvezna tiskarna.
11. **Dr. K. Ozvald: Visokošolski mladini**. Zal. Tiskovna Zadruga. Ljubljana 1920. Cena K 2.60.
12. **Dr. Štefan Sagadin: Naš sadašnji ustavni položaj**. Zbirka polit. gospod. in ustavnih spisov, IV. zv. Založila Tiskovna Zadruga. Ljubljana 1920.
13. **Zbornik svećenikov sv. Pavla**. Izd. in odgov. urednik Franc Bratuž, s sodelovanjem drugih duhovnikov urejuje Ivan Rejec. Tiska Narodna tiskarna. V Gorici, 1920. Štev. 1—2, I. I.
14. **Cerkvena pesmarica za mladino**. Glasovi. Priredil Stanko Premrl. Lj. 1920. Zal. Jugosl. knjigarna. Cena z dokl. K 7.20. Partitura izšla pred leti med vojsko in stane z doklado K 14.40.
15. **Knjige Družbe sv. Mohorja za leto 1919.:**
 - I. **Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1920**.
 - II. **Dr. L. Ehrlich: Katoliška Cerkev, kraljestvo božje na zemlji**, 1. del. **Bistvo in vesoljnost kat. Cerkve**.
 - III. **Dr. J. E. Zorè: Življenje svetnikov**, 2. zv.
 - IV. **Dr. Herman Vedenik: Kako si ohranimo ljubo zdravje**, 2. snop.
 - V. **Dr. Ivo Šorli: Sorodstvo v prvem členu**. Povest. Slov. Večernice 73 zv.
16. **Univerzalna Biblioteka**, št. 25. **Henri Verne: Logika srca**, s franc. preveo Josip Bradač. Nakl. knjiž. Vinko Jurić, Split, 1920. Narodna tiskarna. Cena 1 dinar.
17. **Šolski List**, II. stop., št. 2. Ur. Andrej Rapè, za 4. in 5. šol. leto. Cena K 8.—, Ljubljana, 1920. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna.
18. **Ivana Brlić-Mažuranić: Priče iz davnine**. Drugo izdanje (bez ilustracija) prekrasnih priča iz drevnoega slavenskoga svijeta. Genijalna autorica, unuka bana pjesnika, osvojila je ovim djelom najodličnije mjesto med hrv. piscima, koji znaju zaista pisati za dječju dušu. Priče se dobivaju kod izdavateljice Matice Hrvatske i u svakoj boljoj knjižari. Članska cijena K 10.—, knjižarska cijena K 12.—.
19. **Dr. Milan Jovanović-Batut: Preporodjaj. Ljekarske pouke mladeži i roditeljima**. U zajednici sa zdravstvenim odsjekom za Hrvatsku, Slavoniju i Medjumurje izdala je Matica Hrvatska za hrv. čitalački svijet latinicom ovo djelo, koje je i u Beogradu izdano ćirilicom za srpski dio našega naroda. Autor, profesor beogradskoga univerziteta (rodom Srijemac), vanredan vještak u popularizovanju svoje struke, raspravlja o jednom od najvažnijih današnjih pitanja, o radu za uzgoj novoga, zdravoga naraštaja. O momačkom, djevojačkom i bračnom životu, o nevoljama i grijesima spolnoga života piše autor s neobičnom spremom. Djelo je liječničko, a ipak naskroz prožeto narodnom filozofijom, okadjeno i zasladjeno najljepšim stihovima iz narodnih pjesama. Knjiga (od 100 str.) naštampana je velikoj nakladi, a prodaje se uz vrlo jeftinu cijenu, da se što više raširi. Dobiva se kod Matice Hrvatske u Zagrebu i u svakoj boljoj knjižari. Članska cijena K 3.—, knjižarska K 4.—.
20. **Biblioteca del »Jadran«**, I. Los filibusteros de Fiume por Leptir. Buenos Aires, 1919. Edición de la Defensa Nacional Yugoslava.
21. **Dr. A. Gosar: Narodnogospodarski eseji**. Ljubljana, 1920. Zal. Jugosl. knjigarna. Tisk. Jugosl. tiskarna. Cena K 7.20. — **Vseбина**: Delo podlaga za pravično ureditev gospodarskega življenja. — Mednarodno ali narodno gospodarstvo. — O glavnih panogah narodnega gospodarstva.
22. **Dr. A. Ušeničnik: Uvod v krščansko sociologijo**. Naša pota II. Zal. in izd. Slovenska kršč.-soc. zveza. Ljubljana, 1920. Tisk. Jugosl. tiskarna. Cena K 8.—. — **Vseбина**: Uvod. — I. Metafizični vidik: 1. Brez metafizike ni sociologije. 2. Zakaj govorimo o krščanski sociologiji. 3. Relativnost v sociologiji. — II. Osnovne etične ideje: 1. Osebnost in socialnost. 2. Zakon dela. 3. Lastninska pravica. — III. Dva blodna sistema: 1. Liberalizem. 2. Socializem. 3. Resnica v sredi. — IV. Zgodovinski razvoj. — Literatura.
23. **Rabindranat Tagore: Povestice**. Ljubljana, 1920. Zal. in izd. Jugosl. knjigarna, tisk. Jugosl. tiskarna. Cena broš. K 9.60, vez. 14.40. — **Vseбина**: Nekoč je živel kralj. — Vrnitev. — Otrok. — Vid. — Živa ali mrtva? — R. Tagore.

24. Fran Levstik: **Poezije**. I. Uredil C. Golar. Ljubljana, 1920. Zal. Jugosl. knjigarna. Tisk. J. Blasnika nasl. v Lj. Cena broš. K 9-60, vez. K 19-20.

25. Marija Remec: **Varčna kuharica**. 2. pomnoženi natis. Ljubljana, 1920. Tisk. Jugosl. tiskarna. zal. Jugosl. knjigarna. Cena K 36.—

26. Anton Melik: **Zgodovina srednjega veka** za nižje razrede srednjih in njim sorodnih šol. Cena K 20.—, z dokl. K 24.—. Zal. Jugosl. knjig. Tisk. Jugosl. tisk.

27. Br. Bradáč: **Grška vadnica**. Cena K 24.—, z dokl. K 28-80. Zal. Jugosl. knjig. Tisk. Jugosl. tisk.

Opazka uredništva. — V Jugoslovenski Obnovi-Njivi, IV. l., št. 7, str. 138, je dodal prof. dr. r. r. Ilešič članku »Prosvjetni zadaci jugoslavenske inteligencije« to-le opazko: »Za primjer, kako se ne bi smjelo postupati, neka navedem ovo: Neko uredništvo izjavljuje, da ne donosi ocjene nijedne knjige, koja joj nije poslana na ogled. To je nekakva presija na nakladnika. Nema sumnje, da nakladnik ima uopće interes na tomu, da se o njegovim nakladama javno raspravlja, za to neka ih pošalje na dar uredništvu. Ali uredništvo ne smije misliti samo na odnos prema nakladnicima, nego neka takodjer misli na interes čitave publike: ta publika hoće i mora biti informirana i pri tom se ne pita, odkuda je redakcija dobila knjigu.« G. prof. pravi dalje, da razume to načelo slovenskega uredništva napram slovenskim knjigam, da pa ga je treba opustiti napram ostalim jugoslovanskim in severoslovanskim publikacijam, ker tu založništva nimajo materialnih ozirov za pošiljanje slovenskim uredništvom. »Tu morajo uredništva kao kulturni faktor pretrgnuti circulus vitiosus i n. pr. srpsko-hrvatske knjige ocjenjivati bez obzira da li su ih dobili od nakladnika ili od drugud, ili da su dobili ocjenu bez knjige.« — Uredništvo se v bistvu popolnoma sklada z mnenjem g. profesorja, vendar se nam zdi v praksi skoro nemogoče dajati vsaj več ali manj zadovoljiv pregled celo slovenske literature, kaj šele srbo-hrvatske in drugih. Tu bi pa smeli pričakovati od založništva vsaj to, da bi nam pošiljali, recimo mesečno, obvestila o svojih publikacijah, če se jim že zdi škoda žrtvovati knjige; mislim, da bi vsako uredništvo brez pomiselnosti objavljalo naznanila o knjigah, ki spadajo v njegovo interesno sfero. To velja za srbo-hrvatska založništva, ki bodo pa s časom tudi imela vedno več materialnega interesa na tem, da pišejo o njihovih publikacijah naši listi, saj zanimanje za knjige onkraj Sotle in Kulpe od dne do dne narašča. Za slovenska založništva pa neradi priznamo to olajšavo, a če se jim le zdi, da je škoda enega izvoda, ki ga žrtvujejo za naše uredništvo, smo tudi njim nasproti pripravljeni na isto uslugo, če nam storé vsaj gori omejeno, da nas obvesté o svojih izdanjih; če pa niti tega ne storé, moramo pač smatrati, da ne reflektirajo na naznanilo v našem listu. Zadnji čas smo bili večkrat vprašani, zakaj o ti ali oni knjigi nismo prinesli ocene, — vzrok je čisto priprost, da nismo prejeli ne knjige, ne obvestila. Seveda res važnih izdanj ne moremo in nočemo ignorirati, že iz ozira na svoje čitatelje. Tako poročamo o O. Župančičevih »Mladih potih« (Omladina) in Iv. Cankarjevem »Mojem življenju« (Zvezna tiskarna) kljub temu, da jih nismo prejeli; če pa nekatere druge, mogoče tudi več ali manj zanimive izdaje

niso bile naznanjene in še manj ocenjene, je krivda za to pri založništvih.

Književni honorari Matice Hrvatske. Prema današnjim prilikama povisila je Matica Hrvatska honorare za literarne radove te plaća odsad: za nakladu od pet tisuća primjeraka originalna pjesnička djela K 1200.—, prevedena pjesnička djela K 600.—, originalnu prozu K 800.—, prevedenu prozu K 400.— za štampani tabak, 22 cícera, 32 retka na stranici. Drugi se formati preračunavaju. Za svaku daljnju tisuću primjeraka raste honorar za deset po sto. Za svako ponovno izdanje plaća se tri četvrtine honorara. Korektura i revizija plaćaju se separatno. Pisac ostaje vlasnik svojega djela.

»**Plaćite pobedioce.**« To je naslov jednog lepog dela gospodina Jeana Perrigaulta, predjašnjeg člana francuske vojne misije pri srpskoj vojsci, koji je učestvovao u svim borbama na solunskom frontu (istočna vojska). U knjizi su istinite priče, posvećene junačkim srpskim vojnicima. Sva patnja i sva slava solunske vojske, a naročito Srba, plaće i klikće u knjizi Jeana Perrigaulta. — Da bi se primila sa plaćenom poštarinom, poslati uputnicom franka 4-50 izdavaču: d'Yvignac, 61, Boulevard Saint Germain, Paris (5e).

»**Društvo slovenskih leposlovcev**« s sedežem v Ljubljani se je pred kratkim ustanovilo. Namen društva je, da varuje in pospešuje gospodarske, socialne in kulturne interese svojih članov in s tem pomaga izboljšati njih življenjske razmere, da goji med njimi stanovsko vzajemnost ter jim obenem v potrebi nudi gmotno in moralno pomoč. Društvo je samo stanovsko in združuje vse slovenske leposlovce brez razlike političnih naziranj. Svoj namen hoče društvo doseči z vsemi zakonitimi sredstvi, ki morejo koristiti njegovim težnjam.

V društveni odbor so bili na občnem zboru voljeni sledeči pisatelji: Anton Funtek, predsednik; Fran S. Finžgar, 1. podpredsednik; dr. Alojz Kraigher, 2. podpredsednik; Radivoj Peterlin-Petruška, tajnik; dr. Fran Detela, blagajnik; Milan Pugelj, knjižničar; Fran Albreht, gospodar; France Bevk, Vida Jerajeva, Oton Župančič, odborniki. V nadzorstvo so bili izvoljeni: Ante Debeljak, Cvetko Golar, Marija Kmetova, dr. Stanko Majcen, dr. Ivan Tavčar.

Vse pisatelje in prijatelje slovenskega slovstva vabimo, naj pristopijo k društvu, prvi kot redni člani, drugi pa kot ustanovniki ali podporniki. Članarina znaša za redne člane K 5.— mesečno, za ustanovnike dinarjev 2000.— (v petih letnih obrokih), za podpornike pa letno dinarjev 200.—.

Prijave in denar naj se pošilja na naslov društva: Ljubljana, Kongresni trg št. 7.